

Museoesineitä Itä-Karjalasta.

Väinö Tuomaalan jatkosodan aikana keräämä esinekokoelma ja sen
syntyhistoria.

Helsingin yliopisto

Kansatieteen pro gradu

Leena Furu

Marraskuu 2010

Tiedekunta/Osasto Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen tiedekunta		Laitos Institution – Department Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos	
Tekijä/Författare – Author Leena Furu			
Työn nimi Arbetets titel – Title Museoesineitä Itä-Karjalasta. Väinö Tuomaalan jatkosodan aikana keräämä esinekokoelma ja sen syntyhistoria.			
Oppiaine Läroämne – Subject Kansatiede			
Työn laji Arbetets art – Level Pro gradu		Aika Datum – Month and year 1.11.2010	Sivumäärä Sidoantal – Number of pages 121s. + 3 liitettä ja 1 kartta
Tiivistelmä Referat – Abstract			
<p>Jatkosodan aikana kerättiin Suomen valtaamalta alueelta Itä-Karjalasta tuhansittain museoesineitä Suomen museoihin. Kansallismuseon kokoelmiin kerättiin esineitä lähinnä suomenheimoisilta mutta myös isovenäläisiltä. Tämän tutkimuksen kohteena on lähes 400:n esineen kokoelma, joka toimitettiin Kansallismuseoon vuosina 1941–1944 ja merkittiin kansallisuudeltaan venäläiseksi. Näistä venäläisistä esineistä suurimman osan keräsi alikersanttina palvellut Väinö Tuomaala. Tutkimukseni tarkastelee Väinö Tuomaalan kokoelmaa ja etsii syitä siihen, miksi kokoelma on sellainen kuin se on, miksi se ja koko venäläisten esineiden kokoelma syntyi ja mitkä seikat vaikuttivat Tuomaalan esinevalintoihin.</p> <p>Tutkimuksen teoria rakentuu museologisen kirjallisuuden varaan. Tutkimuksessa tarkastellaan Väinö Tuomaalan kokoelman keräyskonteksteja. Keräyskonteksteihin kuuluvat kokoelman kerääjä, keräysajankohta ja -paikka sekä yhteenkuuluvat esineet, eli muut venäläiset esineet. Kerääjän tarkastelussa huomioidaan hänen henkilöhistoriansa ja etsitään mahdollisia keruuseen vaikuttaneita tekijöitä. Keräysajankohdan tarkastelussa huomio kiinnittyy keruuympäristöön, eli vallitseviin olosuhteisiin ja aatteelliseen ilmapiiriin, joiden vaikutuksen alaisena keruu suoritettiin.</p> <p>Primääriaineisto koostuu Kansallismuseon alaisen Kulttuurien museon yleisestnografisten esineiden kokoelmaan kuuluvista 198:sta Väinö Tuomaalan keräämästä esineestä verifikaatteineen, jotka ovat osa 393 esinettä käsittävästä venäläisestä kokoelmasta. Aineisto sisältää myös eri arkistojen materiaalia. Kansallisarkiston Sörnäisten toimipisteestä, entisestä sota-arkistota, löytyneitä sotapäiväkirjoja ja Tuomaalan kantakorttia on tutkimuksessa käytetty jatkosodan tapahtumien esittämiseen. Museoviraston hallinto-osaston arkiston kirjeet ja pöytäkirjat ovat antaneet tietoa kulttuurikeruun organisoinnista. Väinö Tuomaalan arkistokokoelma Seinäjoella sisältää Tuomaalan keräämää perinneaineistoa, hänen puheitaan, lehtikirjoituksiaan ja kirjeenvaihtoaan. Myös Evijärven kunnantalon kotiseutuarkistosta löytyneet kirjeet ovat valottaneet Tuomaalan jatkosodan aikaista keruutoimintaa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistot ovat tarjonneet materiaalia jatkosodan aikaisesta kulttuurikeruusta.</p> <p>Koko venäläisten esineiden kokoelma syntyi sattumalta ja organisoimattoman toiminnan tuloksena, jossa aktiivisia toimijoita olivat yksittäiset kerääjät. Intohimoisesta suhtautumisesta kansatieteellistä keruuta kohtaan johtuen, Tuomaala olisi todennäköisesti kerännyt museoesineitä missä päin Itä-Karjalaa tahansa. Väinö Tuomaalan Itä-Karjalassa keräämä esinekokoelma oli luonnollinen jatke hänen kotiseudullaan aloittamalleen keräystoiminnalle. Tuomaalan jatkosodan aikana keräämä kokoelma on kerääjän mieltymysten mukainen yritys kerätä vanhaa itäkarjalaista, kansallista talonpoikauskulttuuria. Tuomaala pyrki keräämään klassista kansatieteellistä aineistoa monipuolisesti kansankulttuurin eri elämänalueilta. Tuomaalan esinekeruussa näkyi vahvasti talonpoikauskulttuurin ihannointi ja halu pelastaa osa siitä tuleville sukupolville. Yrityksen onnistumiseen vaikuttivat sodanajan olosuhteet sekä aatteellinen ilmapiiri. Esineiden saatavuudella oli merkittävä osa kokoelman muodostumiseen, samoin Tuomaalan käsityksillä heimokansoista, Suur-Suomesta ja venäläisistä. Keruupalintoihin ja keruun jatkamiseen vaikuttivat myös Kansallismuseon henkilökunta ja työstä saatu tunnustus.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Museot, kokoelmat, museologia, kansatiede, jatkosota, esinetutkimus, kokoelmatutkimus			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Helsingin yliopisto, Topelias, kokoelmahuone.			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information Työtä ovat tukeneet Suomalais-Ugrilainen Seura, Etelä-Pohjanmaan kulttuurirahasto - Einar Salmen rahasto, Kulttuurien museo.			

SISÄLLYS

1. Johdanto	1
1.1. Aiheen esittely	1
1.2. Tutkimuskysymykset, aineisto ja tutkimuksen tarkoitus	3
1.3. Aikaisempi tutkimus	7
1.4. Käsitteet ja tutkimuksen rajaus	12
1.5. Museokokoelmat, kontekstit ja kerääjät	14
2. Kansankulttuurin tutkimus ja keruu Itä-Karjalassa	25
2.1. Tutkimuksen järjestäytyminen Itä-Karjalassa ja Muinaistieteellisen toimikunnan osuus	25
2.2. Venäläisten esinekokoelmien kerääjät	33
2.3. Kerättyä kulttuuria	39
3. Alikersantin venäläinen kokoelma	46
3.1. Keräjäänä Väinö Tuomaala	46
3.2. Tuholta pelastetut	53
3.3. Keruutoimien hiipuminen	60
3.4. Talonpoikaiskulttuurin palasia	63
3.5. Erikoisuuksia kokoelmassa	72
4. Suur-Suomen Paratiisista Helvettiin	77
4.1. Olosuhteiden armoilla	77
4.2. Aatteellinen ilmapiiri	85
4.3. Heimokansojen mennyttä elämää?	88
4.4. Kansallisuuden ongelma	95
5. Kokoelma keräyskontekstien valossa	99
Lähteet	112
Liite 1: Venäläiset esineet	
Liite 2: Tuomaalan kokoelma	
Liite 3: Paikannimet	
Kartta	

1. Johdanto

1.1. Aiheen esittely

Suomen pääministeri Johan (Jukka) Rangell ilmoitti 25.6.1941 Suomen olevan sodassa Neuvostoliittoa vastaan. Ilmoitusta seurasivat parin viikon hyökkäysvalmistelut ja heinäkuun alussa aloitettiin päähyökkäys Itä-Karjalaan. Heinäkuun loppupuolella suomalaisjoukot hyökkäsivät Kannakselle. Kannaksen valtauksen jälkeen jatkettiin syyskuussa hyökkäystä kohti Syväriä ja Petroskoita. Petroskoi vallattiin lokakuun alussa. Eteneminen pysäytettiin itsenäisyyspäivän tienoilla, jonka jälkeen alkoi yli kaksi vuotta kestänyt asemasota.¹ Neuvostojoukot aloittivat hyökkäystaistelut kesäkuussa 1944 ja suomalaisjoukot joutuivat vetäytymään Itä-Karjalasta neuvostojoukkojen edetessä. Taistelutoimet lopetettiin syyskuun alussa ja välirauha solmittiin 19.9.1944.²

Suomen puolustusvoimien eturintaman kintereillä asteli joukko Itä-Karjalasta kiinnostuneita tutkijoita. Vaikeapääsyinen alue oli nyt vapautettu Neuvostoliiton kahleista ja rajantakainen Karjala avautui tutkimukselle.³ Itä-Karjalaan suunniteltiin ja toteutettiin lukuisia tutkimusmatkoja, joiden aiheet vaihtelivat geologiasta ja kielentutkimuksesta kansatieteeseen.⁴ Tieteellisten laitosten, seurojen ja sotilashallinnon toiminnan tuloksena Suomeen tuotiin sotasaaliiksi nimitettyjä kirjoja, arkistomateriaalia ja museoesineitä.⁵ Sodan päätyttyä osa aineistosta jouduttiin palauttamaan Neuvostoliittoon, mutta osa jäi syystä tai toisesta Suomeen.⁶

Suomen kansallismuseon kokoelmia kartutettiin vuosina 1941–1944 jatkosodan aiheuttamasta poikkeustilanteesta huolimatta – tai oikeastaan juuri sen takia – Itä-Karjalasta kerätyillä esineillä ja arkistoaineistolla. Suomalaisten miehittämältä alueelta kerättiin tuhansittain museoesineitä Kansallismuseoon.⁷ Esineitä lähetettiin osaksi Kansallismuseon kokoelmia, mutta osa esineistä oli tarkoitus sodan loputtua

---

¹ Laine 1982, 60-61.

² Manninen 1987, 400-414.

³ Laine 1993, 104.

⁴ SKSKIA, Valtion tieteellinen Itä-Karjalan toimikunta. Asiakirjoja I-II.

⁵ Ekholm 2007, 43.

⁶ Pimiä 2009, 247-249.

⁷ SKM, SU-esineiden ja VK-esineiden diaarit 1941-1948.

palauttaa Itä-Karjalan museoihin.¹ Esineiden joukossa oli niin kansatieteellistä, historiallista kuin arkeologista materiaalia. Suurin osa esineistä oli suomenheimoisten asuttamista kylistä otettuja, mutta myös venäläisistä kylistä kerättiin kulttuurimuistoja.²

Tämän tutkimuksen kohteena on pieni osa Kansallismuseoon talletetuista, jatkosodan aikaisen esinekeruun tuloksista. Tutkimukseni keskittyy Itä-Karjalan venäläisistä kylistä kerättyyn noin 200:n esineen ryhmään, joka on osa 393 esinettä käsittävästä venäläisestä kokoelmasta. Tutkimuksessani käytän esineistä termiä *venäläiset esineet*, jolla tarkoitan niitä Kansallismuseoon lähetettyjä, jatkosodan aikana Itä-Karjalasta kerättyjä esineitä, jotka on sijoitettu Kansallismuseon alaisen Kulttuurien museon yleisnografisten esineiden kokoelmaan ja määritelty kansallisuudeltaan venäläisiksi.

Sain toukokuussa 2009 työpaikan Kulttuurien museosta. Työskentelin digitointiprojektissa luetteloiden itäkarjalaisia esineitä.³ Ensimmäinen esinekokonaisuus, johon paneuduin, olivat jatkosodan aikana Itä-Karjalasta kerätyt ja Kansallismuseon kansatieteelliselle osastolle lähetetyt venäläiset esineet. Tämä esinekokonaisuus sisälsi useita päännumeroita, jotka muodostuivat eri kerääjien lähetyksistä. Kerääjien joukossa oli niin opettaja, pastori kuin museomiehiäkin, mutta suurin osa esineistä oli sotilaiden keräämiä.⁴ Poikkeustilanteessa syntyneestä kokoelmasta oli sodan jälkeen vaiettu pitkään, ja siihen liittyvä salaperäisyys herätti mielenkiintoni.⁵ Mitä nämä esineet oikein olivat ja mitä ne tekivät Kansallismuseossa? Jatkosodan aikana syntynyt esinekokoelma alkoi kiehtoa, vaikka en ollut koskaan ollut erityisesti kiinnostunut sotahistoriasta. Tutustuessani venäläisten esineiden kokoelmaan sota alkoi kuitenkin näyttäytyä kansatieteellisesti ja museologisesti kiinnostavassa valossa. Tämän tutkimuksen ensisijaiseksi kohteeksi ei valikoitunut kuitenkaan jatkosota sinällään vaan museokokoelma. Jatkosota muodostaa ajallisen viitekehyksen tutkimani esinekokoelman synnylle.

---

¹ SKM, Muinaistieteellinen toimikunta kirjekonseptit, kirje nro. 148, 10.1.1942.

² SKM, esinediaarit 1941-1944.

³ Luetteloimiani esineitä löytyy Suomen Museot Online –internetsivustolta hakusanalla 'venäläiset'. Hakuportaaliin on myös viety karjalaisista kylistä jatkosodan aikana kerättyjä esineitä. Nämä esineet löytyvät hakusanalla 'itäkarjalaiset'.

⁴ SKM, VK-esineiden diaari 1941-1947.

⁵ Pimiä 2009, 249; Sodan aikaisesta esinekeruusta ja esineistöstä vaikenemisesta ks. SKM, Paula Jaakkolan haastattelu.

Kokoelmaan perehtyessäni nimi Väinö Tuomaala osui silmiini useaan otteeseen. Tuomaala oli kerännyt suurimman osan esineistä, mutta ei Kansallismuseon työntekijänä vaan yksityishenkilönä, sotilaana. Tuomaalan panos venäläisten esinekokoelmien kartuttamisessa oli silmiinpistävä ja pohjalaiseksi osoittautunut museoalan harrastaja herätti minussa useita kysymyksiä. Olen itse kotoisin Pohjanmaalta ja sukujuureni vievät Keski-Pohjanmaalle, Evijärven naapuriin, josta Tuomaala oli kotoisin. En voi väittää, etteikö Tuomaalan pohjalaisuus olisi vedonnut minuun, mutta pohjalainen tai ei, tämän alikersantin toimet sotatoimialueella olivat varsin mielenkiintoiset. Miksi hän toimitti suuren määrän esineitä Kansallismuseoon? Kuka Tuomaala oikeastaan oli ja millaista esineistöä hän keräsi?

1.3. Tutkimuskysymykset, aineisto ja tutkimuksen tarkoitus

Tässä tutkimuksessa paneudun Väinö Tuomaalan keräämään kansatieteelliseen esinekokoelmaan, joka sisältää 198 esinettä. Kokoelma on osa venäläisten esineiden kokoelmaa, jonka esineet kerättiin Itä-Karjalasta, suomalaisten valtaamalta alueelta vuosina 1941–1943.¹ Esineet tallennettiin Kansallismuseoon sotavuosina, ja nykyään ne kuuluvat Kulttuurien museon yleisnografisten esineiden kokoelmaan.

Tutkimustani johdattaa pohdiskelu museokokoelman luonteesta ja olemuksesta, siitä, miksi jokin kokoelma on sellainen kuin se on. Toisin sanoen, mitkä tekijät vaikuttavat kokoelman muodostumiseen ja luonteen muokkautumiseen.

Tutkimustani rakentava ja ensisijainen tutkimuskysymykseni onkin: miksi Tuomaalan keräämä kokoelma on sellainen kuin se on? Minua kiinnostaa se, mitkä asiat vaikuttivat Tuomaalan keruutoimintaan ja kokoelman esineiden valikoitumiseen. Toinen tutkimuskysymykseni käsittelee niitä syitä, jotka vaikuttivat esinekeruuseen. Kolmas tutkimuskysymys pohtii sitä, miksi venäläisten esineiden kokoelma ja Tuomaalan kokoelma ylipäättään syntyivät.

Väinö Tuomaala valikoitui tutkimukseni päähenkilöksi, koska hän oli kerännyt ja toimittanut Kansallismuseoon suurimman osan kaikista jatkosodan aikana kerätyistä venäläisistä esineistä. Usea kerääjä oli lähettänyt Kansallismuseoon vain pieniä esinelahjoituksia, poikkeuksena Sakari Pälsi, joka toimitti Kansallismuseoon 106

---

¹ SKM, VK-esineiden diaari 1941-1943, 1946-1947.

esineitä.¹ Kokoelmien syntyajankohdasta johtuen venäläisten esineiden kontekstitiedot olivat puutteelliset ja esineet saattoivat näyttäytyä varsin mykkinä. Tuomaalan keräämille esineille löytyi taustatietoja kerääjän Kansallismuseolle lähettämistä kirjeistä ja esinelistoista. Ne muodostavat yhdessä esineiden kanssa tutkimukseni primääriaineiston. Tuomaalan kirjeet tarjoavat tietoa esinekeruun vaiheista ja motiiveista, ja ne yhdessä muun arkistomateriaalin kanssa ovat mahdollistaneet kronologisesti etenevän keruuhistorian rakentamisen.

Aineistoni koostuu esineiden ja niihin liittyvien kirjeiden lisäksi usean eri arkiston aineistosta. Kansallisarkiston Sörnäisten toimipisteestä, entisestä sota-arkistosta, löytyneet Tuomaalan kantakortti ja sen komppanian sotapäiväkirjat, jossa Tuomaala palveli, ajoittavat ja sijoittavat Tuomaalan toiminnan maantieteellisesti. Museoviraston hallinto-osaston arkisto on tarjonnut pöytäkirjoja ja kirjeitä, jotka ovat auttaneet Itä-Karjalaan kohdistuneen keräys- ja tutkimustoiminnan kokonaiskuvan hahmottamisessa. Seinäjoen kaupunginkirjaston-maakuntakirjaston tiloissa säilytetään Väinö Tuomaalan arkistokokoelmaa, johon sisältyvät mm. laaja kirjekokoelma, puheita ja lehtiartikkeleita. Evijärven kunnantalon Kotiseutuarkisto on tarjonnut kenttäpostin välityksellä aikalaiskuvaa sotaoloista. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkiston aineistoa olen käyttänyt valaisemaan Tuomaalan jatkosodan aikaista henkisen kansankulttuurin keruuta.

Tuomaalan esinekokoelman tutkiminen auttaa ymmärtämään sitä aikaa ja tilannetta, jossa kerättiin suuri määrä museoesineitä. Tuomaala keräsi esineitä Laatokan ja Äänisen väliseltä kannakselta, lähinnä Syvärin seuduilta, mistä myös muut venäläisten esineiden kerääjät ottivat esineitä talteen. Tuomaalan keruuseen vaikuttaneet olosuhteet vaikuttivat todennäköisesti myös muiden kerääjien toimintaan. Sama keruutilanne, aika ja paikka ovat muidenkin kerääjien kokoelmien takana. Vaikka kerääjän persoona ja henkilökohtaiset mieltymykset vaikuttavat keruutulokseen,² koen, että Tuomaalan keruutoimintaa tutkimalla saadaan tietoa paitsi hänen esinekokoelman synnystä, myös koko venäläisen esinekokoelman syntyajasta ja tilanteesta, koska esineiden kokoelmien kontekstit ovat osittain samat. Kuitenkaan en voi yleistää, että Tuomaalan toimia tutkimalla koko venäläinen

---

¹ VK-esineiden diaari 1941–1947.

² Thompson 1979, 34-35.

kokoelma olisi tutkittu. Näin ei suinkaan ole, mutta yhden esimerkin avulla muiden toiminnan ymmärtäminen ja venäläisen esinekokoelman luonne kuitenkin saa uusia tulkintoja kokonaisuutena.

Peruslähtökohta museokokoelman tutkimisessa on käsitys sen osuudesta museoiden tallentamasta kulttuuriperinnöstä. Venäläisten esineiden kokoelma on osa Kansallismuseon tallentamaa kulttuuriperintöä. Kulttuuriperintö on moniulotteinen, vaikeasti hahmoteltava käsite. Kulttuuriperintö voi olla sekä aineellista että henkistä, kuten taide, käyttöesineet, arkistoaineisto, rakennukset, ympäristö, muisti, perinteet, kieli ja tavat.¹ Kulttuuriperintö voidaan ymmärtää sosiaalisissa, poliittisissa ja kulttuurisissa olosuhteissa syntyneeksi sosiaalisiksi ilmiöksi.² Arkistot, kirjastot ja museot ovat kulttuuriperinnön tallentajia.³ Museologiassa kulttuuriperintö voi tarkoittaa säilyttämisen, näyttämisen ja hoitamisen vuoksi institutionalisoituja objekteja.⁴ Myös venäläiset esineet on todennäköisesti otettu museoon säilyttämisen- ja esittelytarkoituksessa. Museoiden rooliin on aina kuulunut kulttuuriperinnön esittäminen.⁵

Museologisen kulttuuriperinnön näkökulmasta museoiden kokoelmat ovat kulttuurin massasta tehtyjä poimintoja, jotka tärkeäksi katsottuina on tallennettu museoon. On käsitetty, että museomme sisältävät ja esittävät kulttuuriperintöä, mutta siitä ei ole aina selvyttä, kenen kulttuuriperinnöstä on kyse. Olisi tärkeää tutkia, mitä tämä kulttuuriperinnöksi kutsuttu massa oikeastaan on. Kun selvitetään sitä, miksi kokoelmaan on valikoitunut tiettyjä esineitä ja kuka nämä valinnat on tehnyt, tullaan samalla tutkineeksi millaista kulttuuriperintöä kokoelma sisältää. Kulttuuriperintö on valintoja, subjektiivisista lähtökohdista syntyneitä, ja näitä tehtyjä valintoja on tutkittu hyvin vähän. Kriittisen tarkastelun kohteeksi on otettava museoinnin prosessi, jossa keskeistä on toimijan valinta ja valta.⁶ Jotta voisimme puhua museoiden sisältämästä kulttuuriperinnöstä vakuuttavasti, tulisi meidän tutkia niitä tilanteita, joissa jokin on valittu säilyttämisen arvoiseksi. Koska kulttuuriperintö on eri aikojen poliittisten, ideologisten ja sosiaalisten intressien pohjalta syntyneitä,⁷ on

---

¹ Bohman 2003, 12.

² Alzén & Hillström 1999, 9-10.

³ Bohman 2003, 12.

⁴ Alzén & Hillström 1999, 9-10.

⁵ Lehtinen 2005, 136.

⁶ Bohman 2003, 13, 17.

⁷ Elo & Melanko 2000, 13.

tutkittava niitä syitä, miksi jokin kokoelma on valittu museoon ja toisaalta mitä tämä kokoelma sisältää.¹ Tutkimukseni liittyy laajempaan pohdiskeluun siitä, mitä Suomen museoiden kokoelmat sisältävät ja minkälaista historiaa ne esittävät yhteiskunnastamme.²

Museoinnin prosessissa nostetaan kulttuuriperintö esiin kulttuurin massasta.³ Tässä tutkimuksessa tarkastellaan kulttuuriperinnöksi käsitettyä museokokoelmaa sen kontekstitietojen kautta. Kontekstitiedoilla tarkoitan tässä niitä tietoja, jotka liittyvät kokoelman syntyyn ja keruuhistoriaan. Olen kiinnostunut kerääjän keruun tuotoksista ja hänen keruunsa motiiveista sekä siitä, millaista kulttuuriperintöä kokoelma pitää sisällään. Teoriani on, että kokoelman keräystilannetta ja kerääjää tutkimalla voidaan löytää syitä sille, miksi kokoelma on sellainen kuin se on ja tutkia sitä, mitä kokoelma kertoo osana museoiden tallentamaa kulttuuriperintöä.

Tutkimukseni tarkoitus on osoittaa museokokoelmien kontekstitietojen merkitys ja kokoelman muodostumisprosessin monialaisuus ja tärkeys kokoelman ymmärtämiseksi. Museoesine ei ole ainoastaan perinteisesti kontekstitiedoiksi ymmärrettyjen asioiden, kuten käyttäjänsä tai valmistajansa kautta rakentuva kulttuurihistoriallinen kertomus, vaan merkitystä on myös sillä, miksi, kenen toimesta ja miten se on tullut osaksi jonkin museon kokoelmia.⁴ Museokokoelmien tutkiminen on tärkeää, jotta tietäisimme, millaista tarinaa kansakuntamme historiasta museot kokoelmineen ja näyttelyineen rakentavat.⁵ Huonosti dokumentoitujen kokoelmien tutkiminen voi johtaa menneen ymmärtämiseen tai antaa odottamatonta arvoa tutkittaville esineille.⁶ Kokoelmien kartuntahistorian tutkiminen on aina tärkeää, eikä ilman sitä voi arvioida kokoelmia.⁷ Tässä tutkimuksessa olen tuonut esiin kolme keräyskontekstia, joiden olen katsonut antavan tarpeellisia tietoja kokoelman muodostumisen syistä. Nämä ovat kerääjä, olosuhteet ja aatteellinen ilmapiiri. Kokoelma on aina kerääjänsä näköinen ja sen muodostumiseen ovat

---

¹ Silvén-Garnert 2003, 27.

² Rönkkö 2008, 10.

³ Bohman 2003, 10.

⁴ Kostet 2000, 14.

⁵ Pearce 1991, 1.

⁶ Lawson 2004, 102-103.

⁷ Selkokari 2007, 35.

vaikuttaneet kerääjän omat mieltymykset ja arvot.¹ Toisaalta uskon, että keruu-aika ja -paikka ovat myös vaikuttaneet kokoelman syntyyn.

1.3. Aikaisempi tutkimus

Museokokoelmien syntyhistoriaa ja muodostumisprosesseja on tutkittu yllättävän vähän. Marja-Liisa Rönkön mukaan ”Kokoelmien olemassaoloa ja säilyttämistä pidetään itsestään selvänä, eivätkä ainakaan suomalaiset museot ole toistaiseksi olleet innostuneita analysoimaan omia kokoelmiaan”.² Kokoelmien kartuttamiseen, olemassaoloon ja säilyttämiseen liittyvää tutkimusta ei juuri ole, eikä toisaalta kokoelmien pohjalta syntyvää museoiden viestiä yhteiskunnalle ole kyseenalaistettu tai tutkittu.³ Vaikka Ruotsissa Samtidsdokumentation -projektin (SAMDOK) myötä on alettu kiinnittää yhä enemmän huomiota kokoelmapolitiikkaan, on silti kokoelmien muodostumisen tutkimus ollut hyvin vähäistä. Annika Alzénin mukaan kokoelmien syntyhistoriaa pitäisi tutkia joka museossa, sillä syvempi kokoelmatutkimus museologisesta näkökulmasta olisi tarpeen.⁴ Myös norjalainen John Aage Gjestrum on kiinnittänyt huomiota siihen, kuinka vähän museoissa on tutkittu kokoelman muodostumisen syitä, vaikka aihe olisi tärkeä museologinen teema.⁵

Teoreettista kirjallisuutta kokoelmien muodostumisen tutkimisesta on yllättävän vaikea löytää. Museologisessa tutkimuksessa pohditaan paljon sitä, mitä nyt pitäisi kerätä, mutta samalla vaietaan vanhojen kokoelmien uudentlaisista tutkimismetodeista. Lienevätkö kokoelmat niin itsestään selviä, ettei niiden muodostumiseen ymmärretä kiinnittää huomiota? Keräilyä sinänsä on tutkittu paljon, vaikka tämäkin kohde on tullut tutkimuksen kohteeksi vasta 1900-luvun viimeisinä vuosikymmeninä.⁶ Oman tutkimukseni kannalta kiinnostavinta museologista keräilytutkimusta edustavat Susan Pearcen tutkimukset. Hän on tutkinut ja kirjoittanut keräilystä ja kokoelmista, ja pohtinut niiden yhteyksiä museoihin. Hän on kiinnostunut ihmisen ja materiaalisen kulttuurin suhteesta toisiinsa ja keräilyn

---

¹ Alsop 1981, 69-77; Pearce 1992, 7.

² Rönkkö 2008, 8.

³ Rönkkö 2008, 8, 11.

⁴ Alzén 1999, 199-200.

⁵ Gjestrum 1999, 170.

⁶ Pearce 2004, 49.

prosessista ja luonteesta. Hänen tutkimuksissaan yhdistyvät pohdinta keräilyn motiiveista, keräilyprosessista, keräilijästä ja kokoelmista. Keräilytutkimuksessa usein itse keräily ja sen psykologinen luonne nousevat etualalle, jolloin kokoelma ja esineet unohdetaan.¹

Kansallismuseon saamelaiskokoelmien syntyä ja piirteitä on Nina Pakaste (ent. Puurunen) tutkinut kansatieteen pro gradu -tutkielmassaan *Saamelaisuus Kansallismuseossa. Suomen kansallismuseon saamelaisten esinekokoelmien muodostuminen, karttuminen ja analyysi*. Aiheesta on valmisteilla myös väitöskirja. Pakaste lähestyy saamelaiskokoelmia kartuttajien ja aikakauden näkökulmasta tarkastellen sitä, millaisena saamelaisuus on eri aikoina nähty ja pyritty esittämään kokoelman avulla. Kokoelman muodostumista ja museoelämää on tutkinut Pauliina Kinanen pro gradu -tutkielmassaan *Erään kokoelman tarina. Gunnar Landtmanin etnografisen esinekokoelman muodostuminen ja museoelämä*. Kinanen tutkimus keskittyy yhteen kerääjään, Pakasteen useampaan.

Juhani Kostet on käsitellyt yleisellä tasolla suomalaisten museoiden kokoelmien karttumisen historiaa mutta ei paneudu kokoelmiin yksityiskohtaisesti. Hänen artikkelinsa on kuitenkin hyvä yleiskatsaus museoiden kokoelmien keruun syistä 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa.² Fredrik Svanberg tuo teoksessaan *Museer och samlande* esille museokokoelmien karttumisen tutkimisen tärkeyden kommunikatiivisesta näkökulmasta. Teoksessaan hän käy läpi ruotsalaista esinetutkimusta, joka on hyvin harvoin kiinnittänyt huomiota museoiden kokoelmien muodostumisen prosesseihin ja niiden vaikuttavuuteen keräävään instituutioon.

Taidehistoriallinen museokokoelmatutkimus näyttää kiinnittäneen kulttuurihistoriallisia museoita enemmän huomiota kokoelmien syntyyn ja siihen mitä ne esittävät. Viimeaikaisissa suomalaistutkimuksissa huomio on kiinnittynyt eri aikojen taidekäsitteisiin.³ Taidehistoriallisten kokoelmien yksityiskeräilijöihin keskittävää tutkimusta edustaa Hanne Selkokarin väitöskirja *Kalleuksia isänmaalle. Eliel Aspelin-Haapkylä taiteen keräilijänä ja taidehistorioitsijana*. Selkokari tutkii Aspelin-Haapkylän laajaa ja hajallaan olevaa kokoelmaa kiinnittäen huomiota keräilijän taustaan, aikansa aatteelliseen ja ideologiseen ilmapiiriin ja

---

¹ Selkokari 2008, 28.

² Kostet 2010, 266-284.

³ Ks. Esimerkiksi Dunn 2004 & The Formation of National Collections of Art and Archaeology 1996.

taidekäsitykseen. Selkokarin teoria nojaa Susan Pearcen tutkimuksiin. Susanna Pettersson on puolestaan tutkinut Suomen Taideyhdistyksen kokoelmien syntyhistoriaa. Pettersson tarkastelee tutkimusaihettaan instituutiohistorian, taidekentän järjestäytymisen ja kokoelmahistorian näkökulmasta. Hän painottaa kokoelman muodostumisessa saatavilla olevan taiteen määrän ja laadun sekä taidekentän toimijoiden taidekäsityksen merkitystä.¹

Etnologista tutkimusta jatkosodan aikaisesta kulttuurikeruusta on tehnyt Tenho Pimiä. Hän on tutkinut Itä-Karjalassa jatkosodan aikana suoritettuja tutkimuksia ja esinekeruita, jotka kohdistuivat suomenheimoisten kansankulttuuriin. Pimiän tutkimukset ovat laajimmat sota-aikaista kansankulttuurin keruuta valaisevat etnologiset tutkimukset. Pimiän suurin anti onkin valaiseva yleiskuva kansatieteilijöiden tutkimustoimista Itä-Karjalassa. Pimiän teosten heikkoutena omaa tutkimustani ajatellen on esineistä vaikeneminen. Vaikka teos rakentuu pitkälti esinekeruun varaan, ei Pimiä ole esitellyt sitä materiaalia, jota kansatieteilijät Itä-Karjalasta museoihin keräsivät.

Muinaistieteellisen toimikunnan ja Kansallismuseon merkitys Itä-Karjalaan kohdistuvissa tutkimuksissa oli suuri. Pimiän tutkimuksessa keskitytään tutkimuslaitosten sijaan yksittäisiin henkilöihin. Pimiän tutkimus painottuu Itä-Karjalan sotilashallintoesikunnan valistusosastolla työskennelleeseen Kansallismuseon amanuenssiin Eino Nikkilään ja hänen toimiinsa kansankulttuurin pelastamisessa. Pimiä painottaa myös naiskansatieteilijöiden merkitystä jatkosodan aikaiselle kansatieteelliselle tutkimustyölle Itä-Karjalassa. Helmi Helmisen tutkimusmatkoja Pimiä tarkastelee seikkaperäisesti. Myös Sakari Pälsi, Lars Pettersson ja monet muut merkittävät kulttuurialan vaikuttajat ovat olleet Pimiän tutkimuskohteina.

Pimiä kirjoittaa aineellisen kansankulttuurin keruun, jonka hän mieltää sotasaaliiksi, lisäksi heimosotavankien haastatteluista ja suullisen perinteen keruutyöstä. Hän on julkaissut tutkimustuloksensa kahdessa teoksessa. Teos *Sotasaalista Itä-Karjalasta. Suomalaistutkijat miehitetyillä alueilla 1941–1944* pohjautuu hänen vuonna 2009 julkaisemaan väitöskirjaansa *Tähtäin idässä: suomalainen sukukansojen tutkimus toisessa maailmansodassa*. Molemmat teokset käsittelevät karjalaisten ja muiden

---

¹ Pettersson 2008.

suomenheimoisten aineellisen ja henkisen kulttuurin keruuta, jättäen kuitenkin venäläisiin kohdistuneet esinekeruut huomiotta.

Antti Laineen väitöskirja *Suur-Suomen kahdet kasvot. Itä-Karjalan siviiliväestön asema suomalaisessa miehityshallinnossa 1941–1944* valottaa Itä-Karjalan sotilashallinnon perustamista ja paikallisen väestön kohtaloita. Sotilashallinnon muodostumisen syyt ja käytännöt sekä Itä-Karjalassa suomalaismiehittäjien toimeenpanemat väestönsiirrot ja väestölaskennat ovat oman tutkimukseni kannalta tärkeää taustatietoa. Laineen vuonna 1993 ilmestynyt artikkeli *Tiedemiesten Suur-Suomi – Itä-Karjalan tutkimus jatkosodan vuosina* käy kattavasti läpi Itä-Karjalassa tehtyjä tutkimuksia. Valtion Tieteellisen Itä-Karjalan toimikunnan syntymisen ja kokoonpanon tarkastelu tuo esiin tutkimusten taustaorganisaatioiden aatteellisen ja ideologisen ilmapiirin. Itä-Karjalaan kohdistuva tutkimus on Laineen artikkelissa koottu yhteen ja esitetty kattavasti. Tutkimusten monipuolisuus ja tieteellisten laitosten osallisuuden selvittely on artikkelin parasta antia oman tutkimukseni kannalta. Itä-Karjala ei ollut vain kulttuurin tutkimuksen kohteena vaan myös luonnontieteellisen tutkimuksen määrä on huomattava. Vaikka Muinaistieteellisen toimikunnan osalta selonteko on erinomainen, ei artikkelissa kuitenkaan käydä läpi sen muita tutkimusyhteyksiä, mikä ei ole artikkelin varsinainen tarkoituksaan. Kattava tutkimus Muinaistieteellisen toimikunnan jatkosodan aikaisista tutkimuksista ja esinekeruista on vielä kirjoittamatta. Itä-Karjalan sotilashallinnon vaiheisiin ja tehtäviin paneutuu myös Osmo Hyytiä teoksessaan ”*Helmi Suomen maakuntien joukossa*”. *Suomalainen Itä-Karjala 1941–1944*. Hyytiä käsittelee lyhyesti myös Itä-Karjalaan kohdistuneen kulttuurikeruun vaiheita sotilashallinnon näkökulmasta.

Sotilaiden ja esinekerääjien omat muistelmat ja matkapäiväkirjat jatkosodasta antavat tutkijalle käsityksen siitä, millaista elämä oli jatkosodassa ja minkälaisissa olosuhteissa esinekeruut tapahtuivat. Tiedotuskomppaniassa toimineen Martti Haavion päiväkirja on julkaistu teoksessa *Me marssimme Aunuksen teitä*. Tiedotuskomppaniassa niin ikään palvellut Olavi Paavolainen julkaisi päiväkirjansa teoksessa *Synkkä Yksinpuhelu*. Kirja antaa erilaisen ja valtavirrasta poikkeavan näkökulman herrojen sotaan, mutta tutkimukseni kannalta sen ja Haavion päiväkirjan parasta antia ovat kyläkuvaukset ja maininnat esinekeruista. Kansallismuseon esihistoriallisen osaston johtaja Sakari Pälsi oli myös Tiedotuskomppaniassa. Omista kokemuksistaan Pälsi julkaisi hyvin propagandistisen teoksen *Voittajien jäljissä*.

Sodanaikaisen Aunuksen oloa ja elämää, joka joutui kiellettyjen kirjojen listalle sodan loputtua.¹ Näkökulmastaan huolimatta kirja käsittelee myös esinekeruuta ja kylien tilannetta sodanaikaisessa Aunuksessa. Kansallismuseon virkavaratyöntekijän Helmi Helmisen tutkimuspäiväkirja Repolaan on julkaistu Ildikó Lehtisen toimittamassa kirjassa *Rajantakaista Karjalaa*. Helmisen matkapäiväkirjasta selviävät tutkijan kohtaamat vaikeudet sodan runtelemissa kylissä.

Yksittäisiin Itä-Karjalan tutkijoihin liittyvää tutkimusta on julkaistu jonkin verran. Renja Suominen-Kokkonen kirjoittaa artikkelissaan *Suomalainen taidehistorioitsija Itä-Karjalassa 1942–1944* taidehistorioitsija Lars Petterssonin toimista Itä-Karjalassa jatkosodan aikana sekä taidehistorian saamista uusista tutkimussuuntauksista. Lars Petterssonista on kirjoittanut myös Kari Kotkavaara artikkelissaan, jossa hän selvittää Turun maakuntamuseon ikonikokoelman elinkaarta ja Petterssonin ikonikeruuta.² Irma-Riitta Järvinen on julkaissut henkilöhistoriallisesta näkökulmasta artikkelin *Kylä ja erämaa. Helmi Helmisen perinteentallennusmatkat Itä-Karjalaan 1941–1944*. Helmi Helminen oli Kansallismuseon kansatieteellisen osaston työntekijä, joka teki useamman tutkimusmatkan Itä-Karjalaan jatkosodan vuosina.

Jatkosodassa tehdyt kulttuurikeruut ovat kiinnostaneet museonäyttelyiden tekijöitä viime vuosina. Vuonna 2005 järjestettiin Turun maakuntamuseossa näyttely *Viimeinen tuomio. Ikoneita Itä-Karjalasta*. Näyttely esitteli ikoneja vuoden 1944 tehtyjen näyttelysuunnitelmien pohjalta. Vuonna 2008 Kulttuurien museo avasi näyttelyn *Rajantakaista Karjalaa*, jossa oli esillä myös jatkosodan aikana kerättyä esineistöä. Vuonna 2009 esitettiin Kansallismuseossa kiertonäyttely *Ikonit, ihmiset ja sota*, joka valotti kirkollisen esineistön keräämistä Itä-Karjalassa. Keväällä 2010 oli Rakennustaiteen museossa näyttely venäläisistä puukirkoista. Näyttelyssä oli jatkosodan aikana suomalaisten valtaamalta alueelta otettuja kuvia, kirkkojen luonnoksia ja tutkijoiden muistiinpanoja.

---

¹ Pimiä 2007, 13.

² Kotkavaara 2005.

1.4. Käsitteet ja tutkimuksen rajaus

Kulttuurien museon kokoelmat koostuvat yleisnografisista ja suomalais-ugrilaisista kokoelmista.¹ Yleisnografisten kokoelmien kirjaintunnus VK viittaa aikaisemmin käytössä olleeseen termiin 'vertailevat kokoelmat'.² Suomalais-ugrilaisista kokoelmista käytetään kirjaintunnusta SU. Molemmat kokoelmat kuuluivat 1940-luvulla kansatieteellisen osaston kokoelmiin. Museoon tullessaan esineet merkitään diaarikirjaan. Diaariin kirjoitetaan jokainen museon kokoelmiin otettu esineryhmä saapumisjärjestyksessä ja annetaan niille juokseva päänumero. Diaariin kirjoitetaan myös lyhyesti kokoelman sisältö, kansa, jolta esineet on kerätty, esineiden lahjoittaja, lukumäärä ja omistustiedot. Jokaiselle esineelle annetaan oma alanumero. Esimerkiksi VK5338:7 viittaa yleisnografisten kokoelmien esineryhmään, jonka päänumero on 5338 ja alanumero 7 viittaa sokerikkoon. Tässä tutkimuksessa viitataan esineisiin esinenumeroilla, sillä numeroiden avulla ne ovat helposti löydettävissä Kulttuurien museon diaarikirjoista ja pääluetteloista.

Kulttuurien museon kokoelmissa on useita satoja venäläisiä esineitä. Tämän tutkimuksen ulkopuolelle jätän ne venäläiset esineet, jotka on kerätty jonain muuna ajankohtana kuin jatkosodan vuosina. Tutkimusaineistoni ulkopuolelle olen jättänyt myös ne jatkosodan aikana kerätyt venäläiset esineet, jotka on 1970-luvulla kirjoitetussa diaarissa varustettu kysymysmerkein, eikä niiden kansallisuudesta ole oltu varmoja esineitä museon kokoelmiin luetteloitaessa.

Vaikka tutkimukseni keskittyy yksityiskohtaisesti vain Väinö Tuomaalan keruutoimintaan, koen tärkeäksi tuoda esiin sen esineryhmän, johon Tuomaalan esineet sijoittuvat. Siksi tässä tutkimuksessa esittelen venäläisten esineiden kokoelman kerääjät ja sisällön, jota ei ole koskaan aikaisemmin vastaavissa jatkosodan aikaisia esineellisen kulttuurin keruuta käsittelevissä tutkimuksissa esitelty. Kyseistä kokoelmaa tarkastellaan olennaisena kontekstina, johon Tuomaalan kokoelma kuuluu, mutta tässä tutkimuksessa ei ole mahdollista tehdä yksityiskohtaisempaa selontekoa koko venäläisten esineiden kokoelmasta. Kokonaisuuden esittely on tarpeen myös siksi, että aikaisemmissa Itä-Karjalassa

---

¹ Kulttuurien museon internet-sivut http://www.nba.fi/fi/kumu_kokoelmat.

² Varjola 1981, 51.

suoritettuja keruutoimia paljastavissa tutkimuksissa ei ole juurikaan kirjoitettu siitä, millaista Itä-Karjalasta kerätty esineistö oli.¹

Tenho Pimiä kutsuu Itä-Karjalasta kerättyä aineistoa sotasaaliiksi.² Kulttuurin ryöstely on kuulunut aina ihmiskunnan historiaan. Sodat ovat antaneet syyn kulttuuriesineiden varastamiseen ja pois kuljettamiseen. Toisen maailmansodan aikana esimerkiksi Saksa otti sotasaaliiksi lukemattoman määrän kulttuuriaarteita.³ Kansallismuseoon kerätyt museoesineet voi myös käsittää sotasaaliiksi, ovathan ne toisen valtion mailta sodan aikana otettuja esineitä. Itä-Karjalan Sotilashallinto käsitti Väinö Tuomaalan keräämät esineet sotasaaliiksi.⁴ Tässä tutkimuksessa en kuitenkaan ota kantaa sotasaaliskeskusteluun. En käytä aineistostani sanaa sotasaalis sen provokatiivisuuden vuoksi.

Tutkimusaineistossa ja aikalaiskirjallisuudessa käytetään yleisesti termiä Itä-Karjala. Itä-Karjala viittaa maantieteelliseen alueeseen, joka oli suomalaisten joukkojen valtaama jatkosodan aikana. Alueen raja kulkee Laatokalta Syväriä pitkin Ääniselle ja siitä edelleen Vienanmerelle.⁵ Itä-Karjalasta suurin osa oli Venäjän Karjalaa, aluetta, joka ei ollut koskaan kuulunut Suomelle tai edes Ruotsi-Suomelle. Suomen Karjala tarkoittaa aluetta, johon kuuluu Suomen rajojen sisäpuolisen Karjalan lisäksi Venäjän puolella sijaitseva Karjalan kannas ja Laatokan Karjala.⁶ Tässä tutkimuksessa Itä-Karjalan käsitettä ei ole tarpeen problematisoida, vaan sillä tarkoitetaan jatkosodassa suomalaisten valtaamaa ja hallinnoimaa aluetta. Käytän tutkimuksessani Itä-Karjalan paikannimistä niitä muotoja, joita kerääjät itse aineistossani käyttivät. Lopussa on liite, jossa on primääriaineistossa käytettyjen paikannimien venäjänkieliset nimet translitteroituna kyrillisistä kirjaimista.⁷ Tutkimuksen liitteenä on kartta, johon on merkitty Tuomaalan kokoelman kannalta keskeisimmät paikat.

---

¹ Esim. Pimiä 2007; Pimiä 2009; Laine 1993.

² Pimiä 2007; Pimiä 2009.

³ Ekholm 2007, 16, 24, 35.

⁴ SKM, kokoelma- ja tutkimusyksikkö, kansatieteen kirjeet ja esineverifikaatit, kirje E 32/212 24.8.1942.

⁵ Pimiä 2009, 15.

⁶ Seppälä 1994, 9, 183.

⁷ Liite 3.

1.5. Museokokoelmat, kontekstit ja keräilijät

Esine on ollut kansatieteellisen tutkimuksen kohde ja lähtökohta tieteenalan alusta alkaen. Kansatieteellisen esinetutkimuksen kiinnostus on kohdistunut vanhoihin ja kansanomaisiin esineisiin ja käsitys kansasta on määrittänyt tutkimusnäkökulmaa.¹ Kansatieteellinen esinetutkimus on siirtynyt viime vuosikymmeninä aineistoa esittelevästä ja luokittelevasta suuntauksesta tulkitsevaan ja ymmärtämiseen pyrkivään näkökulmaan, jossa tutkimuskohteena on esimerkiksi esineiden taustalla olevat ilmiöt.² Myös oma tutkimukseni on osa ymmärtämiseen pyrkivää tutkimusjoukkoa, jossa ilmiöiden ja esineiden takaa halutaan löytää toimiva ja ajatteleva ihminen ja ymmärtää hänen toimintaansa. Peruslähtökohta kansatieteellisessä esinetutkimuksessa on, että ihminen tekee esineen, eikä esine ole mitään ilman ihmistä.³

Esineet, tai laajemmin objektit, voidaan määritellä palasiksi aineellisesta maailmasta, joihin liittyy kulttuurista arvoa. Objektit voivat olla fyysisesti kosketeltavia mutta myös laajempia, abstraktimpia kokonaisuuksia. Museoitavat objektit rajataan materiaalisen kulttuurin kosketeltaviksi palasiksi.⁴ Materiaalinen kulttuuri on ympäristöä, ”jota muokkaamme kulttuurisesti määritellyn käyttäytymisemme kautta”.⁵ Ihmisen toiminta ja käyttäytyminen leimaa objektien ja materiaalisen kulttuurin määrittelyä.

Vielä selkeämmin tämä näkyy puhuttaessa museo-objekteista, joita Peter van Mensch nimittää museologisiksi objekteiksi. Museologinen objekti voi olla mikä tahansa fyysisen maailman osa, joka voidaan ja halutaan säilyttää omassa ympäristössään, siitä poistettuna tai dokumentoituna.⁶ Museologisen objektin käsite on hyvin laaja, tarkoittaessaan muitakin kuin museoissa olevia objekteja. Tässä tutkimuksessa rajoitutaan museoinstituution sisältämiin fyysisiin aineistoihin, ja termin ’objekti’ tilalle voidaan vaihtaa rajaavampi käsite ’esine’, joka viittaa ihmisen kulttuurisesti tuottamiin tai kulttuuria esittäviin fyysisiin kappaleisiin.⁷ Ildikó Lehtisen mukaan museoesineet ovat viestejä tai symboleja menneisyydestä tai

---

¹ Kiuru 2001, 65-66.

² Lehtonen 2005, 16.

³ Kiuru 2001, 63-64.

⁴ Pearce 1992, 4-5.

⁵ Kinanen 2007, 169.

⁶ van Mensch 1992, Boek 12: The Object as data carrier.

⁷ Kiuru 2001, 63.

toisesta kulttuurista, ja niillä on merkityskenttä nykyisessä kulttuurissa. Ne ovat museaalisesti tärkeitä niihin liittyvien tietojen takia.¹

Museokokoelmat siis koostuvat ihmisen aineellisen kulttuurin palasista, objekteista, jotka joku on koonnut yhteen ja tavalla tai toisella saattanut museoon. Susan Pearcen mukaan jokaista museokokoelmaa määrittää kolme yhteistä tekijää: 1. ne koostuvat esineistä, 2. esineet ovat menneisyydestä ja 3. ne on koonnut yhteen kerääjä, joka on nähnyt kokonaisuuden yksittäisiä esineitä merkittävämpänä. Museokokoelman taustalla on aina ihminen, jonka tekemien valintojen joukko on koottu yhteen.² Kokoelma on ihmisen, siis keräilijän, kulttuurisen käyttäytymisen tuote.³

Museokokoelma voidaan käsittää tiedoksi, joka syntyy yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen seurauksena. Voidakseen ymmärtää tiedon eli museokokoelman yhteiskunnallista luonnetta, sen kulttuuriperintöä, on katsottava menneeseen aikaan, siihen historialliseen kontekstiin, jossa tieto syntyi. Kun tutkitaan museokokoelmia, on Pearcen mukaan esitettävä kokoelmalle kysymyksiä kuten *Milloin ja kuinka kokoelma muodostui? Kuka sen muodosti? Miksi hän/he valitsivat kokoelmaan nämä esineet?* Nämä kysymykset muodostavat tässä tutkimuksessa metodin perustan. Kokoelmilta kysytään näiden kysymysten sijaan usein kysymyksiä, jotka eivät johda ymmärtämiseen vaan keskittyvät kokoelman sisältöön ja unohtavat kontekstin, jossa kokoelmat muodostettiin ja jotka ovat määrääviä tekijöitä kokoelman luonteelle.⁴

Kokoelmatutkimuksessa on katsottava kokoelmaa kokonaisuutena, mutta on myös ymmärrettävä, mikä tekee kokoelman. Museokokoelmien tutkimisen on nähty voivan olla yksittäisten esineiden tarkkaa fysiologista ja funktionaalista analyysiä tai merkitysisältöjen etsimistä,⁵ mutta kokoelman luonteen ymmärtämiseen tällainen lähestymistapa ei auta. Kokoelmat ovat muutakin kuin materiaa, niiden taustalla on historia, idea, motiiveja. Kokoelmatutkimuksessa tulee Pearcen mukaan tarkastella keruutapahtumaa, painottaa kerääjän merkitystä kokoelman muodostumisessa sekä kiinnittää huomiota keräysajankohtaan ja -tapaan.⁶ Kyseisiä tietoja etsimällä ja

---

¹ Lehtinen 1995, 27.

² Pearce 1992, 7.

³ Vilkuna 1996, 36.

⁴ Pearce 1992, 116.

⁵ Kiuru 1999, 214.

⁶ Pearce 1992, 116.

tutkimalla tutkija pystyy ymmärtämään, miksi jokin kokoelma on sellainen kuin se on.

Museokokoelmia tutkiessa saattaa olla vaikeaa löytää keruuseen liittyviä tietoja. Vanhojen museokokoelmien esineisiin liittyviä tietoja on usein kirjoitettu muistiin hyvin vähän. Tietoja ei nähty tarpeellisina ja kokoelmia uudelleen luetteloitaessa vähäisistäkin merkinnöistä saatettiin karsia osa pois. Koska yksittäisiä esineitä koskevia tietoja on saatavilla niukasti, on selvitettävä keruuhetken tilanteita: aikaa, paikkaa, keruun syitä ja yhteyttä muihin samaan aikaan hankittuihin esineisiin.¹ Pirkko Sihvo on käyttänyt kyseistä metodia esinekokoelmien edustavuuden selvittämiseen, mutta yhtäläillä näiden kontekstitietojen tutkiminen on tärkeää omassa tutkimuksessani, jonka tarkoitus on kokoelmamuodostuksen tarkastelu.

Kokoelman muodostumisprosessin tarkastelu on yksi museologian keskeisiä tutkimusteemoja siitäkin huolimatta, että siihen ei ole juuri kiinnitetty huomiota.² Annika Alzénin mukaan kokoelmien tutkimisessa tärkeää olisi pohtia sitä, kuinka kokoelma muodostui ja mitkä normit ja olosuhteet vaikuttivat keräilyyn.³ Kokoelman muodostumisprosessin tutkimus lähtee siitä olettamuksesta, että kokoelmaan liittyvät kontekstit ja olosuhteet ovat tärkeitä kokoelman ymmärtämisen kannalta. Olosuhteista, joissa esineet siirtyvät alkuperäisestä ympäristöstään osaksi museokokoelmaa, voidaan käyttää nimitystä 'keräyskontekstit'. Keräyskontekstit ovat ensiaskelia esineen museoelämän alussa ja niitä tutkimalla voidaan löytää syitä sille, miksi ja kuinka tietyt esineet valikoituivat museon kokoelmiin.⁴ Kokoelman tutkiminen keräyskontekstien näkökulmasta on kontekstitutkimusta, jossa nähdään kokoelman syntyprosessi kokoelman luonteelle merkittävänä tapahtumaketjuna.

Keräyskontekstien tunnistaminen liittyy ajatukseen siitä, että museoesineellä on historia ja elämänkaari. Keräyskontekstit syntyvät, kun esine liitetään (museo)kokoelmaan ja se menettää kosketuksensa käyttöympäristöönsä. Esineen museoinnin prosessissa menetetyn ympäristön tilalle tulee uusi ympäristö, jossa esine saa uuden funktion ja viitetaustan. Esineen viitetaustaan kuuluvat tiedot keruutilanteesta ja keruuhistoriasta sekä esineelle museossa tehtävät toimenpiteet.

---

¹ Sihvo 1979, 50.

² Kinanen 2007, 171-172.

³ Alzén 1999, 199-200.

⁴ Kinanen 2007, 178.

Pirkko Sihvo jakaa museoesineen viitetaustan kahteen osaan: alkuperäiseen ja ainutkertaiseen viitetaustaan sekä museoesinekeruun luomaan viitetaustaan. Jälkimmäiseen kuuluvat keruun tarkoitus, metodin ilmenemismuodot, yhteen kuuluvat muut esineet ja muut keruuyhteydet.¹

Susan Pearce kirjoittaa esineen tulkitsemisen vaativan materiaalisen puolen lisäksi historiallisen puolen huomioimista. Esineillä on erityinen suhde niiden historialliseen kontekstiinsa, joka tarkoittaa aikaa, jolloin kokoelma syntyi. Kokoelman historiallisen kontekstin tutkimuksessa tutkitaan aikaa, paikkaa, olosuhteita ja toimijoita, joiden seurausta kokoelma on.² Esineen historia voidaan Pearcen mukaan jakaa sen valmistus- ja käyttöhistoriaan sekä keräyshistoriaan ja museohistoriaan. Esineen kontekstit voidaan jakaa mikro- ja makrokonteksteihin. Mikrokonteksti voidaan käsittää esineen välittömässä läheisyydessä olleeksi tilaksi, kuutioksi, jonka sisällä on esine mikroympäristöineen. Makrokonteksti on laajempi alue, niin suuri kuin on tutkimuksen kannalta tarpeellista. Tämä voi tarkoittaa huonetta, josta esine on otettu, koko taloa, kylää, maisemaa, kaupunkia ja niin edelleen.³

Oman tulkintani mukaan mikro- ja makrokontekstien tarkastelu on tarpeen myös silloin kun halutaan selvittää keruutilannetta. Kontekstit voi käsittää myös yksittäisten esineiden sijaan koko kokoelman konteksteiksi. Tällöin niitä tutkimalla tutkitaan kokoelman muodostumiseen vaikuttaneita tekijöitä. Oman aineistoni perusteella on mahdotonta tutkia yksittäisen esineen mikrokontekstia, sillä emme tiedä, mitä sijaisi esineen välittömässä läheisyydessä. Epätietoisuus johtuu sota-ajan olosuhteista ja toisaalta keräilijän toiminnasta. Sota-ajan olosuhteet voi lukea esineen makrokonteksteiksi, sillä ne ovat sitä ympäristöä, jossa kokoelman esineet olivat keruuhetkellä.

Ilmari Vesterinen kirjoittaa, että jokaisella esineellä on elämänkaari, johon sisältyvät esineen vaiheet syntymästä kuolemaan ja mahdollisesti useampi tapahtuma tai muutos tällä välillä.⁴ Myös Pauliina Kinasen mukaan jokaisella esineellä on oma historiansa, elämänkaarensa, ja esine elää ”sosiaalisessa ja kulttuurisessa kontekstissa

---

¹ Sihvo 1979, 49-50.

² Pearce 1992, 116, 145.

³ Pearce 1994, 130.

⁴ Vesterinen 2001, 33.

ja lopulta ”kuolee” kun sen materiaalinen olemassaolo loppuu”.¹ Tavanomainen esine-elämänkaari sisältää vain kolme vaihetta: esineen valmistamisen, käytön ja käytöstä poisjäämisen. Tämän lisäksi esine voi olla suojeltu, jolloin elämänkaari saa yhden osa-alueen lisää.²

Esineen elämänkaaren vaihteita Peter van Mensch kutsuu konteksteiksi. Ensisijainen konteksti liittyy esineen alkuperäiseen kontekstiin, jossa esineellä on arvo hyödykkeenä. Museologinen konteksti on tila, johon esine on valintaprosessin kautta tullut suojeltuna tai vaalittuna dokumentaarisenä esineenä. Arkeologinen konteksti on hylättyjen tai poisheitettyjen, merkityksettömien esineiden tila. Esine voi siirtyä kontekstista toiseen useita kertoja elämänkaarensa aikana. Esineen siirtyminen kontekstien välillä on verrattavissa kokoelman kertymiseen, joka on seurausta esineen siirtymisestä ensisijaisesta kontekstista museologiseen kontekstiin.³

Susan Pearce on myös tutkinut esineen elämänkaarta. Pearcen mukaan esineen siirtyminen osaksi keräilijän kokoelmaa on esineen ensimmäinen siirtymäriitti, ja sen ottaminen osaksi museon kokoelmaa, museoiminen, on esineen toinen siirtymäriitti. Jälkimmäisessä siirtymässä esine siirtyy perinnön luokkaan ja siitä tulee pyhää jatkuvuutta, kuolematon.⁴ Nämä siirtymät lukeutuvat esineen elämänkaaren tapahtumiin, joita tutkimalla esine voidaan ”löytää” uudelleen, se voi saada uusia merkityksiä ja oikeutuksen olla osa museon kokoelmaa.⁵ Tässä tutkimuksessa kiinnostus on Pearcen mainitsemissa ensimmäisessä siirtymässä, joka van Menschin esityksessä on lähimpänä museologista kontekstia.⁶

Esineen elämänkaareen kuuluvassa museoinnin prosessissa esine menettää alkuperäisen yhteytensä yhteiskuntaan ja saa uuden identiteetin osana museokokoelmaa.⁷ Ennen tätä museoesineen elämänkaareen liittyy vaihe, jolloin esine joutuu keräämisen kohteeksi. Museointi on seurausta kerääjän ideasta ja toimista. Museoinnissa kerääjällä ja lahjoittajalla on suuri rooli, joka valitettavan

---

¹ Kinanen 2007, 168.

² Kinanen 2007, 175.

³ van Mensch 1992, Boek 15: Context.

⁴ Pearce 1992, 66.

⁵ Hyvä esimerkki esineen elämänkaaren tutkimisen merkityksistä museokontekstissa on Taika Dahlblomin artikkeli Puuhun kasvanut hevosen leukaluu. Ks. Dahlblom 2010.

⁶ van Mensch 1992, Boek 15: Context; Pearce 1992, 66.

⁷ Kiuru 2001, 70.

usein jää huomaamatta kun keskitytään puhumaan museoista ilman henkilöimistä.¹ Olen tulkinut kerääjän toiminnan osaksi museoinnin prosessia silloin, kun esinekeräys on tehty museota varten, ja tarkoituksena on ollut saattaa esineet museoon. Juuri tämä tapahtuma, jossa kerääjän valintojen seurauksena esineen matka kohti museoinstituution sisäisiä järjestelmiä alkaa, on tutkimukseni kannalta tärkein vaihe. Tutkimukseni ei tarkastele itse museoinnin prosessia vaan siihen johtanutta tapahtumaketjua, keruuhistoriaa keräyskonteksteineen.

Edellä esitetyn mukaisesti esineen ottaminen osaksi museon kokoelmia kuuluu museoesineen elämänkaareen ja tässä tapahtumassa keräyskontekstit nousevat esiin. Usein ajatellaan museoesineiden olevan mykkiä ja pystyäkseen puhumaan ne tarvitsevat niihin liittyviä kontekstitietoja. Ilman kontekstitietoja museoesine on arvoton mutta mitä runsaammin esineestä on kontekstitietoja, sitä arvokkaampi se museaalisesti on.² Museoesineeseen liittyvät kontekstit tekevät esineestä kulttuurisesti merkittävän.³ Museologiassa esineen kontekstit käsitetään usein museoesineeseen liittyvinä museologisina konteksteina, mutta ymmärtääkseen esinettä tiedonvälittäjänä on tutkittava niitä konteksteja, jotka liittyivät esineeseen ennen sen museoimista.⁴

Esine tai kokoelma tulee ymmärretyksi kontekstissaan,⁵ eli kaikessa siinä tiedossa, mikä esineeseen tai kokoelmaan liittyy. Tässä tutkimuksessa metodin pohjana ovat keräyskontekstit laajasti ymmärrettyinä. Keräyskontekstit olen jakanut kahteen osaan: toinen osa käsittää ajan, paikan, olosuhteet ja ideologian, toinen keräilijän toiminnan. Paikoin osat limittyvät yhteen, mutta pääasiassa edelliset muodostavat viitekehyksen, jossa keräilijä toimii näiden osien vaikutuksen alaisena.

Museoesineen kaksijakoisen (ennen museoimista ja sen jälkeen) historian keräyskonteksteihin lukeutuu kokoelman kerääjä, joka usein toimii myös lahjoittajan roolissa. Jokaisella (museo)kokoelmalla on kerääjä(t)⁶. Ilman esineitä ei ole kokoelmaa ja ilman kokoelmaa ei ole keräilyä.⁷ Kokoelmat tarvitsevat syntyäkseen keräilijän. Kokoelma ja keräilijä ovat erottamattomasti kiinni toisissaan, eikä toista

---

¹ Gjestrum 1999, 168.

² Kinanen 2007, 174.

³ Lehtinen 1995, 27.

⁴ van Mensch 1992, Boek 15: Context.

⁵ Mäkilalli 2010, 24.

⁶ Esim. Pearce 1992, 7.

⁷ Pöyhtäri 1996, 12.

voi käsitellä ilman toista. Tällainen tarkastelutapa tekee kokoelmatutkimuksesta pohjimmiltaan ihmisen toiminnan ja yhteiskunnan tutkimista. Koska kokoelmaa ei ole ilman keräilijää, on keräilijän merkitys kokoelman syntyprosessissa merkittävä.

Joseph Alsop on määritellyt keräilyn tiettyyn kategoriaan tai aiheeseen kuuluvien esineiden kokoamiseksi yhteen, joista keräilijä itse pitää.¹ Russel W. Belk on tutkimusryhmänsä kanssa määrittänyt keräilyn olevan valikoivaa, aktiivista ja pitkäjänteistä yhteenkuuluvien mutta erilaisten objektien joukkojen hankkimista, omistamista ja järjestelyä, joka saa erityismerkityksen siitä kokonaisuudesta, jonka joukko muodostaa.² Ari Pöyhtäri on Belkin määritelmään tukeutuen esittänyt keräilyn olevan myös tapahtuma, jossa objektit poistetaan tavallisesta käytöstä eikä keräilijä pyri saamaan niiden arvonnoususta huolimatta taloudellista hyötyä. Keräilijän toiminnan tuloksena syntyy kokoelma, joka on myös keräilyä ohjaava teoreettinen idea ja rajaava tekijä.³

Keräilyn lähtökohtana ja tähtäimenä on kokoelma. Keräilijän kokoamat objektit muodostavat kokoelman kuitenkin vasta silloin kun keräilijä itse ymmärtää kokoamansa esineet kokoelmaksi. Kokoelma on enemmän kuin osiensa summa, sillä siihen liittyy idea ja kokoelman keräilijältä saama arvo.⁴

Keräilyn psykologiseen luonteeseen paneudutaan monissa keräilyyn keskittyvissä tutkimuksissa. Esimerkiksi Susan Pearce esittää, että keräilijän aikaansaama kokoelma on keräilijän yritys muokata maailmaa ja keino rakentaa omaa minäkuva. Kokoelman muodostuminen on siten sisäisen itsen laajentamista ulkoiseksi ja romanttisen näyttämön luomista keruutavoilla.⁵ Keräilyä on kuitenkin yhtä monenlaista kuin on keräilijöitäkin, ja keräilytavat vaihtelevat. Keräilyn on nähty olevan yksilön elämänhallintaan tähtäävää toimintaa.⁶ Keräilijöillä voi olla tarve omistaa kokoelma, jota halutaan kontrolloida ja hallita. Keräilijän katsotaan jättävän jälkensä kokoelmaan,⁷ ja kokoelmista tulevan kerääjänsä näköisiä.⁸ Keräily voi olla pelkkä harrastus mutta sen addiktiivisesta luonteesta kertoo se, että siitä voi tulla

---

¹ Alsop 1981, 70.

² Belk et al. 1991, 180.

³ Pöyhtäri 1996, 16.

⁴ Pearce 1992, 50.

⁵ Pearce 1992, 66, 257.

⁶ Koskijoki 1994, 69.

⁷ Kiuru 2000a, 66, 68.

⁸ Kostet 2007, 154; Pearce 1995, 20-27.

myös elämäntehtävä, jopa ammatti.¹ Yleensä keräily määritellään toiminnaksi, jota suoritetaan vapaa-ajalla ja se on vapaaehtoista.²

Kokoelma on keräilyn määritelmä, joka erottaa sen muista samankaltaisista toimista, haalimisesta ja kasaamisesta. Kasaaminen ei ole suunnitelmallista eikä valikoivaa. Kasaaminen saattaa olla tahatonta objektien kasautumista, jolloin syntyy kasa, ei kokoelma. Haaliminen sen sijaan on selektiivistä ja aktiivista toimintaa, joka suuntautuu tulevaisuuteen ja on suunnitelmallista, kuten keräilykin. Keräilystä se eroaa siinä, että objektit valitaan sen perusteella, että niillä uskotaan olevan käyttöä ja hyötyä tulevaisuudessa. Haalimisen lopputuloksena syntyy varasto, ei kokoelma. Kasaamisessa ja haalimisessa samanlaisuus on eroja tärkeämpää, toisin kuin keräilyssä, jossa objektien keskinäiset erot ovat niiden samuutta tärkeämpiä. Kaikkia näitä kolmea tapaa yhdistää se, että jotain hankitaan enemmän kuin olisi tarpeen ja kohtuullista.³ Keräily kuitenkin erottuu erityisesti siinä, että keräilijällä on rationaalinen tarkoitus tai suunnitelma keräilyssään.⁴

Susan Pearce jakaa keräilyn kolmeen tyyppiin: muistoesineiden keräilyyn, fetisistiseen keräilyyn ja systemaattiseen keräilyyn. Muistoesineet ovat yksittäisen henkilön, suvun tai perheen historiasta kertovia esineitä, joihin usein liittyy runsaasti nostalgiaa ja romantiikkaa. Muistoesineisiin kätkeytyy jokin asia, joka halutaan muistaa. Muistoesineet ovat henkilökohtaisuutensa takia vaikeita esineitä museokokoelmissa, sillä niissä ei välttämättä ole mitään yhteiskunnallisesti kiinnostavaa.⁵ Fetisistinen kokoelma on steriili yksityinen ja henkilökohtainen kokoelma, johon ei liity muuta kuin keräilijän oma näkemys rakentamastaan todellisuudesta. Fetisistinen kerääjä yrittää luoda yksityisen universumin irrottamalla esineitä sosiaalisista suhteistaan ja pysäyttää ajankulun. Fetisistiset kokoelmat on irrotettu kaikesta kontekstistaan, jolloin niitä on vaikea esittää museoissa, kuten muistoesinekokoelmia.⁶

Systemaattiset kokoelmat ovat museoiden kannalta hedelmällisimpiä. Tällaiset kokoelmat ovat vuorovaikutteisessa suhteessa yleisön kanssa, ja niillä on jotain

---

¹ Koskijoki 1994, 58, 69.

² Pearce 1992, 50.

³ Pöyhtäri 1996, 11-12, 17.

⁴ Pearce 1995, 21.

⁵ Pearce 1992, 68-73.

⁶ Pearce 1992, 83-84.

julkista ja opettavaista sanottavaa. Systemaattinen keräily on ymmärtämiseen pyrkivää, organisoitua, suunniteltua ja hallittua. Systemaattinen keräilijä pyrkii saamaan kokoelmasta täydellisen täyttämällä siinä olevia aukkoja. Kokoelmalla on tieteellinen tausta. Keräily voi olla samanaikaisesti useampaa tyyppiä ja esimerkiksi muistoesineiden keräily voi olla systemaattista.¹ Usein keräilyn tutkimisessa keräilyn motiivit on koettu kokoelman sisältöä tärkeämpiä.² Tuomaalan keräilyä tutkittaessa voi pitää mielessään nämä kolme erilaista keräilijän suhdetta objekteihin unohtamatta kokoelman sisältöä.

Keräilijän toiminnan peruslähtökohtana nähdään hyödyllisyyden hylkääminen.³ Kokoelmaa ei ole tarkoitus myydä eteenpäin ja saada siitä taloudellista hyötyä eikä sen osia eroteta toisistaan kuin pakon edessä.⁴ Kokoelmalla ei tavoitella taloudellista tai käytännöllistä hyötyä. Museokokoelmien kerääjien kohdalla tämä lähtökohta aiheuttaa hämmennystä heidän keräilijätyypittelyssään. Museokokoelmien tarkoitus on olla hyödyllisiä niin tutkijoille kuin museokävijöille. Museoesineet ovat hyödykkeitä ja ne on alun perin kerätty tietoa ja käyttöä varten.⁵ Museoesineiden ja -kokoelmien avulla saadaan myös rahaa esimerkiksi museon tarjoamien tutkimuspalveluiden ja näyttelyjen pääsymaksujen kautta.

Museokokoelmia varten keräävät ovat vaikeasti määriteltävää tyyppiä. Osittain he ovat keräilijöitä ja täyttävät osan keräilijöiden ja keräilyn kriteereistä, mutta toisaalta he eivät ole tyypillisiä keräilijöitä. Keräilyn yksi määritelmä on kokoelma ja keräilyn vaatima suunnitelmallisuus tai tarkoitus. Museoita varten keräävät yksityishenkilöt osoittavat mielestäni sijoituspaikan valinnalla suunnitelmallisuutta ja vuosia jatkunut toiminta kertoo pitkäjänteisyydestä. Myös kokoelman määreet täyttyvät monen museokokoelmia kartuttavan kerääjän toimissa. Silti haluan tässä tutkimuksessa käyttää termin keräilijä sijasta sanaa kerääjä kun viitataan venäläisten esineiden kerääjiin. He muodostavat heterogeenisen ryhmän enkä pysty heidän kaikkien keruutoimintaansa yksityiskohtaisemmin tarkastelemaan ja määrittelemään.

Vain pieni osa materiaalisesta maailmasta päätyy museokokoelmiin. Materian merestä on poimittu vain osa, on tehty valintoja. Valinnan prosessi on keräilyn

---

¹ Pearce 1992, 87-88.

² Pearce 1995, 27.

³ Pöyhtäri 1996, 19.

⁴ Pearce 1992, 50.

⁵ Heinonen & Lahti 2001, 76.

keskeisin tapahtuma, sillä kokoelma syntyy yhteen kerätyistä valinnoista. Valintaprosessissa olennaista on sosiaalisesti peritty näkemys esineen arvosta tai arvottomuudesta ja keräilijän persoonasta johtuvat mielihoitot, jotka ohjaavat keräilijän käyttäytymistä, myös valintoja.¹ Keräilijän motiiveja ja keräilyn valintamekanismeja on syytä pohtia, jotta valintojen kautta syntyvän kokoelman ymmärtäminen olisi mahdollista.² Toiset esineet kiinnostavat keräilijää, toiset eivät – jotain otetaan ja jotain jätetään. Tämä johtuu esineiden erilaisesta arvosta ja arvon syntymisestä. Museoinnissa materian merestä valittuun esineeseen liitetään museoarvoa, joka yksinkertaisimmillaan tarkoittaa objektin informaatioarvoa museologisessa kontekstissa.³ Esineisiin niiden elämänkaaren aikana liitetyt merkitykset ja arvot saattavat myös poistua esineestä ajan kuluessa.⁴

Esineen saama kulttuurinen arvo (*cultural value*) tekee siitä merkittävän ja erottaa sen muista esineistä.⁵ Arvo voi olla rahallista tai symbolista, ja se voi johtua esineen harvinaisuudesta tai markkina-arvosta.⁶ Esineen arvo voi olla sosiaalisesti ja kulttuurisesti määriteltyä, mutta myös kerääjä itse voi arvottaa esineen omien mieltymyksiensä pohjalta. Roskaksi kerran päätynyt esine voi saada uusia merkityksiä ja nousta kallisarvoiseksi osaksi keräilijän kokoelmaa.⁷ Kokoelmat ovat aina aikansa tuotteita. Keräilijöiden valintaprosesseihin on vaikuttanut kulloinkin vallalla olleet, ajalle tyypilliset ajattelutavat siitä, mikä on keräilyn arvoista. Esimerkiksi yleistynyt tieteellinen ajattelu muutti keräilykohteet kurioositeeteista yksittäisiin, kattaviin esineryhmiin.⁸

Esine on voinut ennen museoitumistaan ja vielä sen jälkeenkin läpikäydä monta siirtymää. Siirtymiin kontekstista tai luokasta toiseen liittyy esineen tai objektin kategorisointi. Michael Thompson on analyysissään jakanut esineet kolmeen luokkaan: 1. arvoton roska, 2. lyhytaikainen tai katoava, jonka arvo mitataan vain rahassa ja sen markkina-arvo laskee kun ikä nousee ja 3. kestävä eli museoesine, johon liittyy henkistä, tieteellistä ja psykologista arvoa.⁹ Esineiden siirtyminen

---

¹ Pearce 1992, 7.

² Selkokari 2008, 28.

³ Kinanen 2007, 174.

⁴ Pearce 1995, 27.

⁵ Pearce 1992, 5.

⁶ Pearce 1992, 33.

⁷ Koskijoki 1994, 72, 79.

⁸ Kostet 2007, 138.

⁹ Thompson 1994, 270-272.

luokasta toiseen on häilyvää, mutta tapahtuu yksilöiden valintojen kautta eli keräilyn kautta, jolloin esine prosessoituu materiasta perinnöksi. Keräily on kuitenkin monimutkaista toimintaa, ja usein sisältää virheellisiä tekoja ja valintoja. Siksi kerran valikoitu ja kerätty esine saattaa virhearvion takia tipahtaa takaisin roskaksi tai katoavaksi esineeksi. Jokainen museoesine on kuitenkin läpikäynyt valintaprosessin, joko kulttuurisesti arvoitettuna esineenä tai keräilijän itsensä arvokkaaksi määrittelemällä.¹

Mennyttä ei voi kerätä kokonaan. Yksi museokokoelma edustaa vain murto-osaa menneestä todellisuudesta.² Joskus tämä otos todellisuudesta on hankittu sattumalta ja sen edustavuus on kyseenalaistettava.³ Museokokoelmia kohtaan on oltava kriittinen ja varottava liian yleistäviä tulkintoja. Museoesineen tai -kokoelman tutkimuksessa rinnalle on otettava muutakin aineistoa, jotka yhdessä esineen tai kokoelman kanssa mahdollistavat hedelmällisen esinetutkimuksen.⁴ Tutkimuksessani yhdistyy kansatieteellinen esinetutkimus ja museologinen näkökulma esineeseen. Tutkimukseni ei ole keräilytutkimusta vaikka keskiössä onkin kokoelman kerääjä. Tutkimukseni on kokoelmatutkimusta, joka sen kontekstitietoja (keräyskonteksteja laajasti ymmärrettynä) tutkimalla pyrkii selvittämään, miksi kokoelma on sellainen kuin se on.

---

¹ Pearce 1992, 35.

² Pearce 1992, 116.

³ Lehtinen 1995, 35.

⁴ Samallahti 1979, 46-47.

2. Kansankulttuurin tutkimus ja keruu Itä-Karjalassa

2.1. Tutkimuksen järjestäytyminen Itä-Karjalassa ja Muinaistieteellisen toimikunnan osuus.

Jatkosodassa suomalaisten valtaamalle alueelle tarvittiin nopeasti järjestystä luova hallintosuunnitelma ja tilapäinen sotilashallinto. Ylipäällikön käskyllä 15.7.1941 määrättiin Itä-Karjalan sota-ajan hallinnon muodostumisesta. Itä-Karjalan Sotilashallintoesikuntaan (Itä-Kar.SE) päätettiin perustaa kuusi osastoa: hallinnollinen osasto, komento-osasto, taloudellinen osasto, lääkintäosasto, hallinnollis-taloudellinen tiedusteluosasto ja valistusosasto, jotka vastuualueidensa mukaisesti huolehtisivat alueen tarpeista.¹

Sotilashallintoon henkilöstöä rekrytoitaessa kiinnitettiin huomiota ammatilliseen pätevyyteen ja heimohenkisyys. Henkilöstöstä suuri osa oli heimoaattetta kannattavaa, varsinkin sota-ajan alussa. Valistusosaston tarkoituksena oli korostaa Suomen ja Itä-Karjalan yhteenkuuluvuutta. Tärkeänä tavoitteena oli herättää paikallisessa väestössä kansallistunnetta. Osaston valistus- ja koulutustyö kohdistettiin pääosin Itä-Karjalan suomensukuisiin. Valistusosaston tehtäviin kuului myös tiedotustoiminta kirjastojen, koulutusten ja kerhojen, lehtien, radion ja esimerkiksi viihdytystilaisuuksien muodossa. Kulttuurimuistojen suojeleminen ja keruu kuuluivat myös valistusosaston toiminta-alueeseen.²

Erilaisille Itä-Karjalaan kohdistuville tutkimuksille oli tarvetta sotilashallinnossa, ja kulttuurintutkimus oli yksi tärkeistä tutkimusaloista. Itä-Karjalan Sotilashallinto oli varhain tietoinen Itä-Karjalassa avautuvista tutkimusmahdollisuuksista, ja jotta tutkimustyöt saataisiin aloitettua mahdollisimman pian, ryhdyttiin valmisteleviin toimiin nopeasti.³ Itä-Kar.SE:n Valistusosasto pyysi kansatieteilijä Kustaa Vilkunaa laatimaan muistion säilyttämisen arvoisista kulttuurimuistoista Itä-Karjalassa. Vilkun Päämajalle osoitettu muistio valmistui elokuussa 1941.⁴ Vilkun mukaan

---

¹ Hyytiä 2008, 46, 49.

² Hyytiä 2008, 52, 125-156.

³ Pimiä 2009, 44.

⁴ Hyytiä 2008, 148.

alueella saattoi olla monia ikivanhoja kulttuuripiirteitä, joita tuli nyt tutkia ja kerätä talteen. Vilkuna oli huolissaan esinekeruun ja museoasioiden toteutuksesta:

Esineellisten muistojen tallettamisessa on huomioitava, että vanhaa esineistöä ei kuka tahansa voi työn tieteellisen puolen kärsimättä ryhtyä keräälemään. Kun esine säilytetään museoon, siitä on saatava mukaan tarkat tiedot käyttöpaikasta, nimityksistä, tarkoituksesta jne. Kaikkia ei voida kerätä museoihin, mutta niin paljon on kerättävä, että Kansallismuseon kokoelmia huomattavasti täydennetään ja että varataan edustava ja hyvä valikoima esineistöä tulevaa Vienan ja tulevaa Aunuksen maakuntamuseota varten. --- Lisäksi on varattava esineistöä muutamia mahdollisia pitäjänmuseoita varten, jollaisia jo on Soutjärvellä ja Lotinapellossa. Soutjärven museon kehittäminen on erittäin tähdellistä, koska se on maailman ainoa vepsäläismuseo.¹

Muistiossaan Vilkuna ehdotti, että Itä-Karjalan Sotilashallintoesikunnassa olisi hyvä olla kansatieteilijä, joka hoitaisi Muinaistieteelliselle toimikunnalle² virallisesti kuuluvia tehtäviä. Tehtäviin kuuluisi esimerkiksi epäviralliset suhteet ja yhteydet tieteellisiin seuroihin, joilta voisi saada taloudellista tukea ja työntekijöitä kulttuurimuistojen pelastamiseen.³

Muinaistieteellinen toimikunta osoitti kiinnostusta Itä-Karjalan tutkimiseen sodan varhaisessa vaiheessa. Syyskuun alussa toimikunta otti yhteyttä Suomen kreikkalais-katoliseen kirkollishallitukseen ja kehotti tätä ryhtymään toimenpiteisiin kirkollisten esineiden suojelemiseksi ja pelastamiseksi.⁴ Samoihin aikoihin, syyskuussa 1941 Muinaistieteellinen toimikunta tarjosi Kansallismuseon amanuenssia, Eino Nikkilää, Itä-Karjalan Sotilashallintoesikunnalle vastaamaan ja huolehtimaan kulttuurihistoriallisesti merkittävien esineiden pelastamisesta.⁵ Nikkilä toimisi Muinaistieteellisen toimikunnan ja Kansallismuseon asiamiehenä ja huolehtisi museon näkökulmasta arvokkaiden esineiden pelastamisesta ja talteen ottamisesta. Ehdotuksen taustalla oli Muinaistieteellisen toimikunnan huoli siitä, että sotilashallinto ei omin voimin kykenisi tyydyttävästi huolehtimaan vallatun alueen

---

¹ SKSKIA, Valtion tieteellinen Itä-Karjalan toimikunta. Asiakirjoja I, ”Itä-Karjalan kulttuurimuistojen säilyttäminen”, Kustaa Vilkunan kirje Päämajalle 18.8.1941.

² Muinaistieteellinen toimikunta nimettiin vuonna 1972 Museovirastoksi, ks. Härö 2010, 142-143.

³ SKSKIA, Valtion tieteellinen Itä-Karjalan toimikunta. Asiakirjoja I, ”Itä-Karjalan kulttuurimuistojen säilyttäminen”, Kustaa Vilkunan kirje Päämajalle 18.8.1941.

⁴ SKM, Muinaistieteellinen toimikunta, pöytäkirjat 1941, Muinaistieteellisen toimikunnan yhteisistunto 16.9.1941.

⁵ *Analecta Archaeologica Fennica* XII 1955, 7.

kulttuurisesti merkittävästä esineistöstä. Tiedot sotatoimialueen esineistön huolestuttavasta tilasta olivat jo kantautuneet valtionarkeologin korviin.¹

Itä-Kar.SE suostui ottamaan Nikkilän Valistusosastolle ”huolehtimaan museollisesti ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden esineiden pelastamisesta ja talteenottamisesta”.² Nikkilä aloitti työnsä toimistoupseerina marraskuussa 1941 ja laati heti ohjeet kulttuurimuistojen suojelemisesta ja keräämisestä.³ Pelastus- ja suojelukohteina olivat museot, kirkolliset muistot ja rakennuskulttuuri. Esineiden kerääminen ja niiden säilyttäminen sekä opastustehtävät saivat ohjeet muistiossa. Esineistöä tuli kerätä myöhemmin perustettavaa Karjalan keskusmuseota varten, mutta myös Suomen kansallismuseota varten. Hänen yhteytensä Kansallismuseoon vaikutti hänen toimintaansa ja kulttuurikeruiden tuloksiin ja niiden sijoitteluun. Nikkilän osuus jatkosodan aikaisessa kansatieteellisessä toiminnassa oli merkittävä. Nikkilä perehtyi hyvin vallatun alueen museaaliseen kenttään ja teki tarkastusmatkoja Itä-Karjalan kulttuurihistoriallisesti tärkeille alueille.⁴

Nikkilän toimialue oli kuitenkin suuri yhden ihmisen hoitaa, ja hän toivoi, että saataisiin lisää henkilöitä museaaliseen työhön. Muinaistieteellisen toimikunnan Valtionarkeologi C. A. Nordman ehdotti tehtävään kansatieteilijää, luutnantti Niilo Valosta ja taidehistorian maisteria Lars Petterssonia.⁵ Valosen siirto valistusosaston tehtäviin ei onnistunut,⁶ mutta maisteri Lars Pettersson siirrettiin syksyllä 1942 Itä-Kar.SE:n Valistusosastolle luetteloimaan ja pelastamaan Itä-Karjalan kirkollista esineistöä.⁷

Muinaistieteellisen toimikunnan aloitteellisuudesta johtuen sekä Itä-Karjalan rakennushistoriaa että muita kulttuurimuistoja tutkittiin ja kerättiin talteen suunnitellusti ja organisoidusti sotilashallinnon piirissä. Sotilashallinnon keruu- ja tutkimustoiminta painottui rakennettuun kulttuuriympäristöön ja kirkkotaiteeseen,

---

¹ SKM, Muinaistieteellinen toimikunta kirjekonseptit, kirje 23.9.1941.

² SKM, Muinaistieteellinen toimikunta, saapuneet kirjeet 1941, 25.9.1941.

³ Hyttiä 2008, 149.

⁴ Pimiä 2009, 45-65.

⁵ SKM, Muinaistieteellinen toimikunta pöytäkirjat 1940-1942, pöytäkirja 2.9.1942.

⁶ SKM, Muinaistieteellinen toimikunta, saapuneet kirjeet, kirje MT B nro. 67/145, 18.9.1942.

⁷ Laine 1993, 171.

mikä saattoi olla seurausta sotilashallinnon lähellä toimineiden kulttuurimiesten innostuksen tarttumisesta sotilashallinnon virkailijoihin.¹

Kulttuurin keruun onnistumisen ehdoksi nähtiin varsinaisesti kansanperinteeseen ja kansatieteeseen perehtynyt kerääjäjoukko, mutta valistuksen kautta myös muut olivat potentiaalisia kerääjiä. Sotilashallinto kehotti Itä-Karjalassa olevia henkilöitä keräämään muinaismuistoja ja esineitä museoita varten. Sotilaspastoreille, toimihenkilöille, valistusupseereille, sotapoliiseille ja siivousryhmille jaettiin oppaita, joissa innostettiin kulttuurimuistojen keruuseen. Esimerkiksi VII armeijakunnan alueella luutnantti Tolonen johti muinaismuistojen keruuta, joka onnistui vaihtelevasti ollessaan riippuvainen joukko-osastojen ja alue-esikuntien keräysjohtajien kiinnostuksesta asiaan. Tuloksena oli kuitenkin yli 300 esinettä, jotka varastoitiin Äänislinnaan ja Soutjärvelle.²

Itä-Karjala oli kiinnostava tutkimuskohde myös muille kuin kulttuurintutkijoille ja kiinnostus Itä-Karjalaa kohtaan oli suuri monella tutkimusalalla. Useat tutkimuslaitokset havittelivat pääsyä Itä-Karjalaan, joka nyt, Suomen valloittamana, voisi avautua eri alojen tutkijoille. Suomen Maantieteellisen Seuran hallitus lähetti opetusministeriölle kirjelmän, jossa ehdotettiin, että perustettaisiin tieteellinen toimikunta organisoimaan Itä-Karjalaan kohdistuvia tutkimuksia. Seuran ehdottama toimikunta koostuisi eri alojen luonnontieteilijöistä yhtä lukuun ottamatta.³ Opetusministeriö oli hankkeelle suosiollinen ja perusti 11.12.1941 Valtion tieteellisen Itä-Karjalan toimikunnan, jonka tehtävänä oli koordinoida ja kerätä yhteen tieteellisten laitosten ja seurojen Itä-Karjalaan kohdistuvien tutkimusten tiedot.⁴

Toimikunnan kokoonpano laajeni alkuperäisestä esityksestä. Puheenjohtajaksi valittiin kasvitieteilijä, professori Kaarlo Linkola, jonka kuoleman jälkeen keväällä 1942 puheenjohtajaksi tuli luonnontieteilijä Väinö Auer. Toimikunnan sihteerinä toimi kansatieteilijä Kustaa Vilkuna. Vilkuna oli samaan aikaan Valtion Tiedotuslaitoksen palveluksessa, mikä saattoi olla syynä toimikunnan jäseneksi

---

¹ Pimiä 2009, 47.

² Pimiä 2009, 49, 116-125.

³ Laine 1993, 104-105.

⁴ SKSKIA, Valtion tieteellinen Itä-Karjalan toimikunta. Asiakirjoja II. Toimikunnan kokouksen Pöytäkirja 19.12.1941.

pääsemiseen. Toimikunnan jäsenistä vain arkeologi A. M. Tallgren ja suomalaisen ja vertailevan kansanrunoudentutkimuksen professori Väinö Salminen Kustaa Vilkun lisäksi edustivat humanistisia aloja, kun suurin osa toimikunnan jäsenistä oli luonnontieteilijöitä. Tekniikan tohtori, insinööriluutnantti, Reino Castrén kutsuttiin toimikuntaan vastoin omaa kiinnostusta. Toimikunnalle hän oli tärkeä, sillä Castrén oli ollut keskeisessä asemassa suunniteltaessa Itä-Karjalan miehityshallintoa ja näin ollen oli tarpeellinen linkki Itä-Kar.SE:n suuntaan.¹

Valtion tieteellinen Itä-Karjalan toimikunta lähetti tammikuussa 1942 12:lle tieteelliselle laitokselle kirjeen, jossa pyydettiin ilmoittamaan suunnitelmista Itä-Karjalaan kohdistuvista tutkimuksista. Kirjeessä ilmoitettiin, että toimikuntaa kiinnostivat tutkimukset, jotka kohdistettaisiin ”etenkin sellaisiin tehtäviin, joiden ratkaisussa on Suomessa jo aikaisemmin saatu arvokkaita tuloksia ja jotka liittyvät maamme kannalta tärkeisiin tutkimusohjelmiin”.² Tutkimusten ohjaamisesta ja tarkoituksesta toimikunta kirjoitti: ”Lisäksi tulisi toimikunnan ohjata puheenalaisia tutkimuksia niin, että niiden avulla pyritään, mikäli mahdollista, luomaan uusista alueista kokonaiskuva, josta selviäisi niiden ehdoton kuuluminen Suomeen.”³ Kirjeestä käy ilmi toimikunnan aatteellinen tausta. Osa toimikunnan jäsenistä oli Akateemisen Karjala Seuran jäseniä, ja Itä-Karjalan liittäminen osaksi Suur-Suomea oli yhteisesti jaettu ajatus.⁴

Edellisen kaltainen kirje lähetettiin Valtion tieteellisen Itä-Karjalan toimikunnan toimesta myös kahtena seuraavana sotavuotena. Tieteellisiltä laitoksilta ja seuroilta tiedusteltiin suunniteltuja tutkimusmatkoja, stipendiaattien lukumäärää ja mahdollisesti anottavia apurahoja.⁵ Kirjeen vastaanottajien, tieteellisten laitosten ja seurojen, joukossa oli erityisesti luonnontieteitä mutta myös humanistisia aloja

---

¹ Laine 1993, 106-111.

² SKSKIA, Valtion tieteellinen Itä-Karjalan toimikunta. Asiakirjoja I. Kirje Tieteellisille laitoksille 3.1.1942.

³ SKSKIA, Valtion tieteellinen Itä-Karjalan toimikunta. Asiakirjoja I. Kirje Tieteellisille laitoksille 3.1.1942.

⁴ Laine 1993, 112.

⁵ SKSKIA, Valtion tieteellinen Itä-Karjalan toimikunta. Asiakirjoja I. Kirjeet tieteellisille laitoksille 8.3.1943 ja 19.1.1944.

tutkivia tahoja, näiden muassa myös Muinaistieteellinen toimikunta ja Suomen Muinaismuistoyhdistys,¹ joka lähetti useita stipendiaatteja miehitylle alueelle.²

Valtion tieteellinen Itä-Karjalan toimikunta teki tiivistä yhteistyötä Itä-Kar.SE:n kanssa. Toimikunta tiedotti tutkimussuunnitelmista Itä-Kar.SE:lle, joka puolestaan valvoi tutkijoiden matkustamista, heille sovittua huoltoa ja tutkijoiden tutkimustuloksia. Kaikki Itä-Karjalaa koskeva kirjoittelu ja valokuvat oli alistettu Valistusosaston tarkastettavaksi, jotta epämieluisia tietoa ei pääsisi julkisuuteen.³ Valtion tieteellisen Itä-Karjalan toimikunnan ja Itä-Karjalan sotilashallintoesikunnan johtotehtävissä ja viroissa oli useita Akateemisen Karjala Seuran jäseniä ja heimoaatetta kannattavia henkilöitä.⁴ Kulttuurin keruuseen liittyviä päätöksiä tehtiin heimohenkisessä ilmapiirissä. Myös Muinaistieteellisessä toimikunnassa esimerkiksi Sakari Pälsi ja Valtionarkeologi uskoivat heimokansojen yhdistämiseen osaksi Suur-Suomea.⁵

Kesällä 1942 tehdyt Itä-Karjalassa tehdyt tutkimukset olivat aiheiltaan pitkälti Itä-Kar.SE:n määrittelemiä. Sotilashallinnon tavoitteena oli saada tutkimusta, joka palvelisi heidän omia tarpeitaan. Esimerkiksi elinkeinoelämään liittyvää, käytännöllistä hyötyä tuottavaa tutkimusta tehtiin kesällä 1942. Kulttuurin alalla puolestaan keskityttiin häviämässä olevaan materiaaliin. Antropologisia tutkimuksia tarvittiin Äänisniemellä, jossa oli tarpeen selvittää venäjänkielisen väestön alkuperä. Tämän kaltainen tutkimus liittyi olennaisesti tehtävään osoittaa Suomen ja Itä-Karjalan yhteen kuulumisen. Seuraavina vuosina sotilashallinto ei enää puuttunut tutkimusaiheisiin ja tutkimus monipuolistui.⁶

Muinaistieteellinen toimikunta vastasi Valtion tieteellisen Itä-Karjalan toimikunnan kirjeeseen 3.2.1942. Kirjeessä ehdotettiin Itä-Karjalassa suoritettavia arkeologisia kaivauksia ja kansatieteellisiä tekstiili-, sanasto- ja esinetutkimuksia. Muinaistieteellinen toimikunta ehdotti joitakin tutkimusaiheita Suomen Muinaismuistoyhdistyksen stipendiaattien tehtäviksi ja sopivaa tuettavaa tutkimusta

---

¹ SKSKIA, Valtion tieteellinen Itä-Karjalan toimikunta. Asiakirjoja II. Toimikunnan kokouksen pöytäkirja 19.12.1941.

² Laine 1993, 148-149.

³ Laine 1993, 114.

⁴ Hyytiä 2008, 52; Laine 1993, 112.

⁵ Pälsi 1942; SKM, Muinaistieteellinen toimikunta kirjekonseptit, kirje nro. 967, 15.10.1941.

⁶ Laine 1993, 121.

esitettiin myös Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle tai Kalevalaseuralle.¹ Arkeologian ja kansatieteen ohella Muinaistieteellinen toimikunta toi historiallisen näkökulman Itä-Karjalan tutkimukseen. Kansallismuseon historiallinen osasto kiinnitti yleisesti huomiota historiallisten rakennusten, muistopaikkojen ja muistomerkkien suojeluun sekä kirkkoarkkitehtuurin ja kirkollisen esineistön tutkimiseen. Itä-Karjalan museoiden väliaikaisesta huolenpidosta oli päätettävä pikaisesti ja samalla talletettava lisää historiallista esineistöä, ennen kuin se kokonaan katoaisi.²

Muinaistieteellinen toimikunta ilmoitti myös seuraavina vuosina Itä-Karjalaan suunnitelluista tutkimuksista ja oli yksi aktiivisimmista tutkimuslaitoksista.³ Muinaistieteellisen toimikunnan osalta esineiden keruun tarkoituksena oli paitsi kulttuurimuistojen pelastaminen myös Kansallismuseon hyvin niukkojen itäkarjalaisten kokoelmien kartuttaminen.⁴

Muinaistieteellisen toimikunnan alaisen Kansallismuseon työntekijöitä liikkui Itä-Karjalassa tutkimustehtävissä lukuisia kertoja jatkosodan aikana. Osa tutkimusmatkoista tehtiin stipendiaatteina, osa virkamatkoina. Tutkimusmatkojen saaliina oli niin esineitä kuin arkistoaineistoa. Jo lokakuussa 1941, ennen Valtion tieteellisen Itä-Karjalan toimikunnan perustamista, Helmi Helminen, Kansallismuseon kansatieteellisen osaston työntekijä, matkusti stipendiaattina Itä-Karjalan Repolaan suorittamaan kansatieteellisiä tutkimuksia keräten esineitä ja valokuvaten kyliä ja rakennuksia.⁵ Helminen matkasi Repolaan Naisten Työvalmiusliiton siivousryhmän mukana.⁶ Matkan tuloksina Kansallismuseon suomalais-ugrilaiset kokoelmat karttuivat 410:lla esineellä.⁷

Seuraavana vuonna Helminen teki tutkimusmatkan Porajärvelle yhdessä kansatieteellisen osaston apulaisamanuenssi Hilikka Vilppulan kanssa. Vänrikki Jussi Lukkarinen oli vuotta aikaisemmin kerännyt Porajärven kylistä lähes tuhat karjalaista

---

¹ SKSKIA, Valtion tieteellinen Itä-Karjalan toimikunta. Asiakirjoja I. Kirje Muinaistieteelliseltä toimikunnalta 3.2.1942.

² SKM, Muinaistieteellinen toimikunta saapuneet kirjeet, kirje 27.1.1942.

³ Laine 1993, 125.

⁴ SKM, Muinaistieteellinen toimikunta kirjekonseptit, kirje nro. 630, 5.5.1942.

⁵ *Analecta Archaeologica Fennica* XII 1955, 24.

⁶ Pimiä 2009, 67, 70.

⁷ SKM, SU-esineiden diaari 1942. Helmisen esineitä löytyy myös Suomen Museot Online verkkosivustolta <http://suomenmuseotonline.fi/fi> hakusanalla 'SU5339'.

esineitä käsittävän kokoelman Kansallismuseoon,¹ jota nyt tehtävän tutkimusmatkan oli tarkoitus täydentää.² Kansatieteellisen osaston intendentti ja Seurasaaren ulkomuseon hoitaja Tyyni Vahter puolestaan matkusti Äänislinnaan, Aunukseen ja Kuujärvelle suomensukuisten keskuuteen.³ Vahterin matkalta kertyi esineitä 25 kappaletta. Vuonna 1943 sekä Helminen, Vilppula että Vahter lähetettiin jälleen Itä-Karjalaan.⁴ Seuraavana keväänä sota oli kääntymässä kohti loppuaan ja suomalaisten joukkojen perääntyessä sotatoimialueella olevien kansatieteilijöiden tutkimusmatkat jouduttiin keskeyttämään.⁵

Edellä mainittujen, virallista tietä organisoitujen stipendiaatti- ja virkamatkojen lisäksi Kansallismuseon kokoelmia kartuttivat yksittäiset Itä-Karjalassa toimineet henkilöt. Muinaistieteellisen toimikunnan kirjekokoelmasta käy ilmi, että toimikunta, erityisesti valtionarkeologi C. A. Nordman, etsi aktiivisesti keinoja kartuttaa museon kokoelmia. Toimikunta solmi Itä-Karjalassa olleiden kanssa sopimuksia, jonka mukaan yksityishenkilöt muiden toimiensa ohessa keräsivät esineistöä Kansallismuseota varten. Sopimus solmittiin esimerkiksi lottatehtävissä vallatulla alueella olleiden kanssa, kuten Kansallismuseossa amanuenssina toimineen Sirkka Valjakan kanssa, joka oli sodan alussa armeijakunnan palveluksessa.⁶ Henkilöistä ilmoitettiin Sotilashallintoesikuntaan ja pyydettiin avustamaan kerääjiä. Avustaminen on voinut tarkoittaa sekä ajallisten että aineellisten resurssien antamista kerääjien käyttöön.⁷ Myös monet yksityishenkilöt ilman erillisiä sopimuksia tai velvoitteita lähettivät Kansallismuseon kansatieteelliselle osastolle keräämiään esineitä.⁸ Valtion tieteellisen Itä-Karjalan toimikunnan ja Itä-Karjalan Sotilashallintoesikunnan kautta hoidettiin vain osa – joskin merkittävä osa – esinekeräyksestä.

Muinaistieteellisellä toimikunnalla oli merkittävä osa kansatieteellisen ja historiallisen esineistön keräämisessä ja tuomisessa Suomeen. Pääpaino esinekeruussa oli heimokansojen kulttuurissa. Suomen kansallismuseon suomalais-

---

¹ SKM, SU-esineiden diaari 1941 ja 1942. Lukkarisen esineitä löytyy myös Suomen Museot Online verkkosivustolta <http://suomenmuseotonline.fi/fi> hakusanalla SU5332.

² SKM, Muinaistieteellinen toimikunta kirjekonseptit, kirje nro. 688, 30.5.1942.

³ *Analecta Archaeologica Fennica* XII 1955, 52-53.

⁴ *Analecta Archaeologica Fennica* XII 1955, 82.

⁵ *Analecta Archaeologica Fennica* XII 1955, 107.

⁶ SKM, kokoelma ja tutkimusyksikkö, kansatieteen kirjeet ja esineverifikaatit, kirje 26.11.41.

⁷ SKM, Muinaistieteellinen toimikunta kirjekonseptit 1941, kirjeet nro. 983, 994, 1100,

⁸ SKM, SU-esineiden diaari 1941-1944.

ugrilaiset kokoelmat karttuivat jatkosodan vuosina yhteensä lähes 1800:lla Itä-Karjalasta kerätyllä esineellä mutta vielä sodan jälkeenkin diaarikirjaan merkittiin itäkarjalaisia esinekokoelmia. Esimerkiksi vuonna 1948 diaariin merkittiin entisen Itä-Karjalan Sotilashallintoesikunnan lahjoittama kokoelma, joka sisälsi yli 300 käsipaikkaa ja muuta tekstiiliä. Suomalais-ugrilaiset kokoelmat kasvoivat vuosina 1941–1948 50:llä päänumerolla, joista 37 päänumeroa on muodostettu sellaisten lahjoittajien tai kerääjien lähetyksistä, jotka eivät olleet työsuhteessa Kansallismuseoon. Lukumääräisesti suurimman osan esineistä keräsivät kuitenkin Kansallismuseon työntekijät.¹

Itä-Karjalasta kerättyä esineistöä kertyi myös Kansallismuseon historialliselle ja esihistorialliselle osastolle.² Historiallisten kokoelmien merkittävimmät esineet lienevät olleet ikonit, joita keräsi esimerkiksi Sakari Pälsi. Itä-Karjalan Sotilashallinto luovutti keräämänsä noin 500 ikonia käsittävän kokoelman Muinaistieteelliselle toimikunnalle säilytettäväksi. Sodan loputtua suurin osa ikoneista palautettiin takaisin Neuvostoliittoon.³

Muinaistieteellinen toimikunta oli hyvin kiinnostunut Itä-Karjalassa avautuvista tutkimusmahdollisuuksista ja lähetti aktiivisesti koko sodan ajan tutkijoita vallatulle alueelle. Organisoitujen tutkimusmatkojen lisäksi Muinaistieteellinen toimikunta pyrki saamaan kontakteja Itä-Karjalaan ja yksittäisten ihmisten kautta esineistöä Kansallismuseon kokoelmiin. Itä-Karjalan sotilashallinnon ja valtion tieteellisen Itä-Karjalan toimikunnan ohitse Kansallismuseon kansatieteelliselle osastolle saapui jokaisena sotavuotena Itä-Karjalasta peräisin olevaa esineistöä, jonka keruusta ei oltu sovittu virallisten tahojen kanssa.

2.2. Venäläisten esinekokoelmien kerääjät

Jatkosodan vuosina Suomen kansallismuseoon kerättiin Itä-Karjalasta esineitä ahkerammin kuin koskaan ennen.⁴ Suomen miehittämältä alueelta lähetettiin Kansallismuseon kansatieteelliselle osastolle lähes 400 venäläistä, kansatieteellistä

---

¹ SKM, SU-esineiden diaari 1941-1948.

² SKM, historiallisten kokoelmien diaari 1941-1944 ja esihistoriallisten kokoelmien diaari 1941-1944.

³ SKM, historiallisen osaston arkisto, Kuurne 2004, 9-10.

⁴ SKM, SU-esineiden ja VK-esineiden diaarit.

esineitä, jotka kansallisuutensa takia merkittiin yleisnografisiin kokoelmiin suomalais-ugrilaisten kokoelmien sijaan.¹ Esineistä suuren osan keräsi Väinö Tuomaala, jonka keruutoimia tarkastelen yksityiskohtaisemmin luvussa 3. Tuomaalan keräämät esineet muodostavat neljä eri päänumeroa. Hänen keräämänsä kokoelmaa kutsun Väinö Tuomaalan kokoelmaksi, joka on osa laajempaa kokonaisuutta. Edellä olen tuonut esiin käsityksen siitä, että voidakseen ymmärtää kokoelmaa on tutkittava niitä asiayhteyksiä, jotka kokoelmaan liittyvät. Esineen viitetaustaan lukeutuvat yhteen kuuluvat esineet.² Näin ollen yksi Tuomaalan kokoelman konteksteista on koko venäläisten esineiden kokoelma, ja ymmärtääkseen Tuomaalan kokoelmaa on tiedettävä, minkälaisen esineryhmän osa se on.³

Kokoelmat ovat kerääjien toiminnan tulosta, eikä siksi kokoelmia voi tutkia ilman kerääjiä.⁴ Venäläisten esineiden kokoelma muodostui kymmenen eri kerääjän toimesta.⁵ Lähettäjistä yhdeksän⁶ keräsi esineet ollessaan sotatoimialueella Suomen puolustusvoimien palveluksessa. Näistä sotilaista kolme oli sota-aikaan Kansallismuseon työntekijöitä.⁷ Kerääjistä vain yksi oli nainen, neiti Alva Bergroth. Vuonna 1946 ja 1947 museon kokoelmiin on merkitty kaksi venäläisiä esineitä sisältävää esineryhmää, joiden kerääjiä ei tiedetä. Esineet on kuitenkin kerätty jatkosodan aikana.⁸ Suurin osa esineistä kerättiin Aunuksen kannakselta Syvärin läheisistä kylistä. Pienempi osa venäläisistä esineistä oli peräisin Karhumäen ja Petroskoin alueelta. Muutama esine on kerätty Karjalan kannakselta.⁹

Joulukuussa 1941 Kansallismuseon kansatieteelliselle osastolle saapui ensimmäinen sodan aikana kerätty venäläinen esine, luokki. Tämän vuonna 1818 valmistetun ja kauniisti koristellun luokin lahjoitti sotilaspastori P. Nuorviita. Hänen yksikkönsä sotilaat olivat löytäneet sen tienposkesta Äänislinnan läheltä.¹⁰

---

¹ SKM, VK-esineiden diaari 1941-1948.

² Sihvo 1976, 49-50.

³ Kinanen 2007, 171-172.

⁴ Pearce 1992, 7.

⁵ SKM, VK-esineiden diaari, 1941.

⁶ I. A. Rahkonen on myös saattanut kerätä esineet sotilaana ollessaan, vaikka hänen tittelikseen onkin merkitty opettaja. Ks. SKM, VK-esineiden diaari 1942.

⁷ *Analecta Archaeologica Fennica* XII, 7, 53.

⁸ SKM, pääluettelo VK5421, VK5403.

⁹ SKM, VK-esineiden diaari ja pääluettelot.

¹⁰ SKM, pääluettelo VK5336.

Suurin osa, yli 300 kappaletta, venäläisistä esineistä merkittiin diaariin vuonna 1942.¹ Tammikuussa 1942 diaarioitiin tohtori Sakari Pälsin lähettämä kansatieteellinen kokoelma, joka sisälsi 106 esinettä. Esineet Pälsi oli kerännyt Syvärin luostarin lähellä sijaitsevista Troitsan, Kinkijevan ja Sambatuksen venäläiskylistä.² Keräysaikaan Pälsi palveli tiedonvälityksestä ja valistustoiminnasta vastanneessa Tiedotuskomppaniassa rintamakirjeenvaihtajana. Tiedotuskomppanian joukoissa palveli monta tunnettua kulttuurivaikuttajaa, kuten Olavi Paavolainen ja yksikön johtaja Martti Haavio.³

Pälsi oli työskennellyt Suomen kansallismuseossa vuodesta 1909. Hän aloitti esihistoriallisen osaston amanuenssina ja eteni vuonna 1938 osastonjohtajaksi, missä virassa hän oli myös jatkosodan vuosina.⁴ Kyseisen esinelähetysten lisäksi Pälsi keräsi muun muassa mittavan ikonikokoelman ja muuta kirkollista esineistöä Kansallismuseon historialliselle osastolle.⁵ Pälsi oli hyvin kiinnostunut Itä-Karjalassa tehtävästä tutkimuksesta. Jo elokuussa 1941 Pälsi yritti Kustaa Vilkunan ja Väinö Salmisen kanssa saada kootuksi jonkinlaisen retkikunnan, joka huolehtisi kulttuurikeruusta Itä-Karjalassa.⁶ Hanke ei kuitenkaan edennyt, ja sen korvasi Valtion tieteellisen Itä-Karjalan toimikunnan perustaminen.

Helmikuussa 1942 on diaariin merkitty alikersantti Väinö Tuomaalan lähettämä, 140 esinettä sisältävä kokoelma.⁷ Kokoelma oli kerätty useasta eri kylästä Syvärin seuduilta.⁸ Tuomaala lähetti saman vuoden heinäkuussa myös toisen kokoelman, joka sisälsi 37 esinettä.⁹ Kyseisen esinekeruun Tuomaala oli kerännyt Syvärin seuduilta Tarsepolin kylästä.¹⁰

Alikersantti Arne Holmström oli Kansallismuseon entinen juoksupoika. Hänen lahjoittamansa savinen verkompaino diaarioitiin 5.6.1942. Verkonpaino oli otettu talteen Aunuksen Gumboritsan venäläiskylästä.¹¹ Heinäkuussa diaariin kirjoitettiin

---

¹ SKM, VK-esineiden diaari 1942.

² SKM, päälueetelo VK5338.

³ Pimiä 2009, 32.

⁴ Itkonen 1963, 7.

⁵ SKM, historiallinen osasto 41080, 4201, 42018.

⁶ SKM, Muinaistieteellinen toimikunta, saapuneet kirjeet, kirje E nro. 35/203, 4.8.1941.

⁷ SKM, VK-esineiden diaari 1942.

⁸ SKM, päälueetelo VK5341.

⁹ SKM, VK-esineiden diaari 1942.

¹⁰ SKM, päälueetelo VK5354.

¹¹ SKM, päälueetelo VK5348.

alikersantti Auvo Hirsjärven pääosin Ollilan kylästä keräämä yhdentoista esineen kokoelma.¹ Auvo Hirsjärvi oli vuodesta 1934 alkaen hoitanut Kansallismuseon kansatieteellisen osaston amanuenssin virkaa. Tästä virasta hän jäi eläkkeelle vuonna 1975. Hirsjärven vastuualueeseen kuuluivat etupäässä vierasheimoiset kokoelmat ja kansatieteellisen osaston käsikirjaston hoito ja kartuttaminen.² Hirsjärven käsialaa ovat tutkimuksessa käsittelemäni VK-kokoelmien pääluetelot.

Kerääjien ainoa nainen oli taiteilija Alva Bergroth, joka lähetti kansatieteelliselle osastolle jatkosodan aikana lähes kaksisataa esinettä.³ Näistä 26 päätyi venäläisten esineiden kokoelmiin. Ensimmäinen Bergrothin lähettämä kokoelma käsitti 21 esinettä, ja se merkittiin diaariin 20.8.1942. Hän oli kerännyt esineet Karhumäen ja Petroskoin seuduilta.⁴ Bergroth oli suorittanut taideteollisia opintoja, ja hänellä oli oma taideteollisuusliike Atelier Vigil Helsingissä. Bergroth toimi jatkosodan aikana siivousryhmässä. Hän teki sopimuksen Kansallismuseon kanssa, että keräisi Itä-Karjalassa ollessaan jokseenkin säännöllisesti esineitä kansatieteelliselle osastolle.⁵ Hän oli Tuomaalan lisäksi ainoa, joka toimitti venäläisiä esineitä Kansallismuseoon useammin kuin kerran.

Viimeinen esinelahjoitus vuodelta 1942 on kirjoitettu diaariin niinkään 20.8., ja se koostuu seitsemästä maisteri Eino Nikkilän keräämästä esineestä. Esineet Nikkilä keräsi Petroskoista toimiessaan Itä-Karjalan sotilashallinnon valistusosaston toimistoupseerina kansankulttuurin keruuseen liittyvissä tehtävissä.⁶

Vuoden 1943 yleisetsnografiset esinelahjoitukset olivat yhtä lukuun ottamatta kaikki venäläisiä. 8.1.1943 on diaarioitu kansakoulunopettaja I. A. Rahkosen lahjoittama lukko avaimineen. Esineen Rahkonen oli poiminut talteen Syväriltä Pidman venäläiskylästä, todennäköisesti sotilaana ollessaan.⁷ Neiti Alva Bergrothin toinen esinelähetys on diaarioitu 17.4. Esineet oli kerätty jälleen Karhumäestä.⁸ Alikersantti Väinö Tuomaala jatkoi esinelähetystään, ja 29.7. merkittiin diaariin herra Väinö Tuomaalan lähettämät seitsemän esinettä. Vajaa kuukautta myöhemmin diaarioitiin

---

¹ SKM, VK-esineiden diaari 1942.

² Vuoristo 2000, 104.

³ SKM, VK-esineiden ja SU-esineiden diaarit 1941-1944.

⁴ SKM, pääluetelo VK5356.

⁵ SKM, Muinaistieteellinen toimikunta, kirjekonseptit, kirje nro. 983, 22.10.1941.

⁶ Pimiä 2007: 26.

⁷ SKM, pääluetelo VK5364.

⁸ SKM, pääluetelo VK5372.

hänen lähettämänsä 14 esinettä. Molempien kokoelmien esineet oli kerätty Syvärin seuduilta.¹ Luutnantti Niilo Mattila lahjoitti neljä Syväriltä kerättyä esinettä, jotka kirjoitettiin diaarikirjaan 14.10.43. Mattila oli lähettänyt vuosina 1943–1944 kolme karjalaisista kylistä kerättyä esinettä kansatieteelliselle osastolle suomalais-ugrilaisiin kokoelmiin.²

Joulukuussa 1943 diaarioitiin vuoden viimeinen esinekokoelma. Kaksi tekstiiliä käsittävän kokoelman oli kerännyt maisteri Lars Pettersson Manshin kylästä.³ Muinaistieteellinen toimikunta oli tehnyt vuonna 1942 sopimuksen Itä-Karjalan sotilashallintoesikunnan valistusosaston kanssa, jonka mukaisesti Pettersson siirtyi kyseisen sotilashallinnon palvelukseen.⁴ Taidehistorioitsija, maisteri Lars Pettersson vastasi erityisesti kirkollisten, häviämässä olevien muinaismuistojen säilyttämisestä. Sodan aikana Pettersson kiersi tutkimassa Äänisen kirkkoja ja tsasounia. Hän myös osallistui ikonien mittavaan keruuoperaatioon, jonka tuloksista kaavailtiin näyttelyä Helsingin Taidehalliin.⁵

Vuosina 1944–1945 ei ole diaarioitu yhtään venäläistä esinelahjoitusta. Vasta vuoden 1946 huhtikuussa on diaariin merkitty neljän esineen kokoelma, jonka kerääjätiedot ovat puutteelliset.⁶ Puutteellisin tiedoin on vuonna 1947 diaariin merkitty sekalainen, 32:n esineen kokoelma, jonka kohdalle on kirjoitettu: ”Saapuneet tuntemattomalla tavalla museoon.”⁷

Kerääjät muodostavat varsin mielenkiintoisen ryhmän. Kerääjien joukko on pääosin sivistynyttä ja korkeasti koulutettuja. Nuorviita oli opiskellut papiksi ja Rahkonen opettajaksi. Maistereista tai sitä korkeammin koulutetuista kerääjistä kaikki neljä olivat opiskelleet kulttuurialaa; Pettersson taidehistoriaa, Nikkilä ja Hirsjärvi kansatiedettä ja Pälsi arkeologiaa sekä kansatiedettä.⁸ Kulttuurialalla taiteilijana työskennellyt neiti Bergroth oli opiskellut taideteollisuuskouluissa Saksassa.⁹ Luutnantti Mattila oli saanut arvonimensä joko opiskelujen tai puolustusvoimien

---

¹ SKM, VK-esineiden diaari 1943.

² SKM, SU-esineiden diaari 1943-1944.

³ SKM, päälueetelo VK5383.

⁴ *Analecta Archaeologica Fennica* XII 1955, 39.

⁵ Suominen-Kokkonen 2008, 129.

⁶ SKM, VK-esineiden diaari 1946.

⁷ SKM, VK-esineiden diaari 1947.

⁸ Hirsjärvestä ks. Vuoristo 2000, 104; Pälsistä ks. Itkonen 1963, 7.

⁹ Taideteollisuusmuseon säätiö, Bergrothin henkilötiedot Ornamon suunniteltua matrikkelia varten.

palvelun seurauksena. Tuomaalan koulutustausta käsitti kaksivuotisen kauppakoulun, jonka jälkeen hän toimi myymälänhoitajana.¹ Holmströmistä ei ole muuta tietoa, kuin että hän olisi toiminut ennen sotaa Kansallismuseon juoksupoikana, ja hän tekee näin ollen, yhdessä Tuomaalan kanssa poikkeuksen korkeasti koulutetun sivistyneistön joukossa.

Yhteydet Kansallismuseoon nousevat esiin kerääjiä tarkasteltaessa. Kulttuuriaineita yliopistossa opiskelleet olivat kaikki töissä Muinaistieteellisen toimikunnan Kansallismuseossa. Vähiten koulutettu Holmström oli myös ollut Kansallismuseossa töissä. Tuomaala ei ollut työsuhteessa Kansallismuseon kanssa, mutta hän oli tutustunut museoon perinneharrastustensa kautta jo ennen sotaa.² Muiden kerääjien suhteista Muinaistieteelliseen toimikuntaan tai Kansallismuseoon ei ole tietoja.

Lähinnä miehistä koostunut kerääjäkunta on selitettävissä sotatilanteella – Itä-Karjalassahan oli runsaasti miehiä sotilaspalveluksessa. Vallatulla alueella oli myös naisia esimerkiksi lottina tai siivousryhmissä. Venäläisiä esineitä oli kuitenkin kerännyt vain yksi nainen, joka suhteellisen aktiivisesti kartutti Kansallismuseon kokoelmia jatkosodan aikana. Näkisin, että enemmän kuin sukupuoli, keräämiseen vaikuttivat henkilön koulutustausta ja yhteydet museomaailmaan. Vaikka aikaisempia yhteyksiä Kansallismuseoon tai kokemusta esinekeruusta ei olisi ollutkaan, saattoi sotilashallinnon tiedotustoiminta kannustaa keruutoimintaan. Mitä todennäköisimmin sai sotilaspastorina toiminut Nuorviita Sotilashallinnon jakaman opaskirjelmän, joka kehotti kulttuuriasiain harrastamiseen. Myös siivousryhmässä toimineen Alva Bergrothin voi olettaa saaneen tai kuulleen ohjeesta, joka kannusti esinekeruuseen.³ Venäläisten esineiden keruutoimintaa ryhtyivät harrastamaan pääosin koulutetut henkilöt, joista puolet olivat erityisesti kansankulttuurin perehtyneitä.

---

¹ Väinö Tuomaalan arkisto, Todistukset, ura etc. Ansioluettelo.

² Väinö Tuomaalan arkisto, kirjeet Kansallismuseon työntekijöille, Kyselylehtiset.

³ Pimiä 2009, 49.

2.3. Kerättyä kulttuuria

Museon ja museoinnin idea pitää sisällään kategorisoinnin, joka näkyy tavassa luetteloida esineitä ja muodostaa kokoelmia.¹ Museoissa kokoelmien järjestäminen ja kartuttaminen on tarkoittanut aineiston ryhmittelemistä.² Museoiden kategorisointitavat ovat kehittyneet renessanssiajan kuriositeettien esittelystä valistusajan ja Linnén luonnontieteelliseen luokittelujärjestelmään ja 1800-luvun evolutionistiseen luokittelutapaan. Muutoksista huolimatta kategorisointi on aina kuulunut museoiden toimintaperiaatteisiin.³ Museoissa aineiston luokittelu on edelleen tärkeää. Yksittäisen museoesineen identifioiminen on vaatinut luokittelusysteemejä.⁴ Kulttuurihistoriallisten museoiden esineistön luokittelua helpottamaan on kehitetty luokitteluohje, jota käytetään kansainvälisesti. Kulttuurin kenttä on jaettu erilaisin perustein ryhmiin, joihin museoesine voidaan liittää sitä luetteloitaessa.⁵ Esineiden asiasanoittaminen ja nimeäminen sisältävät myös kategorisoinnin perusteet.⁶ Suomessa esineiden kategorisointi ja niiden esittäminen ryhmissä omaksuttiin museoihin kansatieteestä 1800-luvun lopussa.⁷

Jatkosodan aikana kerätyt ja nyt tutkimani esineet voidaan ryhmitellä monella eri tavalla. Olen jakanut esineet ryhmiin niiden ensisijaisten käyttötarkoitusten mukaan funktionaalisesta näkökulmasta. Esinettä on vaikea rajata vain yhteen luokkaan, sillä esineellä voi olla useampi funktio, ja se voi samanaikaisesti kuulua useampaan ryhmään. Esineet voisi myös ryhmitellä materiaalin, käyttäjän (mies, nainen, lapsi), käyttöpaikan tai vaikka valmistustavan mukaisesti. Tässä tutkimuksessa on tarkoituksenmukaista jakaa esineet ryhmiin yksinkertaisin perustein, sillä tarkoituksena on vain avata lukijalle tutkimani kokoelman sisältö helposti ymmärrettävästi ja omaksuttavasti keruuajalle tyypillisiin kategorioihin.

Olen jakanut esineet kymmeneen eri ryhmään: ruoanlaitto ja -käsittely, pukineet ja tekstiilit, taloustavarat, eläintalous, käsityövälineet, työkalut, kalastus, metsästys,

---

¹ Kiuru 2001, 70.

² Burcaw 1997, 93.

³ Turpeinen 2005, 55-65.

⁴ Pearce 1992, 123-127.

⁵ Kulttuuriaineiston luokitus 1996.

⁶ Museoalan asiasanasto 1997.

⁷ Kiuru 2000a, 69.

leikkikalut ja koriste-esineet sekä taikakalut.¹ Ryhmien muodostumiseen on vaikuttanut se tyyli ja näkökulma, jonka mukaisesti esineet on aikoinaan luetteloitu museon pääluetteloihin. Pääluetteloihin on yleensä kirjoitettu samaan esineryhmään kuuluvat esineet peräkkäin. Suurien esinekokoelmien luettelointi on useimmiten alkanut tekstiileistä ja pukineista jatkuen talous- ja ruokatavaroihin, käsitöihin, työkaluihin ja lopulta elinkeinoihin, sitten tapakulttuuriin liittyviin, esimerkiksi uskomusesineisiin.²

Kansatieteessä kansankulttuurin jakaminen erilaisiin ryhmiin oli tavallista typologisen metodin ollessa vallassa 1930-luvulle saakka.³ Typologian taustalla on evolutionistinen ajattelu ja kehitysopillinen näkökulma.⁴ Jotta esineet voitiin asettaa typologisiin sarjoihin tuli ne jakaa samanlaisia näytteitä sisältäviin esineryhmiin. Tällaisesta ryhmittelystä hyvänä esimerkkinä toimii Helsingin yliopiston kansatieteen professorin ja Kansallismuseon amanuenssin U. T. Sireliuksen vuosina 1919 ja 1921 julkaisema teos *Suomen kansanomaista kulttuuria I-II. Esineellisen kansatieteen tuloksia*. Teoksessaan hän jakoi kansankulttuurin eri elämänalueita kuvaaviin luokkiin. Luokat olivat elinkeinot, ruokatalous ja nautintoaineet, kulku ja kuljetusneuvot, tekniikka, rakennukset, huoneiden sisustus ja juhralaitteet, kansanpuvut, taideteollisuus ja ornamenttiikka, soittoneuvot ja leikkikalut, tilitys- ja valtuusvälineet, ajanlasku sekä taika- ja parannusneuvot. Sireliuksen myötä typologinen metodi juurtui suomalaiseen kansatieteeseen.⁵ 1930-luvulta lähtien kansatieteellinen esinetutkimus alkoi kiinnittää enemmän huomiota esineiden valmistustietoihin, eri funktioihin ja alueelliseen levinneisyyteen.⁶ Käytännössä typologiaa käytettiin edelleen aineiston esittelyssä ja kansatieteellisessä tutkimuksessa aineistoja edelleen tyyditettiin.⁷ Kansatieteen esineluokittelutapa kopioitui aikaisessa vaiheessa museoihin ja museot luokittelivat esineitä samalla tavalla kuin kansatiede. Museoiden ja kansatieteen metodien yhteneväisyys johtui

---

¹ Ks. Liite 1. taulukko esineistä.

² SKM, VK- ja SU-esineiden pääluettelot ks. esim. VK5338, VK5341, VK5354, SU5332, SU5339.

³ Kinanen 2007, 173.

⁴ Lehtonen 1972, 4.

⁵ Lehtonen 1972, 5.

⁶ Kinanen 2007, 173.

⁷ Lehtonen 1972, 6.

myös siitä, että kansatieteen professuuri sijaitsi fyysisesti Kansallismuseossa 1950-luvun loppuun saakka, jossa opetusta myös järjestettiin.¹

Kymmenestä ryhmästä, joihin olen esineet jakanut, on tekstiilit ja pukineet -ryhmässä eniten esineitä, kaikkiaan 107 kappaletta. Kyseisen esineryhmän muodostuminen perustuu paitsi esineiden käyttötarkoitukseen myös niiden materiaaliin. Ainoat langasta tai kankaasta valmistamattomat ryhmään sijoitetut esineet ovat tuohi- ja niinivirsut, joita on kuusi kappaletta. Jalkineet ovat osa pukukappaleiden joukkoa, joita on 27 kappaletta. Pukineiden joukossa on viisi päähinettä, joista yksi on naisen päähuivi, yksi lapsen lakki ja muut miesten talvipäähineitä. Parittomia käsineitä on viisi kappaletta ja lisäksi yksi keskeneräinen, neulottu lapanen. Ryhmään kuuluu yksi lapsen villasukka. Ryhmän neljästä hameesta yksi on sarafaani, muut kolme ovat vyötäröhameita. Pukineiden joukossa on yksi riekaleinen pojan paita, yhdet paidan alaset, siis alaosa, yksi esiliina, kaksi pirtanauhaa² ja yksi neulottu kaulahuivi.

Suurimman joukon tässä ryhmässä muodostavat koristeelliset kangaspalat. Kangaspaloista 25 kappaletta koostuu irrallisista paidan helmoista ja muista pienistä kankaanpalasista, joissa on kirjojen tai kutoen tehty koristelu. Näiden lisäksi on 24 käsipaikan, siis pyyheliinan, päätä, kaksi kokonaista käsipaikkaa ja kolme lakanan reunusta, joissa kaikissa on kirjonta- tai kudontakoristelua. Edellä mainitut alaset, voisi myös laskea kirjontanäytteeksi, sillä helmassa on kirjontakuvio.

Ison tekstiilijoukon muodostaa myös 18:n kappaleen erä kankaanpaloja. Näiden kangasnäytteiden joukossa on paitsi kotikutoista patjakangasta myös tehdasvalmisteisia ostokankaita ja yksi maton pala. Tekstiilien ryhmään kuuluu myös yksi tyynyliinan pitsi, pieni kangaspussi, kerä kanttausnauhaa, kerä pellavarihmaa ja merkkaukirjaimisto. Erikoisempia sisustustekstiilejä, kankaisia seinäkoristeita, on kaksi kappaletta.

Käsityövälineet-ryhmässä on 50 esinettä. Esineet liittyvät langan tai kankaan valmistamiseen, jotka olivat perinteisesti naisten käsitöitä. Kehruutavoista kertovat viisi värttinää, yksi värttinän vauhtipyörän puolikas, 14 kehräpuuta, joista kolmessa

---

¹ Sääskilähti 1997, 53.

² Pirtanauhat saattavat olla myös kehräpuun kuontalon kiinnitysnauhjoja, kuontalonauhoja.

on myös kuontalopuikko ja -nauha, yhdessä kuontalonauha kiinnitettynä kehräpuuhun. Kehräpuuhun kuuluvia kuontalonauhoja puikkoineen on kolme kappaletta ja lisäksi on yksi kuontalonauha ilman puikkoa. Kankaan kutomisen välineitä ovat kolme vyyhdinpuuta, yksi kehä, seitsemän sukkulaa, kaksi puolaa, kaksi puolauslaitetta ja kuusi kangaspuiden osaa.

Aineistossa on yhdet keritsimet, jotka voisivat kuulua myös työkalujen ryhmään, mutta niiden käyttötarkoituksen vuoksi olen tulkinnut keritsimet tekstiilien valmistukseen kiinteästi liittyväksi esineeksi. Ryhmän kahta pellavaharjaa ja yhtä pellava- tai hamppukampaa on käytetty langan kuitujen puhdistamiseen.

Esineryhmistä toiseksi suurimman ryhmän muodostaa ruoan valmistukseen, syömiseen ja säilyttämiseen liittyvät esineet. Ruokatalous-ryhmään kuuluu yhteensä 90 esinettä. Ruoanvalmistuksessa käytettyjä esineitä ovat kaksi pataa ja kattilaa, yksi kahvipannu ja viisi savista ruukkua tai astiaa. Paistinpannun nostorautoja on kaksi kappaletta ja uhvattoja yksi. Hiilien kohentamiseen ja siirtelyyn tarkoitettuja välineitä on kolme kappaletta. Erilaisia ruokailuastioita on sekä puisia, savisia että metallisia. Puusta valmistettuja astioita on yhteensä kolme kappaletta, savisia piirasvoiasioita kaksi kappaletta. Kahdesta lautasesta toinen on puinen, toinen metallinen. Yksi juomakannu on savinen, yksi messingistä valmistettu, kuten myös esineryhmän ainoa tarjotin.

Pienikokoisempia ruoanvalmistusvälineitä on runsaasti. Puukauhoja ja -lusikoita on seitsemän, survimia neljä, petkeleitä kolme, hierimiä viisi kappaletta. Jauhokauhoja on yksi, samoin nappoja. Viljan käsittelyyn on käytetty kolmea puista käsikiviparia. Ryhmässä on yksi piiraskaulin, kaksi sutia ja kaksi leipälapiota. Tuohesta valmistettuja erilaisia säilytysastioita on yhteensä 21 kappaletta.¹ Näiden tuohiesineiden joukossa on muun muassa suolapulloja ja maitoastioita. Ruokatalouteen kuuluu myös yksi lasinen sokerikko ja sokerisakset. Keräilytaloudesta kertovat kaksi marjanpoimimiskauhaa, joista toinen on vuodelta 1847 ja kauniisti koristeltu, toinen on yksinkertaisempi ja vailla vuosilukua. Ryhmään kuuluu myös yksi lypsyastia. Pieni maitosarvi kertoo pikkulasten ruokinnasta.

---

¹ Tuohiastioista osa on saattanut olla myös muita taloustavaroita.

Taloudenpitoon liittyvistä esineistä muodostui oma ryhmänsä nimeltä taloustavarat. Tähän ryhmään on koottu ne 42 talousohjetta, jotka eivät sopeutuneet ruokaan liittyvien esineiden, tekstiilien valmistukseen liittyvien esineiden tai työkalujen ryhmään. Esimerkiksi aineiston neljä käsiastiaa niihin kuuluvine osineen (3 kpl) ja alusastioineen (1 kpl) sijoitettiin taloustavaroiden ryhmään. Pyykinpesuun liittyvät esineet, kuusi pesukarttua, yksi kaulaustukki ja seitsemän kaulauslautaa, kuuluvat myös tähän ryhmään. Valaistukseen liittyvät esineet, kuten kynttilänjalka, kolmet kynttiläsakset, nippu tulitikkuja ja kaksi pärepihtiä lukeutuvat taloustavaroihin. Kaksi tuohikonttia, nippu niintä ja kaksi tuohikerää sijoitettiin myös tähän ryhmään. Taloustavaroiden ryhmään sijoitin myös yhden metallisen sylkykupin, kaksi juurikoria, kolme korentoa, lukon avaimineen ja kukkaruukun.

Työkaluja on 55 kappaletta. Mittaus- ja punnitsemisvälineistä 12 on käsipuntaria, yksi vaaka, yksi mittakeppi ja yhden puntarin ketjut. Elonkorjuuseen ja viljan puimiseen liittyviä työkaluja on viisi kappaletta: sirpejä ja viskaimia on kaksi ja varstoja yksi kappale. Tavallisia puutyökaluja ovat puiset pihdit, kirves, nuija, kehrotin ja reiänkaiverrin. Tukkisakset, soratuura, kolme pihkakovelaa, kaksi räkkirautaa, neljä tuohilutaa, neljä metallinkaivertajan piirtorautaa ja yksi vesuri edustavat erikoistyökaluja. Työkalujen joukossa on myös kengänlesti – yksi suutarin tärkeimmistä työkaluista. Työkaluista erottuu joukko kovasimia tuohituppineen. Näitä hioimia on yhteensä neljä, tuppia puolestaan 11 kappaletta.

Pyyntielinkeinoihin liittyviä esineitä on 25 kappaletta. Näistä 15 on kalastusvälineitä ja 10 metsästysvälineitä. Kalastusvälineistä suurimman osan muodostavat siimat koukkuineen, joita on kuusi kappaletta. Ilman siimaa ja koukkuja on yksi, puinen uistimen kela. Arkaaisempaa pyyntiä edustavat ryhmän kaksi atrainta ja tuulastuskouraa. Kalastusvälineiden joukossa on yksi verkosta valmistettu merta. Kalastusvälineisiin kuuluvat myös kaksi tuohesta valmistettua kohoaa ja yksi verkonpaino. Metsästysvälineisiin on sijoitettu kuusi linnustukseen käytettyä välinettä: kaksi houkutuslintua ja neljä ansalavia. Metsästysvälineiden joukkoon kuuluvat myös kaksi pyssynlukkoa ja kaksi ruutipahkaa, joista toiseen on kiinnitetty myös luotipussi.

Pienempiä esineryhmiä ovat eläintalous, leikkikalut ja koriste-esineet sekä taikakalut. Eläintalous-ryhmään on sijoitettu kahdeksan hevosen varustetta. Näitä ovat kaksi

satulaa, länget, aisakello, kaulavyö tiukuineen, kulkunen, luokki ja hevosenkenkä. Karjaloudesta kertoo yksi lehmänkello. Lastenkulttuuria edustavat leikkikalut, joita ovat kaksi räsynukke, yksi helistin, helmitaulu ja lukutikku. Koriste-esineitä ovat kadunlakaisija-patsas, olkikori, koristeltu naulakko lehmänsarvesta, karhua esittävä veistos ja kolme ikonia. Ikonit edustavat myös henkistä kulttuuria samoin kuin parantamiseen käytetty pieni, koivunpahkainen *päivännäkemätön* ja taikapussi siihen kuuluvine taikakaluineen. Koriste-esineisiin kuuluva messinkinen kampa on toisaalta myös kauneudenhoitoväline.

Venäläisten esineiden kokoelma sisältää huomattavan paljon naisten töihin liittyvää esineistöä. Tämä on mielenkiintoista sikäli, että kerääjät olivat yhtä lukuun ottamatta miespuolisia. Alva Bergroth keräsi ruoanvalmistus- ja säilytysastioita, tekstiilejä, juurikoreja ja yhden käsiastian. Hän on ainoa, joka keräsi saviastioita. Käsityötaidonnäytteet olivat ne, mihin hän näyttää kiinnittäneen, todennäköisesti taiteilijataustastaan johtuen, huomiota.

Työkaluja, jotka koostuvat lähinnä miesten käyttämistä työkaluista on kokoelmassa myös paljon. Sen sijaan perinteisiä, kansatiedettä kiinnostaneita metsästyksen ja kalastukseen liittyviä esineitä on kokoelmassa hyvin vähän. Samoin lapsiin ja esimerkiksi maanviljelyyn tai eläintalouteen liittyviä esineitä. Ortodoksisuuteen kuuluvia esineitä on kokoelmassa muun muassa käsipaikkojen, -astioiden ja ikonien muodossa. Venäläisten esineiden kokoelma sisältää pääosin kotitekoista tai lähellä tuotettua tavaraa kun teollista tuotantoa olevaa esineistöä on hyvin vähän. Käsillä tekeminen, luonnon tarjoamat, helposti työstettävät materiaalit ovat pääosassa. Esineistö on vanhakantaista, elämää helpottavia uutuuksia ei kokoelmassa juurikaan ole. Kokoelman esineistö on vaatimatonta, vähän koristeltua, yksinkertaista ja paljon käytettyä. Rahallisesti arvokasta esineistöä kokoelma ei sisällä.

Miltei puolet kerääjistä oli Kansallismuseon työntekijöitä sodan aikaan. Mitä museoalan ammattilaiset ja kansatieteilijät keräsivät Itä-Karjalasta?¹

Kansallismuseon amanuenssi Auvo Hirsjärvi keräsi ruokapadan, koristeltuja lusikoita ja varttinöitä, puiset käsikivet ja kirveen. Niinikään amanuenssina työskennellyt Nikkilä keräsi puolestaan tekstiilejä, kuten myös Lars Pettersson.

---

¹ Ks. Liite 1.

Sakari Pälsin yli sata esinettä käsittävä kokoelma sen sijaan sisältää monipuolisempaa esineistöä, jossa naisten töihin liittyvien esineiden lisäksi on miesten työkaluja, sekä muutama lelu ja koriste-esine. Naisten käyttämät esineet nousevat suurimmaksi esineryhmäksi museoammattilaisten kokoelmista. Väinö Tuomaala on kerännyt esineistöä laajemmalla elämänalueella kuin museomiehet. Tuomaalan keräämiin esineisiin paneudutaan tarkemmin seuraavassa luvussa.

3. Alikersantin venäläinen kokoelma

3.1. Kerääjänä Väinö Tuomaala

Suurimman osan venäläisistä esineistä kerännyt Väinö Tuomaala oli poikkeus usean korkeasti koulutetun venäläisten esineiden kerääjien joukossa. Puuttuvasta alan koulutuksesta huolimatta hän oli hyvin kiinnostunut kansan elämästä ja opiskellut itse kansankulttuuria. Tämän tulivat monet muutkin tuntemaan, sillä Väinö Tuomaalasta kehkeytyikin elämänsä aikana merkittävä pohjalainen kulttuurivaikuttaja.

Väinö Tuomaala syntyi Etelä-Pohjanmaan Järviseudulla, Evijärvellä 30.8.1916, jossa hän asui aikuisikään saakka. Kansakoulun jälkeen Tuomaala opiskeli Vaasan kauppakoulussa, jonka kaksivuotisen tutkinnon hän sai päätökseen vuonna 1938. Valmistumisen jälkeen Tuomaala työskenteli pääosin myymälänhoitajana kotiseudullaan. Sotavuosien jälkeen Tuomaala jatkoi myymälänhoitajan ammatissaan Virroilla, mutta kesällä 1945 rakkaus kotiseudun kulttuuriin johti kuitenkin myymälöistä Seinäjoelle Etelä-Pohjanmaan Maakuntaliiton ja Etelä-Pohjanmaan Nuorisoseuran kotiseutusihteerin työhön. Hän työskenteli Maakuntaliiton sihteerinä ja kotiseutusihteerinä aina kuolemaansa saakka.¹

Tuomaala kasvoi maanviljelijän poikana perheessä, johon kuului myös etevä tarinankertoja ja perinteiden vaalija, isoisä Matti Lahti.² Lapsuuden kodista isoisältä saatu esimerkki perinteiden kunnioittamisesta vaikutti Tuomaalaan, joka jo nuorena alkoi itse kerätä kansanperinnettä. Vuonna 1933 Helsingin yliopiston Etelä-Pohjalaisen Osakunnan järjestämään sananparsien keruukilpailuun osallistuessaan Tuomaala oli vain 17-vuotias. Yli 3000 sananpartta keränneenä hän sai kilpailun toisen palkinnon. Kiinnostus henkiseen kansankulttuuriin jatkui, ja vuonna 1935 Kalevalan riemuvuoden keruukilpailussa Tuomaala sai keräämillään 1600:lla tarinalla jälleen toisen palkinnon.³ Vuotta aikaisemmin, 1934, Tuomaala kartutti ensimmäisen kerran Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kokoelmia.⁴ Näiden lisäksi

---

¹ Väinö Tuomaalan arkisto, Todistukset, ura etc. Ansioluettelo.

² Vilkuna, 1966, 7.

³ Vilkuna 1975, 7-8.

⁴ Väinö Tuomaalan arkisto, Todistukset, ura etc, kiitoskirje SKS:lta.

Tuomaala lähetti perinnekeräyksiään Sanakirjasäätiölle, jolta sai lukuisia palkintoja vuodesta 1934 lähtien.¹

Kansanperinteen keräykset laajenivat ajan myötä kotikylästä naapurikyliin ja -kuntiin tuottaen runsaasti perinnetietoutta talletettavaksi eri arkistoihin ja museoihin. Väinö Tuomaalan omaan arkistoon Seinäjoen maakuntakirjastoon on talletettu useita hyllymetrejä Tuomaalan keräämää kansantietoutta, paikalliskulttuuria ja -historiaa Etelä-Pohjanmaalta.² Myös Kansallismuseon kilpakeruiden vastaajaverkoston laajenemiseen ja vastausten määrään kotiseutunsa osalta Tuomaala vaikutti, sillä hän oli Kansallismuseon vakituinen informantti, joka levitti kauttaan museon kyselyjä maakunnan ihmisille.³

Henkisen kansanperinteen lisäksi Tuomaala oli kiinnostunut esineellisestä kansankulttuurista. Tuomaalan kiinnostusta museoalaan ja paikalliskulttuuriin osoittaa muun muassa satojen esihistoriallisten maalöytöjen ja muiden esineiden kerääminen ja toimittaminen säilytettäväksi tai tutkittaviksi Kansallismuseoon 1930-luvulta lähtien.⁴ Hän keräsi satoja kappaleita museoesineitä myös Etelä-Pohjanmaan museoille. Elämänsä aikana Tuomaala ohjasi useiden Etelä-Pohjanmaan pitäjänmuseon perustamista ja kokoonpanoa. Hän kuuluiin 1950-luvusta lähtien Seinäjoen Museoyhdistyksen johtokuntaan.⁵

Henkisen ja aineellisen kansankulttuurin keräämisen lisäksi Tuomaala oli myös innokas kirjoittaja ja tutkija. Tuomaalan julkaisujen lista on hyvin pitkä. Pääosa hänen lehtikirjoituksistaan ja artikkeleistaan käsitteli Etelä-Pohjanmaan kansanperinnettä kansatieteellisestä tai folkloristisesta näkökulmasta.⁶ Tuomaala oli myös ahkera puheiden ja esitelmien pitäjä. Näidenkin aiheet syntyivät pääosin kansanperinteestä ja historiasta, mutta hän puhui myös nuorisoon tilaa käsittelevistä teemoista. Tuomaalan arkistoon on talletettu useita niteitä, jotka sisältävät hänen puheitaan. Ensimmäiset puheet hän näyttää pitäneen nuorisoseuran tilaisuuksissa.⁷

---

¹ Väinö Tuomaalan arkisto, Todistukset, ura etc. Ansioluettelo.

² Väinö Tuomaalan arkisto, sisällysluettelot.

³ Väinö Tuomaalan arkisto, erä Kansallismuseon kyselyjä.

⁴ Väinö Tuomaalan arkisto, kirjeet Muinaistieteelliselle toimikunnalle. Myös Vilkuna 1975, 8.

⁵ Väinö Tuomaalan arkisto, Todistukset, ura etc. Ansioluettelo.

⁶ Väinö Tuomaalan arkisto, Todistukset, ura etc. Ansioluettelo.

⁷ Väinö Tuomaalan arkisto, Puheita ja esitelmiä.

Tuomaalan yksi suurimmista ja näkyvimmistä saavutuksista on oman museon perustaminen. Alkujaan museo oli sukutalon esineiden säilytyspaikka. Jo lapsena vaalimiaan sukutalonsa perintöesineitä Tuomaala keräsi luhtirakennukseen ja kirjoitti niistä tietoja muistiin. Vuonna 1937 alkaneen sukututkimusharrastuksen seurauksena Tuomaala halusi koota sukumuseon sukunsa esineistä. Vuonna 1955 Tuomaala osti tontin syntymäkotinsa vierestä, Evijärven Kerttuankylän Surma-aholta. Tontille siirrettiin Korttesjärveltä luhtirakennus, jonne Tuomaala toi polkupyörällä ensimmäiset keräämänsä museoesineet. Esinekeruu laajeni ensin kylän sukutaloihin, sittemmin auton mahdollistaessa myös muualle maakuntaan, ja museo alkoi kasvaa.¹

Vuonna 1957 Tuomaala kirjoitti ystävälleen, Kansallismuseon kansatieteellisen osaston johtajalle T. I. Itkoselle museon vaiheista:

Minulla on vähitellen nousemassa museokartano Evijärvellä. Siellä on jo uljas tuulimylly ja luhtirati sekä aitta vuodelta 1707. Olen ostanut myös Vetelistä kuuluisan Alaperin mestarin taidokkaan ison tuvan (pohjakerros 1790-luvulta ja korotettu toinen kerros 1850-luvulta), jolle jo Evijärvellä on perustukset valmiina. Ensi keväänä se sinne siirretään. Talon entisöin eläväksi museoksi, jossa kesällä ja loma-aikoina asun. Museoesineitä minulla on koossa jo n. 1500 kpl.²

Museoalueella oli pieni tuparakennus, jossa Väinö asui vaimonsa kanssa käydessään Evijärvellä.³ Väinöntaloksi nimetty museo vihittiin käyttöön 24.7.1960.⁴ Tuomaala lahjoitti rakennukset esineistöineen Väinö Tuomaalan Museosäätiölle, jonka tarkoitus oli hoitaa, kehittää ja kartuttaa Väinöntaloa. Vuoteen 1966 mennessä kotiseutumuseoksi laajentunut Järvisseudun museo, Väinöntalo, käsitti 11 rakennusta ja yli 5000 esinettä.⁵ Museo siirtyi Evijärven kunnan omistukseen vuonna 1989. Nykyisin museoalueella on 19 rakennusta ja esineistöä yli 15 000 kappaletta.⁶

Kansankulttuurin aktiivisena kerääjänä ja arkistojen ja museokokoelmien kartuttajana tunnettu Väinö Tuomaala kutsuttiin Suomen Museoliiton jäseneksi vuonna 1946, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran ainaisjäseneksi vuonna 1948 ja Suomen Muinaismuistoyhdistyksen jäseneksi vuonna 1950.⁷ Museoalan koulutuksen

---

¹ Evijärven Väinöntalo 1966, 8, 10.

² Väinö Tuomaalan arkisto, kirjekokoelma, kirje T. I. Itkoselle 9.12.1957.

³ Väinö Tuomaalan erosi ensimmäisestä vaimostaan Maissi Wilénistä ja meni naimisiin Lean kanssa.

⁴ Järvisseudun museon internet-sivut <http://museo.evijarvi.fi/index.htm>

⁵ Evijärven Väinöntalo, 1966, 8-14, 31-32.

⁶ Järvisseudun museon internet-sivut <http://museo.evijarvi.fi/index.htm>

⁷ Väinö Tuomaalan arkisto, Todistukset, ura etc. Ansioluettelo.

puuttumisesta huolimatta Tuomaala oli arvostettu kansanperinteen tuntija, kerääjä ja tutkija, ja hänet nähtiin tasavertaisena alansa oppineiden keskuudessa. Viimeistään sodan jälkeisinä vuosikymmeninä Tuomaalan tuttavapiiriin kuuluivat esimerkiksi akateemikko Kustaa Vilkuna, kansatieteilijä Toivo Vuorela, etnomusikologi Erkki Ala-Könni, Kansallismuseon amanuenssit Auvo Hirsjärvi ja Hilikka Vilppula.¹ Kansallismuseon kansatieteellisen osaston henkilökunta tuli tuntemaan Tuomaalan viimeistään sodan jälkeisinä vuosina.²

Kotiseutuihmisenä Tuomaala oli tärkeä innoittaja maakunnassa. Hän oli mukana perustamassa 20 pitäjäseuraa ja lukuisia muita yhdistyksiä ja muun muassa hankki 356:lle talonpoikaisrakennukselle Talonpoikaiskulttuurisäätiön kunniakilven. Väinö Tuomaala harrasti myös sukututkimusta ja hoiti lähes 600:n tilan sukutilakunniakirjan hakemuksen.³ Tuomaalasta tuli kotiseudulleen ja Etelä-Pohjanmaan maakunnalle tärkeä henkilö, joka sai aikaan useita maakunnan kulttuuria edistäviä hankkeita. Merkittävänä kulttuurialan vaikuttajana Väinö Tuomaala sai ensimmäisenä Suomessa kotiseutuneuvoksen arvonimen vuonna 1969.⁴ Väinö Tuomaala kuoli liikenneonnettomuudessa 2.4.1975.⁵

Tuomaalan arkiston, sekä hänestä kirjoitetun ja sanotun perusteella, olen luonut oman käsitykseni Tuomaalasta, joka kotoa saamansa innostuksen pohjalta lähti keräämään ensin suullista kansanperinnettä ja sittemmin esineellistäkin. Näkemästään, kuulemastaan ja tutkimastaan hän halusi kertoa muillekin artikkeleiden, lehtikirjoitusten ja esitelmien kautta. Tuomaalan esinekeruuta leimaa talonpoikaiskulttuurin ihannointi, joka näkyy yrityksessä kerätä vanhaa, kotitekoista esineistöä ja keruun kohdistumisessa maaseutuun. Talonpoikaiskulttuurin ihannointi oli tavallista kansatieteessä vielä pitkään jatkosodan jälkeen. Talonpojissa nähtiin aito suomalaisuus vanhoine alkuperäisine tapoineen ja perinteineen.⁶ Arkaaisuuteen liittyi autenttisuuden ihailu, joka koettiin ilmenevän talonpoikaiskulttuurin esineissä.

---

¹ Väinö Tuomaalan arkistossa on kirjevaihtoa Tuomaalan ja kyseisten henkilöiden välillä. Evijärven Väinöntalon opaskirjan tekemiseen osallistuivat Toivo Vuorela ja Kustaa Vilkuna, joka kirjoitti muistosanat Tuomaalan kuoltua.

² SKM, Paula Jaakkolan haastattelu.

³ Vilkuna 1975, 7.

⁴ Väinö Tuomaalan arkisto, Todistukset, ura etc. Ilmoitus arvonimestä.

⁵ Vilkuna 1975, 7.

⁶ Lehtonen 2005, 17-19.

Autenttinen menneisyys tuli kansatieteilijöiden tavoittamaksi esineiden kautta.¹

Tuomaala näyttää jakaneen saman ajatuksen autenttisesta kansankulttuurista etsiessään vanhaa talonpoikauskulttuuria museoitavaksi niin omaan museoonsa kuin muihin museoihin.

Nähdäkseni Tuomaala oli hyvin perillä kansatieteellisen, arkeologisen ja museaalisen kentän tapahtumista. Hänen arkistonsa käsittää paljon esimerkiksi kansatieteellisiä kirjoja, jotka hän lienee lukenut, ja hän oli mukana Museoliiton ja Muinaismuistoyhdistyksen toiminnassa. Hän myös tunsu keskeisiä museon ja kansankulttuurin alalla vaikuttaneita henkilöitä. Hänen töissään ja keruussaan oli selkeä kansatieteellinen ote, jonka mukaisesti hän valitsi esineitä ja oli kiinnostunut esimerkiksi Järvisseudun perinteestä. Hänen työssään oli opetuksellinen näkökulma. Keräilyn, tutkimisen ja kirjoittamisen tarkoitus oli pedagoginen, sillä hän halusi opettaa aikalaisiaan menneiden sukupolvien elämästä, jonka hän syystä tai toisesta koki tärkeäksi.

Kotiseutu oli Tuomaalalle tärkeä ja hänen työnsä painottuukin Järvisseuduun. Tämän tutkimuksen kannalta yksi Tuomaalan mielenkiintoisimmista teoksista lienee Nuorisoseuran ja Etelä-Pohjanmaan Maakuntaliiton toimittama Kotiseututyön opas, jonka hän julkaisi 1946. Kirjasen kirjoittamiseen hän omien sanojensa mukaisesti uskalsi tarttua, koska ”jo toista vuosikymmentä olen vapaa-aikoinani harrastanut laajaa kotiseutukeräilytyötä”.² Oppaasta voi lukea Tuomaalan kulttuurisia näkemyksiä ja arvoja. Kirja alkaa lauseilla:

Tämän kirjan tarkoituksena on opastaa lukijaa – vanhojen ihmisten kertomusten ja säilyneiden näkyvien muistojen avulla – tutustumaan kotiseudun aarreaitaan: esipolvien työntäyteiseen elämään, heidän iloihinsa ja suuriin kärsimyksiinsä sekä herättää kiintymystä ja harrastusta kotiseudun menneisyyden ja nykyisyyden muistojen tallettamiseksi tuleville polville.³

Menneiden sukupolvien elämän lisäksi Tuomaala kiinnittää huomiota myös tarpeeseen tallentaa nykyaikaa. Ei kuitenkaan näytä siltä, että Tuomaala olisi itse omassa keruutyössään tallentanut nykyaikaa.

---

¹ Sääskilahti 1998, 67-68.

² Tuomaala 1946, 4.

³ Tuomaala 1946, 3.

Tuomaala kirjoittaa kotiseututyöllä, eli kotiseudun tutkimuksella, jonka tehtävänä on alueen vanhan historian selvittäminen ja tallettaminen tulevaisuutta varten, olevan kiire, sillä vanha tieto ja taito oli katoamassa kylien vanhimpien mukana. Hänen mukaansa ”kansatieteellisesti arvokkaat rakennukset, kotiseutumuuistoista rikkaat vanhat puut ym. saatetaan hävittää ilman, että sitä ennen niitä olisi valokuvattu, tutkittu tai yritetty saada säilymään kotiseudulle yhteisiksi muistomerkeiksi.”¹ Pelko kaiken katoamisesta toimi motiivina kotiseututyön harrastamiseen, ja todennäköisesti se on ollut myös Tuomaalan keruutoimia vauhdittanut ajatus. Jo ennen sotia ja toisaalta sotien jälkeen, ovat kansatieteilijät olleet huolissaan muutosten aiheuttamasta kansankulttuurin, kansatieteen perimmäisen tutkimusalueen, häviämisestä. Häviämistä pelastaminen on ollut olennaista kansatieteellisessä ja museaalisisessa tutkimuksessa ja toiminnassa.²

Juhani Kostetin mukaan merkittävän osan monen museon esineistä ovat keränneet asiasta innostuneet keräilijät, joilla ei yleensä ole ollut museoalan koulutusta. Usean museon perustajaa on ”ajanut kiihkeä halu kerätä” sellaista aineistoa, joka oli heidän mielestään kaunista, kiinnostavaa tai omalle maailmankuvalleen tärkeää.³ Muinaistieteellisellä toimikunnalla ja sen virkamiehillä oli kokoelmien kartuttamisessa jo 1900-luvun vaihteessa apunaan yksityiskeräilijöiden ja erilaisten tapahtumien lisäksi ammattimaisesti toimineita keräilijöitä, jotka toimittivat toistuvasti esineitä museoon pienehköjä lunastusmaksuja vastaan.⁴ 1930-luvulla pohdittiin museoiden suhdetta yksityiskeräilijöihin. Hyviksi keräilijöiksi nähtiin ne, jotka keräsivät museoiden lailla esineitä ja niiden edustamaa kulttuuria pelastusmielessä, ja ne, jotka keräsivät sukunsa kulttuurimuistoja. Haitallista keräilyä museoiden näkökulmasta katsottuna harrastivat harvinaisuuksien metsästäjät ja ansiotuloja havittelevat.⁵ Tuomaala oli ammattimainen kerääjä, joka osallistui keruutoiminnallaan museoita varten keränneiden perinteen jatkamiseen. Hänen keruunsa tähtäsi kulttuurin pelastamiseen ja sen opettamiseen jälkipolville. Tuomaalan keruuhistoria on mielenkiintoinen, sillä hän oli paitsi sukunsa esineiden kerääjä ja museon perustaja, myös muiden museoiden kokoelmien ammattimainen

---

¹ Tuomaala 1946, 3.

² Sääskilähti 1998, 67.

³ Kostet, Juhani 2010, 281.

⁴ Kostet 2010, 282; Härö 1984, 158.

⁵ Ailio 1930, 26.

kartuttaja. Jatkosodan aikaisessa keruussa on havaittavissa myös kuriositeettien keräämistä ja palkkioiden havittelua. Tuomaalan keruussa voi nähdä taipumusta sekä muistoesineiden keräilyyn että systemaattiseen keräilyyn.¹

Väinö Tuomaala oli puolustusvoimien palveluksessa koko jatkosodan ajan. Tuomaalan kotiseuduilla tuottoisasti alkanut kulttuuriharrastus ei suinkaan katkennut sodan takia. Rintamalla ollessaan hän kirjoitti lukuisia artikkeleita muun muassa Järviseu- ja Ilkka-lehtiin. Artikkelien aiheina olivat yleensä pohjalainen, erityisesti evijärveläinen, paikalliskulttuuri ja historia, mutta näiden joukossa oli myös sotarintaman tapahtumista kertovia tekstejä sekä muistokirjoituksia kaatuneille aseveljille.² Tuomaala tunnettiin kansatieteen harrastajana, ja jatkosodan aikana Järviseu-lehdestä pyydettiin häneltä kirjoituksia: ”Teillä, tarkalla kansantietouden miehellä on varmaankin ihanteelliset oltavat siellä Kalevalan Karjalassa, ja niistäpä asiaista sitä kelpaisi kuulla.”³

Lehtikirjoittamisen lisäksi Tuomaala jatkoi kotiseudulla aloittamaansa museoesineiden keräämistä. Tuomaala keräsi sotatoimialueelta kansatieteellisiä esineitä ja lähetti ne Kansallismuseoon Helsinkiin. Kolmen vuoden aikana Tuomaala keräsi kansatieteelliselle osastolle yhteensä 202 esinettä, joista neljä siirrettiin muille osastoille. Tuomaalan keräämistä kansatieteellisistä esineistä koottiin neljä eri päänumeroa: VK5341, VK5354, VK5375 ja VK5377.⁴

Henkinen kansanperinne oli saanut vahvan jalansijan Tuomaalan keruutoiminnassa jo ennen jatkosotaa. Itä-Karjalassakin tarjoutui tilaisuuksia kansanperinteen tallentamiseen. Äänislinnassa Tuomaala poimi talteen heitteille joutuneita, jonkun aikaisemmin keräämiä runoja, ja lähetti ne Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkistoon.⁵ Samaiseen arkistoon Tuomaala toimitti vuonna 1942 Soutjärven vepsäläisiltä keräämiään lauluja.⁶ Samana vuonna hän lähetti useissa erissä Itä-Karjalasta löytämänsä kirjallisuutta ja karttoja Suomalaisen Kirjallisuuden

---

¹ Pearce 1992, 68-73, 87-88.

² Väinö Tuomaalan arkistokokoelma, lehtikirjoituksia II ja IV.

³ Evijärven kunnantalo Kotiseutuarkisto, kenttäposti Tuomaalalle, kirje 15.2.1942.

⁴ SKM, VK-esineiden diaari 1941-1943.

⁵ SKSKRA, Tuomaala, Väinö: 290-371.

⁶ SKSKRA, Tuomaala, Väinö KT248: 342, 1942.

Seuran kirjastoon.¹ Seuraavana vuonna Tuomaala lähetti arkistoon kotiseutunsa kansanperinnettä, jotka hän oli kerännyt jo 1930-luvun loppupuolella.²

Kustaa Vilkuna painotti sodan alussa antamassaan selvityksessä, joka koski kulttuurimuistojen keruuta, että kuka tahansa ei voinut tulosten kärsimättä kerätä esineitä vaan mieluiten työhön pitäisi valita kansatieteilijöitä.³ Venäläisten esineiden keruuta ei organisoitu, mutta kerääjien joukossa oli kulttuurialan ammattilaisia, joista neljä oli varsinaisia museoammattilaisia. Kaksi heistä oli virallisesti kansatieteilijöitä, yksi epävirallisemmin. Oliko Tuomaala Vilkunan esityksen mukaisesti hyväksyttävä kerääjä? Tuomaalahan oli hyvin kiinnostunut kansankulttuurista, ja hän oli arkistonsa perusteella hyvin lukenut ja itseoppinut mies, jota voisi kansatieteilijäksikin kutsua.

3.2. Tuholta pelastetut

Väinö Tuomaala astui puolustusvoimien palvelukseen kesäkuussa 1941 Lappajärvellä. Hänet sijoitettiin Pioneeripataljoona 1:sen ensimmäiseen komppaniaan.⁴ Pataljoona perustettiin Vimpelin ja Lappajärven miehistä.⁵ Tuomaalan komppanian pääasiallisena tehtävänä näyttää olleen teiden parannustyöt, mutta myös pienempiä urakkoja tehtiin, kuten majoituspaikkojen rakennustöitä sekä ratatöitä Muurmannin junaradan varressa.⁶ Lappajärveläiset lähtivät matkaan 19.6.1941. Joukko matkasi Suomen poikki kohti itärajaa. Heinäkuun alkupuolella pataljoona siirtyi Venäjän rajan ylitse Korpiselän karjalaiskylään. Matkaa jatkettiin Loimolan kautta Pitkärannan tienvarteen ja edelleen Laatokan rannalle. Ensimmäisen taistelunsa pataljoona kävi Korpiselkä-Loimola akselilla. Pataljoona leiriytyi 23.7. Salmin kirkonkylän lähetyville, jossa joukot joutuivat yllättäen vihollisen

---

¹ Evijärven kunnantalo Kotiseutuarkisto, kenttäposti Tuomaalalle, kirjeet 25.1.1942, 13.2.1942, 12.3.1942, 1.6.1942, 30.7.1942.

² SKSKRA, Tuomaala, Väinö: 421-617, 1943.

³ SKSKIA, Valtion tieteellinen Itä-Karjalan toimikunta. Asiakirjoja I, ”Itä-Karjalan kulttuurimuistojen säilyttäminen”, Kustaa Vilkunan kirje Päämajalle 18.8.1941.

⁴ SA, Väinö Tuomaalan Sotilaskantakortti.

⁵ Leväniemi 1975, 621.

⁶ SA, Pioneeripataljoona 1:sen sotapäiväkirjat.

tulitukseen. Salmin seuduilta pataljoona siirtyi Laatokan rannalle noin neljä kilometriä Vitelestä eteenpäin.¹

Jatkosodan käydessä kolmatta kuukauttaan siirrettiin alikersantti Tuomaala kirjallisiin tehtäviin ja komppanian lääkärin aliupseeriksi. Uusista tehtävistä Tuomaala kirjoitti:

Minä itse olen ollut komppanian kirjurina viime viikosta kun Nyyssölä pääsi lomalle. Hän palaa loppuviikolla. Muuten on mulla ollut kiirettä nyt tässä hommassa, kun siinä ohella olen hoitanut kaikki varsinaiset kompp. lääk. – ja Kss. su:lle kuuluvat työt ja tällä hetkellä on ollut palkka y.m. suurien papereiden järjestely. Muuten kolmeen viikkoon ei minun ole tarvinnut enää olla linjoilla mukana, kun tulin kompp. lääk. au:ksi. Sitä ennen olin joukkueen mukana.²

Siirto todennäköisesti vapautti Tuomaalan komppanian tehtävänä olleista raskaista tietöistä.³ Aunuksen tiet olivat tunnettuja liejuisuudestaan ja vaikeakulkuisuudestaan.⁴

Syyskuun kuluessa komppania eteni Syvärinjoen varteen. Joukoille annettiin 10.9. käsky ylittää Syväri ja vain kaksi päivää myöhemmin aloitettiin miehistön kuljetus Syvärin toiselle puolelle. Syvärin ylitys tapahtui lähellä Ala-Syvärin voimalaitosta. Syyskuun lopulla komppania jatkoi matkaa Vaasenin, Pitmajärven, Iivinankylän ja Latvan kautta kohti suomalaisten miehittämää Petroskoita, jonne komppania muutti väliaikaisesti asumaan 8.10.1941.⁵

Petroskoissa, jonka nimi suomalaistettiin Äänislinnaksi,⁶ Tuomaalan jatkosodan aikainen kansankulttuurin pelastusluonteinen keruu sai varsinaisesti alkunsa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkistoon lähettämässään kirjeessä Tuomaala kirjoittaa kansankulttuurin häviämisen olleen todellista, kun siviilit kaupunkiin palatessaan ottivat ”paenneiden kommunistien taloja asunnoikseen”⁷ ja ymmärtämättömydessään

---

¹ SA, Pioneeripataljoona 1:sen sotapäiväkirja 17.6.41-31.7.41.

² Evijärven kunnantalo Kotiseutuarkisto, kenttäposti Tuomaalalle, kirje Tuomaalalta 3.9.1941.

³ SA, Pioneeripataljoona 1:sen sotapäiväkirja 1.8.41-25.9.42.

⁴ Esim. Haavio 1969.

⁵ SA, Pioneeripataljoona 1:sen sotapäiväkirja 1.8.41-25.9.42.

⁶ Laine 1982, 219-220.

⁷ SKSKRA, Tuomaala, Väinö: 290, 1941.

kantoivat usein arvokkaitakin arkistoja rikkaläjiin y.m. Eräästä tämän tapaisesta paikasta Teollisuuskadun ja Kommunistikadun seutuvilta pelastin ohella seuraavat paperit, kuin myöskin useita kymmeniä sivuja Karjalan- ja Suomenkielisiä Kalevala y.m. kansanrunoja, ennen julkaisemattomia, asianmukaisine keräysmerkintöineen. Kun itse olen kansanrunoutta kerännyt ymmärsin p.o. paperien suuren arvon ja keräsin ne talteen.¹

Talteen ottamansa aineiston Tuomaala lähetti marras- ja joulukuun aikana Kansanrunousarkistoon.² Lähetykset hän postitti Soginskij-Pokostasta, jonne komppania oli välietappien kautta muuttanut 5.11.1941. Soginskij-Pogosta sijaitsi Vaasenin joen varrella noin 20 kilometriä Syvärin joen yhtymäkohdasta pohjoiseen.³

Komppanian sotapäiväkirjaa ei ole kirjoitettu 7.–30.11. ja joulukuun osaltakin puuttuu merkintöjä, joten emme tiedä tarkalleen, mitä Soginskijssa tapahtui. Ilmeisesti alikersantti Väinö Tuomaalalle tarjoutui siellä ollessaan ensimmäistä kertaa kunnan tilaisuus toteuttaa itselleen tärkeitä kulttuuriharrastusta ja kerätä mielenkiintoisia esineitä Kansallismuseota varten.

Helsinkiin, Suomen kansallismuseoon saapui joulukuussa 1941 kirje, joka oli päivätty ”Siellä jossakin 10.12.41”.⁴ Kirjeen oli kirjoittanut alikersantti Väinö Tuomaala, ja se oli järjestyksessään toinen, jonka hän lähetti Itä-Karjalasta Kansallismuseoon. Kirjeen liitteenä oli lista esineistä, jotka hän oli postittanut museolle. Liitteen mukaan esineet oli kerätty Vaashenin alueelta, Soginskijn ympäristöstä. Soginskijssa ollessaan Tuomaala pääsi käymään myös lähialueen muissa kylissä, sillä tarkempi löytöpaikka mainitaan kuuden esineen kohdalla. Miehen huppupäähine, *paslikka*, oli otettu Trosinskajasta. Kaksi kirjontanäytettä, kehräpuun kuosalirihma puikkoineen, tuohinen suola-astia ja niinestä punotut, ukrainalaiset virsut oli puolestaan löydetty Grissinan kylästä.⁵ Trosinskajan ja Grissinan kylät sijaitsivat Soginskijn lähetyvillä.⁶ Esimerkiksi Grissinan kylästä oli vain noin kilometrin matka Soginskijn.

---

¹ SKSKRA, Tuomaala, Väinö: 290, 1941.

² SKSKRA, Tuomaala, Väinö: 290-291, 1941.

³ SA, Pioneeripataljoona 1:sen sotapäiväkirja 1.8.41-25.9.42.

⁴ SKM, VK5341 verifikaatit, kirje 10.12.41.

⁵ SKM, VK5341 verifikaatit, kirje 10.12.41.

⁶ SKM, VK5341 verifikaatit, kirje 15.1.1942.

Soginskijssa komppania majoittui varsin pitkään,¹ mikä oli ilmeisen suotuista museoesineiden keruun kannalta. Ensimmäinen esinelähetys sisälsi kaikkiaan 23 pienikokoista esinettä. Kokoelma oli varsin monipuolinen sisältäen metsästyksessä käytettyjä esineitä, tekstiilejä, hiomakiviä tuohituppineen, kalastusvälineen ja tuohen punonnassa käytettyjä luisia työkaluja, jotka ilmeisesti olivat soveltuneet myös täiden tappamiseen. Tuomaalalle oli esinekeruun ohella tarjoutunut tilaisuus paikallisten asukkaiden haastattelemiseen. Esineiden paikallisia tai karjalaisia nimityksiä hän oli kysellyt kahdelta Kuujärveltä kotoisin olevalta vanhukselta. Heiltä hän lienee myös saanut tarkempia tietoja keräämistään esineistä. Esimerkiksi repaleisesta kirjontanäytteestä Tuomaala oli saanut lisätietoja: ”Ompelu kirjad, käytetty vanhoissa miesten paitojen rintapielissä, kauluksen, hijansuun ja helman ympärillä.”²

Keruutyöstään Tuomaala oli kertonut ainakin veljelleen Matti Tuomaalalle, joka myöskin oli Itä-Karjalassa Suomen armeijan palveluksessa. Veljekset palvelivat eri komppanioissa. Eräässä Matin lähettämässä kirjeessä on lyhyt viittaus Väinön puuhiin: ”Kerroit että kylä jossa asutte on varakas. --- Tunnut harrastavan museolle evakuointia. Tämä on niin köyhää seutua ettei täällä ole kuin värttinöitä ja jokuja jumalankuvia.”³ Kirjeen viittaus Soginskij-kylään paljastaa siellä olleen hyvää kerättävää materiaalia, toisin kuin Matin olinpaikassa. Matti-veli ei tunnu ihmettelevän Väinön toimia, vaan enemmänkin vain toteaa veljensä harrastavan esineiden ”evakuointia”.

Soginskijn ympäristöstä kerättyjen esineiden kokoelma oli Tuomaalan toinen lähetys Kansallismuseoon. Tuomaala oli lähettänyt jo 18.10.1941 esihistoriallisen osaston, eli nykyisen arkeologian osaston, kokoelmiin yhden tasataltan.⁴ Taltta oli löytynyt ”Äänislinnan kaupungin etelälaidalta, jonkin maanviljelysliopiston rakennuksessa ryssän sotkuja puhdistaussamme majoitustamme varten”.⁵ Nämä kaksi postilähetystä Kansallismuseoon eivät jääneet Tuomaalan viimeisiksi. Joulukuussa Tuomaala kirjoitti uudelleen Kansallismuseoon ja kertoi keräämistään. ”Ohella lähetän sinne

---

¹ SKM, VK5341 verifikaatit, kirje 19.12.41. Tuomaala oli 19.12.1941 vielä Soginskissa ja lähetti sieltä kirjeen Kansallismuseoon.

² SKM, VK5341 verifikaatit, kirje 10.12.41.

³ Evijärven kunnantalo Kotiseutuarkisto, kenttäposti Tuomaalalle, kirje 11.12.1941.

⁴ SKM, arkeologian diaari, Muinaiskalu-Päiväkirja III, 18.10.1941.

⁵ SKM, arkeologian osasto, 11303 verifikaatti.

Vaashenin Soginskij Pogosta saamani tiu-ut. En tiedä, onko niillä mitään suurempaa kansatieteellistä arvoa, mutta lähetän ne kuitenkin.”¹ Tiu-uilla Tuomaala tarkoitti hevosen topattua kaulavyötä, johon oli kiinnitetty tiukuja.²

Komppanian sotapäiväkirjasta käy ilmi, että 4.12.1941 pioneerit rakensivat tietä Soginskijsta Tokarin rautatieaseman suuntaan, mutta vasta joulukuun viimeisinä päivinä Soginskijsta siirryttiin asuttamaan Tokarin lähellä sijainnutta Vorobjevan kylää. Vorobjevan kylässä komppania oli vain kaksi päivää, sillä jo 1.1.1942 se muutti läheiseen Iivinan kylään. Tammikuun kolmantenatoista päivänä joukko kuitenkin muutti takaisin Vorobjevaan.³

Komppanian liikkeessa kylien välillä, ehti Tuomaala kerätä toisen esinekokoelmansa. Hän lähetti Kansallismuseolle kirjeen 15.1.1942, jonka mukana seurasi ”taasen romua ja retua jotka ovat Vorobjevan kylästä. --- kylän puoleksi räjäytetyn kivikirjon läheisistä taloista.”⁴ Lähetyksessä oli esineitä yhteensä 34 kappaletta. Suuri osa esineistä oli tekstiilejä. Kangasnäytteitä oli 21 kappaletta,⁵ ja muiden tekstiilien joukossa oli yksi vyötäröhame, kangaskinnas ja kuosalinauha, jossa oli kiinni metallinen kuosalipuikko. Lisäksi Tuomaala oli kerännyt kaksi pellavaharjaa, kaksi nahkavuolinta⁶, yhden tuohikohon, kangaspuiden läpilautasen, sukkulan, taikaesineenä käytetyn pahkan, paistinpannun nostoraudan ja puulusikan. Maalattua puulusikkaa Tuomaala luonnehti tyypilliseksi karjalaiseksi lusikaksi, joita näkee kaikkialla.⁷ Vain viisi päivää myöhemmin Tuomaala lähetti jälleen kirjeen ja esineitä Kansallismuseoon. Hän oli kerännyt neljä kangasnäytettä Vorobjevan kirkolta.⁸

Pioneeripataljoona 1:sen ensimmäinen komppania teki tammikuun lopussa ja helmikuun alussa tietöitä Ostretsinan ja Iivinan kylän välillä majoittuen ilmeisesti

---

¹ SKM, VK5341 verifikaatit, kirje 19.12.1941.

² SKM, VK5341:122.

³ SA, Pioneeripataljoona 1:sen sotapäiväkirja 1.8.41-25.9.42.

⁴ SKM, VK5341 verifikaatit, kirje Kansallismuseolle 15.1.1942.

⁵ SKM, VK5341 verifikaatit, kirje Kansallismuseolle 15.1.1942. Luetteloon Tuomaala on kirjoittanut kangasnäytteitä olleen 16 kappaletta, mutta museossa tieto on korjattu kirjoittamalla luetteloon 21 kappaletta.

⁶ SKM, VK5341 verifikaatit, kirje Kansallismuseolle 15.1.1942. Luetteloon Tuomaala on virheellisesti kirjoittanut nahkavuolimia (räkkirautoja) olleen vain yksi kappale.

⁷ SKM, VK5341 verifikaatit, kirje Kansallismuseolle 15.1.1942.

⁸ SKM, VK5341 verifikaatit, kirje 20.1.1942.

edelleen Vorobjevassa.¹ Ostretsinaan oli Vorobjevasta matkaa vain viisi kilometriä. Ostretsinan, Vorobjevan ja lähistöllä sijaitsevan Verhovjen kylistä kerättyjä esineitä saapui Kansallismuseon kansatieteelliselle osastolle helmikuussa 1942. Alikersantti Tuomaalan 5.2. lähettämä postipaketti sisälsi kokoelman erilaisia käyttöesineitä. Kangasnäytteitä oli kaikkiaan 18 kappaletta. Yksi miehen huppupäähine, *pasliikka*, ja kuontalonauha siinä kiinni olevine puikkoineen saapuivat myös esinepaketissa, joten tekstiilien osuus lähetyksestä oli melkein puolet.²

Tekstiilien lisäksi lähetys sisälsi myös paljon muita esineitä. Näitä olivat pesukarttu, kaksi puntaria, kaksi pyssynlukkoa, kynttiläsakset, kolme pihkakovelua, kaalirauta, *jousirauta*³ ja sokerisakset. Tuohiesineitä saapui tässä lähetyksessä kaksi; kannellinen suola-astia ja tuohikuutio. Lähetyksen suurikokoisin esine oli puinen satula. Kaksi tsaarin aikaista nimikilpeä⁴, sarvinen vaatenaulakko ja ikoni olivat lähetyksen taiteellisimmat esineet. Tuomaala oli myös kerännyt messinkiastian, aisakellon ja kulkusen sekä puisen pellavakamman. Lähetyksessä oli esineitä yhteensä yli 40 kappaletta.⁵

Tuomaalan kirjoittamassa kirjeessä ei tarkemmin selitetty, mikä esine oli mistäkin kylästä. Esineissä lienee ollut laput, joihin Tuomaala oli kirjoittanut esineen löytöpaikan, sillä kansatieteellisen osaston amanuenssin, Auvo Hirsjärven, kirjoittamissa pääluetteloissa mainitaan jokaisen esineen kohdalla se kylä, josta esine oli peräisin.⁶

Komppania pysytteli edelleen samoilla seuduilla, Muurmannin junaradan tienoilla, tietä rakentamassa. Helmikuun lopussa 1942 joukko siirtyi asumaan Tokarin kylään, joka sijaitsi junaradan varressa. Tokarin juna-aseman läheisyydessä tehtiin parakkirakennustöitä maaliskuun alussa, mutta 12.3. työmaa siirtyi lähelle Revonselän asemaa, joka oli Tokarista seuraava asema kohti pohjoista. Muutamaa

---

¹ SA, Pioneeripataljoona 1:sen sotapäiväkirja 1.8.41-25.9.1942.

² SKM, VK5341 verifikaatit, kirje 5.2.1942.

³ Kyseinen esine on sittemmin kadonnut, sillä sitä ei ole luetteloitu Kansallismuseon kokoelmiin.

⁴ Nimikilpiä ei ole luetteloitu Kansallismuseon kokoelmiin, vaan ne lienevät kadonneen jossain vaiheessa.

⁵ SKM, VK5341 verifikaatit, kirje 5.2.1942.

⁶ SKM, pääluettelo VK5341-VK5377.

päivää myöhemmin lähti kolmen hengen ryhmä tekemään majoitustiedusteluja Tarsepoliin, Revonselästä pohjoiseen, jonne pataljoona muutti 20.3.¹

Ostretsinasta, Tokarista ja Revselgasta² Tuomaalan onnistui jälleen kerätä kokoelma esineitä. Kansallismuseon kansatieteelliselle osastolle hän lähetti ”kaksi kolla romua” 18.3.1942. Tuomaala mainitsee kiinnittäneensä esineisiin löytöpaikkaa osoittavat laput. Esinekeräyksen hän oli aloittanut jo aikaisemmin, sillä maaliskuun alkupäivinä Tuomaala oli lähettänyt Muinaistieteelliselle toimikunnalle kirjeen, jossa mainitaan keräysten jatkumisesta. Tuomaala kirjoittaa: ”voin jo mainita, että olen taasen löytänyt pienemmän määrän kansatieteellisiä esineitä. Kangasnäytteitä on taasen, mutta on sellainenkin käärö kuin noitapussi. --- Esineet lähetän Kansallismuseolle lähiaikoina.”³

Tuomaalan aikaisemmat viisi lähetystä oli jo ehditty merkitä museon diaarikirjaan 16.2.1942, mutta kyseinen, maaliskuussa saapunut kuudes lähetys liitettiin jälkikäteen samaan päänumeroon.⁴ Maaliskuun lähetyksessä esineitä on ollut ilmeisesti noin 40 kappaletta, vaikka lähetyksestä kertovassa kirjeessään Tuomaala mainitsee vain neljä esinettä: puntarin, puiset käsikivet, noitapussin taikakaluineen ja villaisen vyötäröhameen.⁵ Muinaistieteellisen toimikunnan kirjekopioissa on intendentti Tyyni Vahterin 11.4.1942 allekirjoittama kirje, jossa kiitetään saapuneesta lähetyksestä ja lähetetään kiitokseksi 300 markkaa keräyspalkkiota.⁶ Keräyspalkkion suuruudesta voi päätellä, että Tuomaalan lähettämässä esinekokoelmassa on ollut suurin piirtein saman verran ja saman arvoisia esineitä, kuin 5.2.1942 postitetussa esinelähetyksessä, josta hän niin ikään sai 300 markkaa. Kaikkiaan kuudesta edellä mainitusta esinelähetyksestä muodostettiin Kansallismuseossa yksi kokoelma VK5341.⁷

---

¹ SA, Pioneeripataljoona 1:sen sotapäiväkirja 1.8.41-25.9.1942.

² SKM, VK5341 verifikaatit, kirje 18.3.1942. Tuomaala käyttää Revonselästä nimeä Revselga.

³ SKM, VK5341 verifikaatit, kirje 4.3.1942.

⁴ SKM, VK-esineiden diaari 1942.

⁵ SKM, VK5341 verifikaatit, kirje 18.3.1942.

⁶ SKM, Muinaistieteellinen toimikunta kirjekonseptit, kirje 11.4.1942.

⁷ SKM, päälueetelo VK5341, VK-esineiden diaari 1942.

3.3. Keruutoimien hiipuminen

Pioneereista koostunut komppania oli majoittuneena Tarsepolin kylässä toukokuun loppupuolelle saakka. Tarsepolista komppania muutti Latvian juna-aseman kautta Karsikon tienoille 20.5.1942. Kesän yli, syyskuun puoleen väliin saakka, pataljoonan miehet asustivat Muurmannin rautatien tienoilla, Tokarin, Pajan, Latvian ja Pitman alueilla. Syyskuussa ainakin osa komppaniasta siirtyi Syvärin rannalle Vaaseniin.¹

Kesäkuun alussa 1942 Väinö Tuomaala lähestyi Kansallismuseota kirjeellä ja sitä seuraavalla esinelähetyksellä. Hän oli lähettänyt rautateitse Latvian juna-asemalta kansatieteellisen esinekokoelman, joka sisälsi 38 Tarsepolin kylästä todennäköisesti jo keväällä kerättyä esinettä. Monipuolinen esinekokoelma sisälsi muun muassa kangasnäytteitä², tuohiesineitä, kalastusvälineitä, työkaluja, puolarukin, sukkulan, houkutuslinnun, ruutipahkan, kaulauslaudan ja lasten kehräpuun.³ Kokoelmassa oli myös ehtoolliskalkki, joka siirrettiin museon toimesta historialliselle osastolle.⁴ Esineet merkittiin Kansallismuseossa numerolle VK5354.

Pioneeripataljoona 1. hajotettiin syksyllä 1942. Pataljoonan ensimmäiselle komppanialle ilmoitettiin asiasta 20.9.1942.⁵ Väinö Tuomaala siirrettiin savolaisista koostettuun Pioneeripataljoona 35:een toiseen komppaniaan ilmeisesti ryhmänohjaajaksi.⁶ Pataljoonan toiminta-alue oli Syvärillä. Toinen komppania oli sijoitettuna toukokuusta lokakuuhun Syvärin eteläpuolelle Baranin kylästä 4,5 km koilliseen Vosnesenjaan johtavan tien varrelle, jonka jälkeen sijoituspaikaksi vaihtui Ganinan kylä. Ganinassa komppania majoittui kesäkuuhun 1943 saakka.⁷ Kesällä 1943 Tuomaala siirrettiin Pioneeripataljoona 35:n esikuntaan.⁸ Kyseisen esikunnan sijoituspaikka oli koko jatkosodan ajan Vosnesenja Syvärin niskalla.⁹

Kansallismuseo sai seuraavan esinelähetysten Tuomaalalta kesällä 1943 – yli vuoden hiljaiselon jälkeen. Heinäkuussa 1943 postitettu kokoelma sisälsi vain

---

¹ SA, Pioneeripataljoona 1:sen sotapäiväkirja 1.8.41-25.9.1942.

² SKM, VK5354:33-36. Tuomaalan kirjeessä kangasnäytteitä sanotaan olevan kolme kappaletta, mutta luetteloitaessa niitä onkin ollut neljä.

³ SKM, VK5354 verifikaatit, kirje 7.6.1942.

⁴ SKM, historialliset kokoelmat 42061.

⁵ SA, Pioneeripataljoona 1:sen sotapäiväkirja 1.8.41-25.9.1942.

⁶ SA, Pioneeripataljoona 35:n päiväkäsky n:o 28/1.10.1942.

⁷ Söder 2007, 145.

⁸ SA, Pioneeripataljoona 35:n päiväkäsky n:o 9/7.6.1943.

⁹ Söder 2007, 144.

kymmenen esinettä. Esineistä kolme ei ollut museon tulkinnan mukaan kansatieteellisiä, joten historialliselle osastolle siirrettiin karhukeihään kärki ja kirkkotekstiili,¹ ja esihistorialliselle osastolle kivitaltta.² Kansatieteelliselle osastolle jääneet seitsemän esinettä oli kerätty Syvärin eteläpuolella sijaitsevasta Peresnikin kylästä ja Syvärin suulla sijaitsevasta Voznesenjasta. Kokoelma sisälsi kaksi pukukappaletta, kolme muuta tekstiiliä, yhden sukkulan ja tuohesta punotun hiomakiven tupen.³ Kokoelma merkittiin päänumerolle VK5375.

Kansallismuseon diaarikirjaan on merkitty vielä yksi Tuomaalan keräämä venäläinen kokoelma VK5377. Neljäntoista esineen kokoelma on diaarioitu 20.8.1943.⁴ Kokoelmaan liittyvää Tuomaalan kirjoittamaa kirjettä tai esineluetteloa ei ole löytynyt. Museon päälueteloon on kirjoitettu kokoelman olevan peräisin Krishinskajasta eli Pitmasta. Kokoelmassa on kaksi pukukappaletta ja tekstiilinäytettä, kaksi tuohipulloa, kolme hiomakiven tuppea, väärttinäkehrän puolikas, ruutipahka, pärepihti, nippu tulitikkuja ja kynttiläsakset.⁵

On epäselvää, milloin Tuomaala keräsi kyseisen kokoelman esineet.

Pioneeripataljoona 35:ssä ollessaan hänen komppaniansa ja esikuntansa sijoituspaikat sijaitsivat Syvärin eteläpuolella ja Äänisen rannalla. Pitma puolestaan sijaitsi Syvärin pohjoisrannalla, monen kymmenen kilometrin päässä Voznesenjasta, jossa toimi komppanian esikunta. Tuomaala on voinut kerätä esineet vielä ollessaan Pioneeripataljoona 1.:ssä tai sitten hän on päässyt Pioneeripataljoona 35:ssä ollessaan liikkumaan kauemmaksikin. Tuomaala sai kesäkuussa 1943 kulkulupatodistuksen, jonka mukaan luvan haltija oli oikeutettu liikkumaan Syvärin pohjoispuolelle ja takaisin kello 6.00–24.00 välisenä aikana.⁶ On myös mahdollista, että esineet olisivat saapuneet Kansallismuseoon jo vuonna 1942, mutta niitä ei olisi ehditty luetteloita kuin vasta elokuussa 1943. Onhan venäläisten esineiden kokoelmassa kaksi jatkosodan jälkeen luetteloitua kokoelmaa, jotka kuitenkin olivat saapuneet Kansallismuseoon jo jatkosodan aikana.⁷

---

¹ SKM, historialliset kokoelmat 43038 ja 43043.

² SKM, arkeologian kokoelmat 11397.

³ SKM, VK5375 verifikaatit, kirje 12.7.1943.

⁴ SKM, VK-esineiden diaari 1943.

⁵ SKM, pääluetelo VK5377.

⁶ Väinö Tuomaalan arkisto, Todistukset, ura etc. Kulkulupatodistus 12.6.1943.

⁷ SKM, VK-esineiden diaari 1946-1947; pääluetelo VK5403 ja VK5421.

Jatkosodan aikana Tuomaala otti osaa kuuteen taisteluun. Marraskuussa 1943 Tuomaala haavoittui taistelussa silmiin ja niveliin, ja hänet siirrettiin sotasairaalaan. Tuomaala oli potilaana eri sotasairaaloissa lähes 10 kuukautta.¹ Potilaana ollessaan hän meni naimisiin morsiamensa Maissi Wilénin kanssa.² Tuomaala siirrettiin 56 Sotasairaalan henkilökunnan kirjoihin kirjuriksi 4.8.1944. Hän toimi sairaalan kirjurina sodan loppuun saakka.³ Sotasairaalaan jouduttuaan Tuomaalan esinelähetykset loppuivat. Vuodepotilaan aika kului lähinnä lehtikirjoitusten ja artikkeleiden sekä kirjeiden kirjoittamiseen.⁴

Tuomaalan pitkään kestäneen keruuharrastuksen jatkumiseen on voinut vaikuttaa Kansallismuseon positiivinen suhtautuminen esinelähetyksiin. Intendentti Tyyni Vahter kehui Tuomaalan lähettämien kokoelmien sisältävän ”hauskoja, mielenkiintoisia esineitä”⁵ ja kansatieteellisen osaston apulaisamanuenssi Hilikka Vilppula toivoi, että Tuomaala voisi jatkossakin kerätä esineitä museota varten.⁶ Kehotukset ja kiittelyt ovat todennäköisesti toimineet kannustimina Tuomaalan harjoittaman esinekeruun jatkumiselle niinkin pitkään kuin vuoden 1943 elokuuhun. Kansallismuseon suhtautumisen johdosta Tuomaala lupasi jatkaa esineiden keräämistä joukkojen siirtyessä uuteen paikkaan ja nähdessään omasta mielestään mielenkiintoisia, postilla lähetettäviä esineitä.⁷

Tuomaalan keruuinto ei lakannut edes vastoinkäymisten kohdatessa. Tuomaala oli saanut lähettämistään esineistä keruupalkkioita Kansallismuseolta. Odottamatta saatu, mutta mieluinen rahapalkkio saattoi osaltaan kannustaa jatkamaan esinekeruuta ja esinelähetyksiä. Kesällä 1942 sensuuri kuitenkin puuttui peliin:

Tällä kertaa en kerro uudesta esinelähetyksestä sinne museolle, vaan siitä, millainen juttu syntyi Kansallismuseolle ja Suomalaisen Kirjallisuuden seuralle lähettämäni tieteellisen aineiston johdosta. – Asia on nyt siinä vaiheessa, että minun, ylempiä esimiehiä totellen, täytyy palauttaa takaisin Kansallismuseolle museon minulle lähettämä esineiden löytöpalkkio, koska esineet luetaan sotasaalistavaraksi.⁸

---

¹ SA, Väinö Tuomaalan sotilaskantakortti.

² Väinö Tuomaalan arkisto, lehtikirjoituksia IV. Järvisetu 23.2.1944, nro. 8.

³ SA, Väinö Tuomaalan sotilaskantakortti.

⁴ Evijärven kunnantalo Kotiseutuarkisto, Maissi Wilénin kenttäposti, Tuomaalan kirjeet 1943-1944.

⁵ SKM, lähetetyt kirjeet 11.4.1942.

⁶ SKM, lähetetyt kirjeet 5.2.1942.

⁷ SKM, VK5341 verifikaatit, kirje kansatieteelliselle osastolle 15.1.1942.

⁸ SKM, kokoelma ja tutkimusyksikkö, kansatieteen kirjeet ja esineverifikaatit, kirje E 32/212, 24.8.1942.

Elokuuhun 1942 mennessä Tuomaala oli saanut Kansallismuseolta yhteensä 950 markkaa keräilypalkkiota, jonka hän nyt joutui palauttamaan.¹ Kansallismuseo kuitenkin kehotti jatkamaan keruuta. Palkkioiden maksamiselle Kansallismuseo ehdotti, että ”pidämme täällä Teitä varten tilin, tai jos se paremmin sopisi, lähettäisimme kotiosoitteellanne esineistä tulevan palkkion. Kumpi tapa on parempi, sen ilmoittanette samalla kun lähetätte tavaraa.”² Asiasta sovittiin, sillä Tuomaala lähetti Kansallismuseoon vielä kaksi edellä esiteltyä esinekokoelmaa, jotka merkittiin diaariin vuonna 1943, ja vastaanotti niistä yhteensä 400 markkaa keräyspalkkiota.³

Pioneeripataljoona 1:ssä Tuomaala toimi lääkärin aliupseerina, kirjurina ja varastonhoitajana.⁴ Näissä toimissa ollessaan hänen ei ilmeisesti tarvinnut olla joukkueen mukana pioneerin töissä. Kenties kirjurin ja varastonhoitajan tehtävissä oli suurempi liikkumavapaus, joka antoi mahdollisuuksia keruutoimintaan. Tavalla tai toisella tarjoutuneiden mahdollisuuksien seurauksena, ja kaikenlaisista vaikeuksista huolimatta, Tuomaala oli heinäkuuhun 1943 mennessä kerännyt ja lähettänyt useassa erässä yhteensä 198 kansatieteellistä esinettä Kansallismuseon kansatieteelliselle osastolle.

3.4. Talonpoikaiskulttuurin palasia

Mikäli ajattelemme kokoelman ja keräilijän olevan yhtä tai,⁵ että kokoelmaan jää aina jälki keräilijästä,⁶ silloin kokoelmaa tutkimalla voimme löytää palasia tai vihjeitä myös keräilijästä. Tuomaalan keräämästä kokoelmasta on luettavissa vihjeitä Tuomaalasta toimijana. Seuraavassa esittelen Tuomaalan kokoelman esineet ryhmiteltyinä.⁷ Museoinnin ja museoiden lisäksi itse keräilytoiminta on myös luokittelevaa. Kerääjä itse päättää omasta luokitustavastaan.⁸ Jo valinta sisältää luokittelusysteemin, sillä kaikkea ei kerätä. Seuraavassa pohdin kokoelmaa

---

¹ SKM, lähetetyt kirjeet 31.8.1942.

² SKM, Muinaistieteellinen toimikunta kirjekonseptit 1943, kirje 364, 17.5.1943.

³ SKM, VK-esineiden diaari 1943.

⁴ SA, Väinö Tuomaalan sotilaskantakortti.

⁵ Pearce 1992, 48-57, 84.

⁶ Kiuru 2000, 68.

⁷ Ks. Luku 2 s. 37-39.

⁸ Alsop 1981, 73.

Tuomaalan lähtökohdat huomioiden. Jäljempänä pohdin myös kokoelman luonteeseen vaikuttaneita tekijöitä. Liitteessä 2 esitellään Tuomaalan kokoelma teemoihin jaettuna.¹

Kun tarkastellaan Tuomaalan keräämää kokoelmaa ajankohdalle ja kansatieteelle tyypillisten kansankulttuurin ja siihen kuuluvien esineiden ryhmittelyjen ja jaottelujen pohjalta, voidaan sanoa sen sisältävän esineitä monelta kansankulttuuriksi käsitetyltä alueelta ja olevan sikäli monipuolinen.² Jotkin Itä-Karjalan kansankulttuuriin kuuluneet eri elämänalueet näkyvät kokoelmassa painotuksina. Joistakin elämänalueista on siis hyvin paljon niihin kuuluvaa esineistöä, kun taas eräät elämänalueet jäävät esineistön pohjalta laihasti edustetuiksi. Muutamasta esineryhmästä Tuomaala on kerännyt vertailtavan aineiston, sillä samaa esinettä saattaa olla useitakin kappaleita.

Tekstiilikäsityön tuloksia ja näytteitä on kokoelmassa hyvin paljon suhteessa muihin esineisiin, joten tekstiilien määrä painottuu esinekokoelmassa. Erilaisia kangasnäytteitä, kirjontakoristeita ja vaatekappaleita on yli kolmasosa kaikista esineistä.³ Kirjonta- tai kudontakoristeisten vaatekappaleiden tai käsipaikkojen päiden joukossa on suoranaisia taidonnäytteitä. Kaikki kirjontanäytteet on leikattu irti alkuperäisistä vaatteista tai pyyhkeistä. Useimmat vaatteet ja kangaspalat ovat rikkinäisiä ja moneen kertaan paikattuja.⁴ Itä-Karjalan väestön vaateustilanne oli jatkosodankin aikaan puutteellinen ja pukineet olivat pääosin kotitekoisia tai valmiina ostettuja, sillä ompelukoneita oli harvassa.⁵

Tuomaalan kokoelmassa on paljon sekä naisten että miesten töissä käytettäviä työkaluja. Työvälineet ovat perinteisesti kiinnostaneet kansatieteilijöitä, sillä ne viestivät paitsi talonpoikien työnkuvaa myös kehitystä.⁶ Tekstiilien valmistukseen tarvittavia työkaluja on kokoelmassa 17 kappaletta.⁷ Nämä naisten käyttämät työkalut liittyvät langan ja kankaan valmistamiseen. Työkalujen joukossa on kaksi

---

¹ Liite 2.

² Vrt. Esim Sireliuksen (1919 & 1920) ja Talven (1979) jaottelut.

³ Liite 2.

⁴ SKM, VK5341:1-58; VK5354:33-37; VK5375:1-5; VK5377:1-4.

⁵ Hyytiä 2008, 237.

⁶ Uusitalo 1999, 214.

⁷ Liite 2.

pellavaharjaa ja yksi pellavakampa,¹ jotka kertovat alueella 1700- ja 1800-luvulla yleistyneestä pellavan viljelystä.² Kokoelmassa on myös seitsemän värttinällä ja kehräpuulla suoritettavaan kehruuseen ja seitsemän kankaan kudontaan liittyvää esinettä.³

Kolmasosa miesten työkaluista on terien hioimia ja niiden tuohisia tuppia.⁴ Työkaluihin lukeutuvat neljä luista tuohilutaa oli tarkoitettu apuvälineiksi tuohta punottaessa, mutta niitä oli käytetty myös päätäiden tappamiseen.⁵ Käsikäyttöisiä puntareita on kokoelmassa neljä kappaletta. Puntarit olivat olleet vielä keräyshetkellä yleisesti käytössä Syvärin seuduilla.⁶ Työkaluihin kuuluu yksi sirppi.⁷ Sirppi on vanhastaan ollut naisten käyttämä työkalu.⁸ Sirppi ja viljan puhdistuksessa käytetty viskain⁹ ovat ainoat maanviljelystyökalut.

Ruoanvalmistusvälineitä tai ruuan käsittelyyn, esimerkiksi säilömiseen tarkoitettuja astioita on 25 kappaletta. Lähes puolet ruokatalouden esineistä on tuohesta valmistettuja. Raudasta on valmistettu paistinpannun nostokoukku¹⁰, sokerisakset¹¹ ja kaalipetkeleen terä, muut ruoanvalmistuksessa käytetyt esineet ovat puisia. Muita taloustavaroita on 14 kappaletta, joista huomattavan kuuden kappaleen erän muodostavat valaistukseen liittyvät esineet, kuten pärepihdit.¹²

Kalastuksessa ja metsästyksessä tarvittavia välineitä on kokoelmassa 20 kappaletta. Aunuksen kannaksella pääelinkeino oli maanviljely mutta kalastus toi huomattavan lisän ruokatalouteen. 1900-luvun alussa kalastustekniikka ei ollut kehittynyt vaan oli vanhanaikaista.¹³ Tätä todistavat myös Tuomaalan kokoelman kalastusvälineet. Kokoelmassa on oksanhaaran ympärille kiedottuja siimoja koukkuineen yhteensä kuusi kappaletta. Ne ovat kotitekoisia ja siima on valmistettu luonnonkuiduista.

---

¹ SKM, VK5341:97-99.

² Venäläinen perinnekulttuuri 1976, 78.

³ Ks. Liite 2.

⁴ Ks. Liite 2.

⁵ SKM, VK5341:93-96 verifikaatit, kirje 10.12.1941.

⁶ SKM, VK5341:78-81 verifikaatit, kirje 18.3.1942.

⁷ SKM, VK5353:111.

⁸ Venäläinen perinnekulttuuri 1976, 83.

⁹ Vuorela 1979, 515.

¹⁰ SKM, VK5341:74.

¹¹ SKM, VK5341:73.

¹² Ks. Liite 2.

¹³ Venäläinen perinnekulttuuri 1979, 92-93.

Joukossa on lisäksi yksi puinen siimakela, tuohinen koho ja raudasta taottu atrain. Atrain edustaa vanhinta kalastusvälineistöä.¹

Metsästysvälineissä on kaksi kankaista, teertä esittävää houkutuslintua. Puisia ansalavia jouhisine ansalankoineen on yhteensä neljä kappaletta.² Ampumisvälineistä kokoelmaan on päätynyt kaksi vanhaa pyssynlukkoa ja pahkasta tehtyä ruutisäiliötä³, joista toisessa on mukana myös luotipussi.⁴ Ruutisäiliöitä, luotipusseja ja muita panostarpeita tarvittiin käytettäessä pii- tai 1800-luvun lopulla edellisen syrjäyttäneitä nallilukkoista pyssyä.⁵

Pohjois-Venäjällä hevonen oli talonpojan elintärkeä työkumppani 1900-luvun alkuun saakka. Jokainen talonpoika niin Suomessa kuin Pohjois-Venäjällä pyrki omistamaan hevosen, jonka avulla maanviljelys-, kuljetus- ja puutyöt saatiin tehdyksi.⁶ Neuvostoaikana kolhoositalouteen siirryttäessä talonpojat myivät ja teurastivat hevosista suuren määrän, sillä he eivät halunneet luovuttaa niitä yhteiseen käyttöön.⁷ Tuomaalan kokoelmassa hevoseen liittyviä esineitä on neljä kappaletta: satula⁸, aisakello⁹, kaulavyö¹⁰ ja hevosenkenkä¹¹. Yksi kulkunen saattaa olla kuulunut hevosen varusteisiin.¹² Nämä esineet saattavat kertoa ajasta ennen kolhooseja ja maatalouden mullistumista.

Taikauskoon ja parantamiseen liittyy kaksi Tuomaalan kokoelmaan päätynttä esinettä. Kansallismuseossa sittemmin kadonnut taikapussi¹³ sisälsi muun muassa haukan kynnen, jänteen ja pienet sakset. Koivunpahkainen päivännäkemätön¹⁴ oli parantamisväline, jollaisia Tuomaala tiesi vanhastaan käytetyn myös Pohjanmaan Järvisseudulla.¹⁵ Venäläisten kreikkalais-katolisesta uskonnosta kertovia esineitä ovat

---

¹ Sirelius 1919, 152-156.

² SKM, VK5341:126-129.

³ SKM, VK5354:15ab; VK5377:11.

⁴ Ks. Liite 2.

⁵ Sirelius 1919, 57, 59.

⁶ Venäläinen perinnekulttuuri 1979, 89.

⁷ Laine 1998, 217.

⁸ SKM, VK5341:118.

⁹ SKM, VK5341:120.

¹⁰ SKM, VK5341:122.

¹¹ SKM, VK5341:119.

¹² SKM, VK5341:121.

¹³ SKM, VK5341:136.

¹⁴ SKM, VK5341:135.

¹⁵ SKM, VK5341 verifikaatit, kirje Kansallismuseolle 15.1.1942.

edellä mainittujen käsastioiden ja käsipaikkojen lisäksi kolme Tuomaalan keräämää ikonia.¹

Esinekokoelmassa on muutama lastenkulttuurista kertova esine. Näitä ovat tytölle kuulunut kehräpuu ja pari lasten vaatekappaletta. Kokoelmassa on lisäksi yksi karhua esittävä puuveistos² sekä tuohinen helistin³, jotka Tuomaalan mukaan olivat lapsille tehtyjä leikkikaluja.⁴ Kansallismuseossa puuveistos on kuitenkin tulkittu johonkin kiinnitettäväksi koristeeksi.⁵

Venäläiseen vanhaan kansankulttuuriin, kuten moneen muuhunkin kulttuuriin, on kuulunut tarve kaunistaa joitain tärkeimpiä esineitä. Morsiuslahjoina annetut kehräpuut, haravat, silitysvälineet ja muut vastaavat olivat usein kauniisti koristeltuja. Puuastioita koristeltiin esimerkiksi veistämällä niihin eläin- ja lintuaiheita.⁶ Tuomaalan kokoelmien puuesineet ovat yksinkertaisia ja koristeettomia neljää esinettä lukuun ottamatta. Tekstiilien silittämiseen käytetty kaulauslauta⁷ on koristeltu geometrisin leikkauskuvioin ja maalattu ruskeaksi. Suureen, punaiseksi maalattuun käsienpesulaitteen alusastiaan on veistetty eläimen päätä muistuttavat korvat.⁸ Kirkkain värein maalatut puinen kulho ja lusikka ovat varmasti näyttäneet erityisen koristeellisilta keruutilanteessa.⁹

Tuomaalan kokoelma sisältää runsaasti kotitekoisia esineitä. Kokoelman kotitekoisista käsityönäytteistä yhden kokonaisuuden muodostavat tuohesta valmistetut esineet, joita on huomattava määrä. Kaikki punontatyöt ovat tuohisia, poikkeuksena kolme niistä punottua virsua. Punottujen virsujen, suolapullojen, tuppien ja konttien lisäksi kokoelmassa on myös tuohilevyistä valmistettuja säilytysastioita.¹⁰ Tuohiastioiden käyttö oli vanhastaan yleistä venäläisessä talonpoikaistaloudessa ja punotut suola-astiat sekä tuohilieriöistä valmistetut pöntöt

---

¹ SKM, VK5341:137-139.

² SKM, VK5341:140.

³ SKM, VK5341:134.

⁴ SKM, VK5341 verifikaatit, kirje 10.12.1941.

⁵ SKM, pääluettelo VK5341:140.

⁶ Venäläinen perinnekulttuuri 1979:230-231.

⁷ SKM, VK5341:109.

⁸ SKM, VK5341:26.

⁹ SKM, VK5341:62, 63.

¹⁰ Liite 2.

olivat laajalti käytettyjä.¹ Tuomaala oli ilmeisesti kiinnostunut tuohitöistä. Keväällä 1943 hän oppi itsekin tekemään tuohivirsuja.²

Kotitekoisia puukäsitöitä edustavat muun muassa kokoelman kauhat, joita on viisi kappaletta.³ Koverretut puuastiat sekä saviset astiat olivat vanhastaan myös tavallisia ja yleisiä Pohjois-Venäjällä.⁴ Tuomaalan kokoelmassa ei ole saviastioiden ilmeisestä yleisyydestä huolimatta ainuttakaan saviesinettä. Puusta koverrettuja ja sorvattuja astioita kokoelmassa sen sijaan on. Kokoelmassa on yksi veisto- ja maalauskoristeinen naulakko, joka edustaa uudempaa kotitekoista esineistöä ja koristelutyölä.⁵

Tuomaalan kokoelmassa on myös metallikäsityötä. Nahkavuolimien⁶, pihkakovelien⁷ ja kaaliraudan⁸ rautaiset terät ovat esteettisesti kauniita esineitä. Metalliesineistä osa on teollista tuotantoa, kuten esimerkiksi käsikäyttöisten puntareiden painot⁹, metsästysaseiden vanhat lukot¹⁰, messinkinen sylkiastia¹¹ ja kynttiläsakset¹².

Tuomaalan kaikista keräämistä esineistä lukumääräisesti suuri osa, 76 kappaletta, oli tekstiilejä ja pukukappaleita. Arkistolähteistä ja muisteluista käy ilmi, ettei Tuomaala ollut erityisemmin kiinnostunut tekstiileistä ja vaatteista. Hänen mielenkiintonsa kohdistui lähinnä koviin esineisiin.¹³ Väinöntalon kokoelmissa oli vuonna 1966 tekstiilejä paljon vähemmän kuin muita esineitä.¹⁴ Ensimmäisessä esineryhmässä, jonka Tuomaala lähetti Kansallismuseoon, oli kolme tekstiiliä: kaksi kirjontanäytettä ja yksi huppupäähine.¹⁵ Tammikuussa 1942 postitettu esinelähetys käsitti jo 18 tekstiiliä.¹⁶ Seuraava esinelähetys sisälsi pelkästään neljä kangasnäytettä ja

---

¹ Venäläinen perinnekulttuuri 1979, 147.

² Evijärven kunnantalo Kotiseutuarkisto, kenttäposti Tuomaalalle, kirje 24.5.1943.

³ Liite 2.

⁴ Venäläinen perinnekulttuuri 1979, 146-147.

⁵ SKM, VK5341:85.

⁶ SKM, VK5341:91-92.

⁷ SKM, VK5341:88-90.

⁸ SKM, VK5341:73.

⁹ SKM, VK5341:80-81.

¹⁰ SKM, VK5341:123-124.

¹¹ SKM, VK5341:76.

¹² SKM, VK5341:82-83; VK5377:14.

¹³ SKM, Paula Jaakkolan haastattelu.

¹⁴ Evijärven Väinöntalo 1966, 30.

¹⁵ SKM, verifikaatit VK5341, kirje 10.12.1941.

¹⁶ SKM, verifikaatit VK5341, kirje kansatieteelliselle osastolle 15.1.1942.

helmikuussa Kansallismuseoon saapunut kokoelma sisälsi jopa 20 tekstiiliä.¹ Kaikkiaan kuudesta lähetyksestä koottu kokoelma VK5341 käsitti 140 esinettä, joista 62 oli tekstiilejä tai pukukappaleita.² Muutkin päänumerot sisälsivät tekstiilejä, mutta suhteessa vähemmän kuin ensimmäinen päännumero.

Selitys sille, miksi Tuomaalan kokoelma sisältää näin runsaasti tekstiilejä, löytyy Kansallismuseon kansatieteellisen osaston intendentin, Tyyni Vahterin 2.1.1942 päivätyistä, Tuomaalalle lähettämästä kirjeestä. Kirje on vastaus Tuomaalan ensimmäiseen esinelähetykseen liittyneeseen kirjeeseen, johon viitaten Vahter kiittää museon saamasta mielenkiintoisesta esinekokoelmasta ja kirjoittaa, että ”Kansallismuseo ottaisi vastakin mielellään vastaan kansatieteellisiä esineitä, esim. pukukappaleita – vaikka niitä ei taida siellä liikoa olla –, jos Teillä on harrastusta ja mahdollisuutta kerätä ja saada niitä kulkemaan tänne.”³

Tyyni Vahterin kehotuksen mukaisesti Tuomaala jatkoi esinekeräyksiään, joissa alkoi painottua tekstiilien osuus. Tyyni Vahterin omaa erikoisalaa olivat kansanomaiset tekstiilit, ja hänen kiinnostuksen kohteina olivat sekä kansanpuvut että muut naisten käsityöt.⁴ Museoammattilaisena annettu kehoitus muodostui suuntaa-antavaksi ja se vaikutti osaltaan esinekokoelmien muodostumiseen tekstiilipainotteiseksi.

Tekstiilien ohella toinen silmiinpistävä ominaisuus Tuomaalan kokoelmassa on esineiden pieni koko. Ainoastaan muutama esine voidaan katsoa kokoelman muihin esineisiin verrattuna isokokoisiksi. Tuomaalan ensimmäisistä esinelähetyksistä koottuun päänumeroon VK5341 kuuluvien esineiden joukossa on vain muutama isokokoisempi esine. Kokoelmaan kuuluvat puiset käsikivet ovat hyvin painavat, sillä niiden hankauspintoihin on upotettu runsaasti rautalevyjä. Toisistaan irrotettuna käsikivet eivät kuitenkaan ylitä 30 cm mittaa.⁵ Suurikokoiseksi esineeksi on tässä esineryhmässä katsottava puinen satula, jonka suurin mitta jää kuitenkin vain 48 cm:iin.⁶ Pitkiä mutta vähän tilaa vieviä esineitä ovat päänumeroon kuuluvat neljä

---

¹ SKM, verifikaatit VK5341, kirjeet 20.1.1942 ja 5.2.1942.

² SKM, päälueetelo VK5341.

³ SKM, Muinaistieteellinen toimikunta kirjekonseptit, kirje 2.1.1942.

⁴ Kaukonen 1970, 357-362.

⁵ SKM, VK5341:87.

⁶ SKM, VK5341:118.

käsipuntaria¹ ja yksi kaulauslauta². Tuomaalan kokoelman suurin esine on tuohinauhoista punottu kontti, jonka korkeus on 78 cm.³

Tuomaalan tekemiin keruupalintoihin vaikutti esineiden mitat. Tuomaala mainitsee yhdessä kirjeessä suurikokoisten esineiden lähetyksen tuottavan enemmän hankaluuksia ja lähettävänsä niiden sijaan pienimpiä keräämiään esineitä:

Sotaretkellä majaillessamme karjalaiskylissä, olemme tavannut taloissa hyvin antiikkisia kaluja. Ohella lähetän pienimpiä talteenottamiani esineitä --- Värttinäautoja --- täällä on rajaton määrä, mutta niiden suuren koon vuoksi en ole niitä ottanut. Lähetys tuottaa vaikeuksia.⁴

Tästä yksinkertaisesta, mutta jokseenkin ylitsepääsemättömästä tilanteesta johtuen Tuomaala ei missään vaiheessa kerännyt suurikokoisia esineitä, vaikka niitä olisi ollutkin tarjolla. Pieniä esineitä oli helpompi lähettää postipaketina rintamalta.

Vertailun vuoksi on hyvä mainita, että Kansallismuseon suomalais-ugrilaisiin kokoelmiin lähetettyjen itäkarjalaisten esineiden joukossa on venäläisten esineiden kokoelmasta poiketen suuriakin esineitä. Esimerkiksi Jussi Lukkarinen otti talteen arkkuja, kehoja, tynnyreitä, 19 kehräpuuta, hankoja, yli 3 metriä pitkiä lyhteiden nostokeppejä ja sapilaita, ahkioita ja suksia.⁵ Myös Helmi Helminen toi Repolan matkaltaan ahkion, kehräpuuta, rukkeja sekä muun muassa suuria lippaita.⁶

Mahdollisuus ottaa suuria esineitä ja lukumääräisesti paljon artikkeleita johtunee keräysten luonteiden erilaisuudesta. Kansallismuseon työntekijöiden, Helmisen ja Lukkarisen, keräykset olivat suunniteltuja keruumatkoja, joihin he saivat avustusta museolta, kun taas venäläisiä esineitä ei kerätty stipendiaatti- tai virkamatkojen puitteissa ja keruuresurssit olivat hyvin erilaiset. Tuomaala lähetti keräämänsä esineet omalla kustannuksellaan, kuten moni muukin venäläisten esineiden kerääjä.

Tuomaalan kokoelma on yritys kerätä vanhaa talonpoikauskulttuuria, sillä se sisältää pääosin kotitekoisia, yksinkertaisia kotitarve-esineitä, joiden varaan vanhakantainen, omavarainen kotitalous on nojannut. Samanlaisia esineitä myös kansatieteilijät ovat

---

¹ SKM, VK5341:78-81.

² SKM, VK5341:109.

³ SKM, päälueetelo VK5354:1.

⁴ SKM, VK5341 verifikaatit, kirje 10.12.1941.

⁵ SKM, päälueetelo SU5332.

⁶ SKM, päälueetelo SU5339.

keränneet talonpoikaiskulttuuria tallentaessaan.¹ Kokoelma koostuu pääosin käsitöiden teossa tarvittavista työkaluista ja käsityön tuloksista. Esineiden joukossa on pienempi määrä teollista tavaraa, mutta nekin edustavat pääosin sellaisia tuotteita, jotka eivät ole uutuuksia, vaan ovat olleet jo pidemmän aikaa kansankulttuurin osia. Kokoelma ei ole mitenkään poikkeava, vaan se sisältää esineitä, jotka jo pitkään olivat olleet kansatieteellisen esinekeruun kohteina.²

Kokoelma kertoo paitsi Tuomaalan käsityksistä kerättävän arvoisesta kansatieteellisestä esineistöstä myös neuvostoajasta ja sen vaikutuksista esimerkiksi perinteiseen maatalouteen. Venäjän Karjala oli periferiaa, jonka asukkaista yli 90% oli talonpoikaisväestöä 1800-luvun loppupuolella. Alueen pääelinkeinona oli maatalous bolshevikkivallankumoukseen asti. Vuonna 1939 enää 40% väestöstä sai toimeentulonsa maa- ja metsätaloudesta. Laatokan, Äänisen ja Syvärin rajaamalla alueella oli suurin osa Venäjän Karjalan viljelysmaista.³ Vaikka Tuomaala keräsi esineet juuri tältä alueelta, ei maanviljelystyökaluja tai puintivälineitä juurikaan ole kokoelmassa. Tämä johtunee alueen historiasta. Toisaalta esimerkiksi puintivälineiden puuttuminen voi johtua esineiden suuresta koosta, minkä vuoksi ne on jätetty paikoilleen. Myös karjataloudesta kielivät esineet puuttuvat kokoelmasta.

Kaiken kaikkiaan kokoelman esineistä jää hyvin vaatimaton vaikutelma. Kokoelma vaikuttaa jonkinlaiselta kompromissilta: kun isoa esinettä ei voitu ottaa, niin sen sijasta kerättiin jotain siihen liittyvää, kuten sukkula, värttinäpyörän puolikas tai kuosalin kiinnittämiseen käytetty nauha. Näyttää siltä, että moni esine on osa isommasta kokonaisuudesta. Siksi kokoelma vaikuttaa rikkinäiseltä, vaikka kovista materiaaleista valmistetut esineet ovat pääosin ehjiä. Vaatimattomuutta lisää koristeellisten esineiden puuttuminen. Kokoelman esineet eivät myöskään ole rahallisesti arvokkaita, eivätkä sellaisia, joista Sotilashallinnon sotasaalistointi olisi hyötynyt. Esimerkiksi Helmi Helminen sai luvan lähettää Kansallismuseoon Repolasta keräämänsä esineet, koska niistä ei ollut Sotilashallinnolle taloudellista hyötyä.⁴ Todennäköisesti myös Tuomaalan keräämät esineet olisi nähty sotilashallinnossa liian vanhanaikaisiksi, rikkinäisiksi tai muutoin hyödyttömiksi.

---

¹ Ks. esim. Sihvo 1999.

² Kostet 2010, 275-277.

³ Hämynen 1998, 154, 162, 166.

⁴ SKM, Muinaistieteellinen toimikunta kirjekonseptit, kirje 15.12.1941.

Esimerkiksi moneen kertaan parsitut ja paikatut, resuiset ja kuluneet tekstiilit kertovat keruualueella koetusta köyhyydestä ja puutteesta.¹ Nämä esineet olisivat kelvanneet korkeintaan lumppukeräykseen.

3.5. Erikoisuuksia kokoelmassa

Itä-Karjalassa Tuomaala törmäsi hänelle entuudestaan tuntemattomiin esineisiin, joita Pohjanmaalla ei oltu tavattu vuosisatoihin tai koskaan. Tällaisia esineitä olivat kehräpuut ja värttinät. Suomessa rukki syrjäytti aikaisemmin kehruuseen käytetyn värttinän 1700-luvulla, jolloin rukin käyttö kehruuvälineenä omaksuttiin myös Pohjanmaalla.² Keski-Suomesta värttinä ja kehräpuu katosivat lopullisesti 1800-luvun alussa.³ 1900-luvulla Pohjanmaalla ei tunnettu enää kehräpuuta ja sen kanssa käytettävää värttinää. Erikoiset, Pohjanmaalla tuntemattomat esineet mitä ilmeisimmin kiehtoivat kulttuurialan harrastajan mieltä.

Tuomaala kirjoittaa kahdessa Kansallismuseolle osoittamassaan kirjeessä Itä-Karjalassa tapaamistaan kehräpuista sekä kehruuvälineiden eri muodoista:

Koko Aunuksessa en ole sattumaltakaan tavannut rukkia, kuin vasta Vorobjevassa ja Iivinassa! Mutta nämä rukit ovat kuitenkin kaikkia muita kuin rukkeja. Useimmissa on umpinainen kehä. Yhden näin sellaisen, jossa kehä oli nukkahaarukan kohdalla. Siis kovin nuukkonen laitos. Muuten värttinä on täälläkin yleisin kehruuväline. Kusarpuu (värttinäpuu) täällä Iivinanjoen lakeuksilla on suurempi ja lehti leveämpi ja latva siinä tasan katkaistu. Kun taas muualla Aunuksen Karjalassa ja vielä Sokinskij Pogostissa oli kusar pienempi, piikkikärkinen ja muuten sievempää tekoa.⁴

Näitä värttinälaudoiksi, värttinäpuiksi tai kusarpuiksi kutsumiansa esineitä Tuomaala kuvailee hyvin analyttisesti. Hän kiinnittää huomiota niiden kauniiseen maalaus- ja leikkauskoristeluun ja on tyypitellyt kehräpuita alueittain. Tekstistä huomaa, että hän on tarkkaillut aihetta ja kiinnittänyt kehruuvälineisiin huomiota jo pidemmän aikaa.

---

¹ Esimerkiksi Haavio kirjoittaa aunukselaisten köyhyydestä : Haavio 1991, 178-179. Myös Hämynen 1998, 171-181.

² Talve 1979, 139. Vuorela 1979, 399.

³ Sirelius 1921, 71.

⁴ SKM, VK5341 verifikaatit, kirje kansatieteelliselle osastolle 15.1.1942.

Eräseen lähetyslistaan Tuomaala on kirjoittanut lähettäneensä esineet, joiden nimiksi hän on merkinnyt ”Värttinän puikko ja kusar rihma”.¹ Kehräpuu ja värttinä näyttävät todella olleen hänelle vieraita esineitä, sillä välineiden nimitykset menevät sekaisin. Tuomaalan lähettämät esineet ovat kehräpuun kuontalon kiinnittämiseen tarkoitettu rautainen kuosalipuikko ja langoista kudottu kuosalinauha. Hänen käyttämänsä nimitykset ovat aiheuttaneet hämmennystä myös Kansallismuseossa.²

Mitä ilmeisimmin Tuomaala olisi halunnut lähettää kehräpuuta Kansallismuseoon, mutta hanke kaatui lähetysvaikeuksiin esineiden suuren koon vuoksi.³ Tästä huolimatta eräs kehräpuu kulkeutui Tuomaalan käsien kautta Suomeen. Tuomaala toi yhden kauniisti koristellun kehräpuun kotiinsa Etelä-Pohjanmaalle sotamuistona Syväriltä. Kehräpuun ja siihen todennäköisesti kuuluvan värttinän ja kuontalopuikon on Tuomaala luetteloanut Väinöntalon museon kokoelmiin.⁴ Kooseliksi nimittämänsä kehräpuun Tuomaala toi Sokinskij Pogostasta, jossa hän oli maininnut Kansallismuseoon osoitetussa kirjeessä kauniita kehräpuuta nähneensä.⁵ Kehräpuulla ja värttinällä kehrääminen lienee ollut Tuomaalalle hyvinkin vieras työtapana, sillä hän kirjoittaa esineen luettelointitekstissä kehrutavasta:

yksi karjalainen akka kehräsi tällä minulle vähän malliksi. Hän istui tämän kooselin päällä. Linat (pellavat) olivat kääritty tämän päähän sukkarihman tapasella nauhalla ja rautatikku läpi. Sitten hänellä oli hyppysissä alaalla pyörimässä värttinätikku, johon hän kehräsi rihmaa.⁶

Erikoinen, Tuomaalan mielestä mielenkiintoinen ja kaunis esine päätyi kuljetusvaikeuksista huolimatta kerääjän omiin kokoelmiin, hänen omaan museoonsa.

Tuomaalan kokoelmia tarkasteltaessa huomaa, ettei hän lähettänyt Kansallismuseolle yhtään kehräpuun kanssa käytettävää värttinää, ainoastaan yhden rikkinäisen värttinäpyörän⁷. Värttinä olisi kokonsa puolesta ollut sopiva lähetettäväksi ja esineen erikoisuuden luulisi lisänneen esineen kulttuurista arvoa Tuomaalan mielessä. Venäläisten esineiden kokoelmassa on viisi värttinää, joista kaksi

---

¹ SKM, VK5341 verifikaatit, kirje 10.12.1941.

² SKM, VK5341:102, verifikaatit, kirje 10.12.1941.

³ SKM, VK5341 verifikaatit, kirje 10.12.1941.

⁴ Järviseudun museo, kehräpuu 423, värttinä 5228, kuontalopuikko 5231.

⁵ SKM, VK5341 verifikaatit, kirje 10.12.1941.

⁶ Järviseudun museo, esineen 423 luettelointiteksti.

⁷ SKM, päluettelo VK5377:5.

kappaletta keräsi Sakari Pälsi ja loput kolme kappaletta Auvo Hirsjärvi.¹ Molemmat olivat museomiehiä, Kansallismuseon työntekijöitä.

Tuomaalan kokoelmassa on yhdet puiset käsikivet. Kyseiset käsikivet olivat Itä-Karjalassa tavattavia erikoisuuksia, joihin Tuomaala kiinnitti huomiota:

Puisia ”käsikiviä” täällä olen tavannut useita. Ne ovat koivupölikästä tehtyjä ja käyttöpintaan hakattu runsaasti rautoja. Nämä ovat mielestäni aika lailla erikoisia. Lieneeköhän edes museossa niitä. Tavalliset käytössä olleet käsikivet ovat joka talon nurkkauksessa.²

Tuomaala otti käsikivet keräelmiinsä todennäköisesti niiden erikoisuuden takia. Oletus siitä, ettei vastaavia esineitä olisi museossa entuudestaan, on varmasti vaikuttanut valintapäätökseen.

Tuomaala ei ollut ainoa, joka kiinnitti huomiota kyseiseen erikoisuuteen. Puiset käsikivet kiinnostivat myös muita kerääjiä. Samanlaiset käsikivet otti Kansallismuseon kokoelmiin myös Auvo Hirsjärvi. Kyseinen käsimyly löytyi taivasalta kylästä, jonka ilmeisesti Keski-Venäjältä tulleet asukkaat olivat hylänneet evakkoon lähtiessään. Puinen mylly oli niin erikoinen, että sillä oli kokeeksi jauhettu viljaa, joka oli purkitettuna myös talletettu Kansallismuseon kokoelmiin.³ Myös vuonna 1947 diaariin merkityssä kokoelmassa oli yhdet puiset käsikivet.⁴

Tuomaalalle keruun kohde, itäkarjalaiset, oli tuntematon ja uusi. Hyvin moni asia ja esine on varmasti näyttäytynyt pohjalaiselle kerääjälle kertomuksena toiseudesta.⁵ Erikoiset esineet näyttävät kiinnittäneen myös muiden venäläisten esineiden kerääjien huomion. Kummallisuuksien, harvinaisuuksien ja erikoisten esineiden keräily juontaa juurensa renessanssin aikaan, jolloin keräilijät yrittivät muodostaa kokoelmillaan mikrokosmoksia ja selvittää niiden avulla luomisprosessia ja hierarkiaa.⁶ Tällaisia kokoelmia säilytettiin kuriositeettikabineteissa.⁷ Kuriositeetit olivat anomaliaita, luonnonoikkuja, artefakteja ja uusia keksintöjä, poikkeavia

---

¹ SKM, päälueetelo VK5338:54-55; VK5353:2-4.

² SKM, VK5341 verifikaatit, kirje kansatieteelliselle osastolle 15.1.1942.

³ SKM, päälueetelo VK5353.

⁴ SKM, VK5353:1 ja VK5421:13.

⁵ Kansatieteen kohteena oli pitkään jokin toinen, toiseus, itsestä erotettu kohde. Ks. Sääsilahti 199, 150-151.

⁶ Aurasmaa 2002, 267-277.

⁷ Pearce 1995, 109.

objekteja.¹ Elina Kiurun mukaan erikoiset ja harvinaiset esineet kiehtovat keräilijöitä nykyäänkin ja moderninkin keräilijän kokoelma saattaa sisältää kuriositeettimaisia objekteja.² Myös Juhani Kostet väittää yksityiskeräilijöiden keräävän usein kuriositeetteja ja kaihtavan tavallisia esineitä.³ Erikoisten esineiden kerääminen näyttää jatkuneen sekä jatkosodan aikana että nykyään.

Pohjalaisesta ja suomalaisesta perinteestä poikkeavia esineitä olivat ne itäkarjalaiset esineet, jotka liittyivät ortodoksisuuteen. Karjalaistalon pirttiin tultaessa oli tavallisesti ovensuulla käsien pesua varten käsastia, josta kaadettiin vettä käsille, ja astian vieressä käspaikka, kirjonnalla tai kudonnalla koristettu pyyheliina, johon kädet kuivattiin. Käsastian alapuolella oli suuri astia, johon pesuvesi valui. Käsienpesu oli paitsi puhdistautumista myös rituaali, joka liittyi Jumalan kunnioittamiseen. Ovensuuta vastapäisessä nurkassa oli ikoninurkkaus, jossa säilytettiin talon ikoneja. Ikoneja reunustivat kauniisti koristellut käspaikat. Käspaikkaa käytettiin myös kirkollisissa tilaisuuksissa, hää- ja hautajaismenoissa sekä tavallisissa arkisissa tilanteissa esimerkiksi lautasliinoina.⁴ Käspaikkoja tai niiden osia Tuomaala keräsi 24 kappaletta. Siitä ei ole tarkkaa tietoa, tiesikö Tuomaala jokaisen näistä 24:stä tekstiilistä olleen nimenomaan käspaikkoja vai onko tulkinta tehty vasta Kansallismuseossa. Tuomaala keräsi myös yhden käsastian alusastian.⁵

Eräänlaiseksi erikoisuudeksi olen tulkinnut myös ne esineet, jotka olivat Tuomaalalle kotiseutunsa perinteistä tuttuja, mutta joita hän ei olisi ehkä odottanut näkevänsä Itä-Karjalassa. Muutama tällainen esine käy ilmi Tuomaalan kirjeissä Kansallismuseolle. Ensimmäisen lähetyksen esineissä oli yksi ”Paslik, miehen suojarahine”.⁶ Päähineen käyttötapa oli Tuomaalalle entuudestaan tuttu. Päähine ”sidotaan etupuolelta ristiin selän taakse. Naiset käyttävät Paslikkaa siten, että siinä piippa käännetään ja sidotaan päähän ja kaulan ympäri kuin huivi. Et.-Pohjanmaan

---

¹ Pomian 1994, 167-168.

² Kiuru 2000a, 68.

³ Kostet 2007, 143.

⁴ Käspaikat 1995, 28-60.

⁵ Liite 2.

⁶ SKM, VK5341 verifikaatit, kirje 10.12.1941.

Evijärvellä olen tavannut samanlaisia Paslikkoja.”¹ Näitä huppupäähineitä Tuomaala keräsi yhteensä kolme kappaletta.²

Kotiseutunsa kansanperinteeseen perehtynyt Tuomaala havaitsi pienen parantamiseen käytetyn pahka-esineen, päivännäkemättömän, Vorobjevan kylässä. Esine on todella pieni ja vähäpätöisen näköinen, joten sen löytämisessä ja funktion ymmärtämisessä on tarvittu ammattitaitoa, jota Tuomaalalla näyttää olleen. Esineestä hän kirjoitti: ”Tällaista koivunpahkaa ainakin Et.-Pohjanmaan Järviseudulla käytettiin noitumiseen.”³ Tuomaalalla oli jo jatkosodan aikana hyvä käsitys suomalaisesta vanhasta kansankulttuurista ja siihen kuuluvasta esineistöstä jatkosodan aikana, sillä hän oli aloittanut henkisen ja aineellisen perinnön keräilyn jo edellisellä vuosikymmenellä ja ehtinyt perehtyä vanhaan kansanperinteeseen keruuharrastuksensa kautta.

Kansallismuseolle lähettämässään esinelistoissa ja kirjeissä Tuomaala esittää näkemyksiään ja tulkintojaan yksittäisistä, erikoisista esineistä, kuten ”kinnas. Ryssillä on vain vaatekintaat”⁴, ”puulusikka, Karjalan lusikat ovat kaikki tämänlaisia”,⁵ ”villahame on hyvin tavanomainen näillä main.”⁶ Tällaiset toteamukset ovat syntyneet Tuomaalan kokemusten pohjalta. Tuomaala oli kierrellyt Aunusta museoasiat mielessä ja havainnoinut jatkuvasti kohtaamalleen kulttuurille ominaisia piirteitä. Näkemästään ja havainnoimastaan hän oli tehnyt johtopäätöksiä, jotka saattoivat osua oikeaan. Puntareista Tuomaala kirjoitti: ”[M]ainitsen, että niitä on tähän asti käytetty, koska olivat pirtissä ovenpielessä --- ja toisissa asutuissa taloissa vahvistukseksi oli myös käytössä samanlaisia.”⁷ Tuomaala vaikuttaa tulkinneen ja pohtineen keräämäänsä esineistöä ja sen suhdetta paikalliseen väestöön ja toisaalta myös Etelä-Pohjanmaan kulttuuriin. Joihinkin esineisiin hän näyttää tutustuneen pitkäänkin, ennen niiden lähettämistä Kansallismuseolle.

---

¹ SKM, VK5341 verifikaatit, kirje 10.12.1941.

² Liite 2.

³ SKM, VK5341 verifikaatit, kirje Kansallismuseolle 15.1.1942.

⁴ SKM, VK5341 verifikaatit, kirje Kansallismuseolle 15.1.1942.

⁵ SKM, VK5341 verifikaatit, kirje Kansallismuseolle 15.1.1942.

⁶ SKM, VK5341 verifikaatit, kirje 18.3.1942.

⁷ SKM, VK5341 verifikaatit, kirje 18.3.1942.

4. Suur-Suomen Paratiisista Helvettiin

4.1. Olosuhteiden armoilla

Susan Pearcen mukaan esineen ymmärtämiseksi olisi tutkittava sen makrokontekstia, eli ympäristöä.¹ Makrokontekstin eli esineen ympäristön tarkastelu laajasti ymmärrettynä alueena on mahdollista aineistoni avulla. Tuomaalan kokoelman keruutilanteen ympäristön tutkiminen auttaa löytämään niitä tekijöitä, jotka vaikuttivat siihen, millainen kokoelmasta tuli. Makrokontekstiin kuuluu tulkintani mukaan se ympäristö, josta esine otettiin. Ympäristöllä tarkoitan sitä fyysistä tilaa, joka voi olla kylä, kaupunki, maaseutu, Syvärin alue, jopa Itä-Karjala, josta esine kerättiin. Ympäristön olotilaan vaikuttaneet tekijät täytyy ottaa huomioon, mikä tarkoittaa sitä, että Itä-Karjalan historia, erityisesti Neuvostoaikana, on vaikuttanut siihen, mitä esineitä oli mahdollista kerätä. Samoin keruuajankohta eli jatkosodan tapahtumat ovat olleet merkittävä keruuta muokannut tekijä. Keräysolosuhteet ja poliittiset tilanteet voivat vaikuttaa museoesineiden keruuseen.² Tulkintani mukaan makrokontekstiksi voidaan ymmärtää fyysisen ympäristön lisäksi aatteellinen ilmapiiri, jonka ympäröimänä keruu ja keräilijän valinnat tapahtuivat.

Itä-Karjalassa suoritetut tutkimukset ja esinekeruut tapahtuivat maaperällä, joka oli kokenut kovia jo ennen jatkosodan syttymistä. Maaseudun olot eivät olleet parantuneet vuoden 1861 maaorjuuden lopettamisen seurauksena, sillä talonpoikien maa-alueet olivat liian pieniä ja elanto jouduttiin hankkimaan tilapäistöitä tekemällä.³ Leninin johtama bolshevikkipuolue kaappasi vallan marraskuussa 1917. Bolshevikit voittivat talonpojat puolelleen päättäessään jakaa kruunun, kirkon ja maanomistajien maat talonpoikien käyttöön. Talonpoikaislevottomuuksia alkoi kuitenkin esiintyä olojen jälleen huonontuessa sisällissodan jälkeen. Levottomuuksien seurauksena bolshevikit näkivät vihollisinaan erityisesti rikkaat talonpojat, kulakit, joiden koettiin voivan uhata kommunismin voittokulkua. Leninin kuoleman jälkeen Josef Stalin siirtyi puolueen johtoon, jolloin ennennäkemättömällä tavalla sorrettiin myös talonpoikia.⁴

---

¹ Pearce 1994, 130.

² Ks. esim. Lehtinen 2005.

³ Luukkanen 2009, 171-172.

⁴ Luukkanen 2004, 108, 110, 157, 194-195.

Vuonna 1929 alkanut Stalinin uudistuspolitiikka oli terrorin ja väkivallan aikakautta, jonka vähäisinä hyvinä puolina voidaan nähdä talonpoikaisväestön lukutaidon kasvun, ja Neuvostoliiton teollistuminen. Uudistuksissa vanha kyläyhteisö tuhoutui nopeassa tahdissa. Vielä 1920-luvulla venäläiset olivat viljelleet maataan vanhoilla menetelmillä, mutta Stalinin ajaman kollektivisoinnin seurauksena vanha kulttuurinen maatalousperinne tuhoutui. Bolshevikit pakottivat maaseudun kylien ihmiset perustamaan kollektiivisia yhteistiloja ja samalla rikkaammat kulakit karkotettiin asuinpaikoiltaan. Osa maaseudun väestöstä siirrettiin keskitysleireille, osa karkotettiin syrjäseuduille ja osa teloitettiin. Kolhooseja vastustavat talonpojat rikkoivat työkalujaan ja teurastivat karjaansa, etteivät ne joutuisi yhteisomistukseen. Kollektivisointi mullisti monta myllerrystä läpikäynyttä maaseutua merkittävästi.¹

Maaseudun kollektivisoinnin kanssa aloitettiin voimakas uskonnonvastainen propaganda, johon liittyi kirkkojen sulkemiskampanja.² Bolshevikkien valtaan tulon seurauksena kirkko ja valtio erotettiin toisistaan. Papit ja kirkon piirissä toimineet muut henkilöt käsitettiin neuvostovallan vihollisiksi, entisen hallitsevan luokan jäseniksi, joita vastaan harjoitettiin terroria, mikä tarkoitti muun muassa vangitsemista, karkottamista ja teloittamista.³ Bolshevikkien aikakaudella kirkkoja muutettiin mitä erilaisimpiin käyttötarkoituksiin, joita suomalaissotilaat paheksuen ihmettelivät saapuessaan Itä-Karjalaan.⁴

Itä-Karjalan venäläisväestön lukumäärä oli kasvussa ennen toista maailmansotaa. Tästä huolimatta osa karjalaisista alueista säilyi karjalaisina, sillä alueelle siirtyneet venäläiset jäivät pääosin asuttamaan jo aikaisemmin venäläistyneitä alueita. Itä-Karjalan venäläistäminen onnistui suuremmissa keskuksissa, mutta maaseudulla paikoin venäläisten ympäröimä karjalaisasutus piti karjalaisuutensa. Vuoden 1933 väestölaskennassa suomenheimoisia oli alle puolet Karjalan Autonomisen Sosialistisen Neuvostotasavallan alueella. Vuonna 1941 suomalaiset aloittivat miehittämällään alueella väestölaskennan ja kansallisuusmäärittelyn, joka osoitti, että Aunuksessa ja sen ympäristössä oli suomensukuinen enemmistö kuin myös harvaan asutuilla pohjoisemmilla paikkakunnilla, kuten Kiestingissä, Uhtualla, Paatenessa, Porajärvellä ja Karhumäessä. Miehityksen alussa suomenheimoisia ja venäläisiä oli

---

¹ Luukkanen 2004, 199, 201, 208-210, 212.

² Luukkanen 2004, 209, 211.

³ Luukkanen 2004, 125, 144-146.

⁴ Pälvi 1942, Pimiä 2009, 55-57.

lähes yhtä paljon, mutta uusien kansallisuusmäärittelyjen ja venäläisväestön siirroista johtuen suomenheimoisten lukumäärä suhteessa venäläisiin kasvoi sodan edetessä.¹

Kansallisuusmäärittelyssä kävi ilmi, että suomalaisten valtaama alue oli pääosin karjalaisten ja vepsäläisten asuttama lukuun ottamatta Syvärin laaksoa, Petroskoita ja Äänisniemeä. Syvärin laakson Ala-Syvärin, Vaasenin ja Ylä-Syvärin alueet olivat lähes täysin venäläisiä. Poikkeuksena oli Vaasenin alueella sijaitseva Kuujärvi, jossa asui noin 1000 suomenheimoista lyydiläistä. Syyskuussa 1941 Syvärin laakson kylien ja muiden tarpeellisten alueiden asujaimistojen venäläisväestö ja osa karjalaisesta väestöstä evakuoitiin suomalaisten toimesta. Evakuoitu venäläisväestö siirrettiin ylipäällikön käskyn mukaisesti pääosin keskitysleireille. Vaaseeniin jäi kuitenkin 310 venäläistä, ja Kuujärven lyydiläiset saivat jäädä asuinsijoilleen.² Suomalaisten suorittamat siirtotoimenpiteet vuonna 1941 merkitsivät Syvärin seutujen lähes täydellistä tyhjenemistä. Sekä Ala-Syvärin että Ylä-Syvärin hallintoalueet lakkautettiin turhina.³

Suurin osa Kansallismuseon kansatieteelliselle osastolle lähetetyistä venäläisistä esineistä kerättiin Syvärin seuduilta, alueilta, jotka olivat lähes tyhjiä.⁴ Osa esineistä oli peräisin myös Äänisenrannan alueelta, jossa suomalaissotilaat ryhtyivät vuonna 1942 siirtämään venäläisiä ja karjalaisia eri kyliin. Siirtojen taustalla lienee ollut pelko venäläisväestön haitallisesta vaikutuksesta karjalaisväestön mielialaan.⁵ Esineitä kerättiin myös Karhumäestä ja Petroskoista, joissa molemmissa asui sekä suomenheimoista että venäläisväestöä.⁶

Suomalaismiehittäjät hämmästelivät Itä-Karjalaan saapuessaan kylien tyhjyyttä. Yksi syy kylien tyhjyyteen oli neuvostojoukkojen harjoittama evakuointi. Vallatulla alueella väestöä oli jäljellä alle 30%.⁷ Neuvostojoukot olivat evakuoineet asukkaita, mutta Aunuksen läntisissä piireissä evakuointi oli aloitettu liian myöhään ja siviiliväestö ehti paeta vain lähimetsiin, joista he hiljalleen taistelujen loputtua saattoivat palata takaisin kyliin, jotka olivat näyttäytyneet miehittäjille autioina.⁸

---

¹ Laine 1982, 93-94, 99-100, 486-490.

² Hyytiä 2008, 57-60.

³ Laine 1982, 118.

⁴ Laine 1982, 118.

⁵ Hyytiä 2008, 62.

⁶ Laine 1982, 100; Hyytiä 2008, 57.

⁷ Laine 1982, 98, 102.

⁸ Hyytiä 2008, 57-60.

Idempänä evakuointi oli suoritettu tehokkaammin ja kylät olivat useimmiten tyhjillään. Syvärin laaksossa oli enemmän siviilejä, joiden evakkomatka oli jäänyt kesken tai ei ollut vielä ehtinyt alkaakaan.¹ Toisaalta kylien tyhjyyteen vaikutti se, että Itä-Karjala oli jo entuudestaan hyvin harvaan asuttu alue.² Neuvostovallan ja Stalinin harjoittamat pakkosiirrot ja terrori olivat jo ennen sotaa köyhdyttäneet alueen väestöä.³

Miehitetylle alueelle matkaava esinekerääjä saattoi kohdata jokaisen museoihmisen paratiisin ja helvetin. Pahimmillaan Itä-Karjala näyttäytyi savuavana rauniona, parhaimmillaan paikalleen jähmettyneenä museona. Siellä missä oli säästyty sodan aiheuttamilta tuhoilta saattoivat rintamalla liikkuvat löytää autoita kyliä, joiden asunnot olivat säilyneet irtaimistoineen. Nämä olivat kuin parhaita museoita.⁴ Itä-Karjala saattoi näyttäytyä suurena ulkoilmamuseona vanhoine, perinteisine työvälineineen ja -tapoineen.⁵ Venäläisvaikutteista puhtaat karjalaiskylät rakennuksineen saattoivat herättää mielikuvaa kotiseutumuseosta.⁶

Toisaalta kerääjää kohtaavat näkymät saattoivat olla lohduttomia. Aunuksen tienoilla venäläiset joukot polttivat perääntyessään isoja julkisia rakennuksia, suuria yksityiskoteja ja tehtaita. Myös kirkkoja, tsasounia, tärveltiin, ettei vihollisille jäisi mitään arvokasta.⁷ Pohjoisemman Porajärven alueen kylistä lähes neljäsosa oli sodassa tuhoutunut kokonaan ja jäljelle jääneistäkin kylistä osa oli kärsinyt pahoja aineellisia vahinkoja.⁸ Munjärvellä kansatieteellinen työ tapahtui autoissa kylissä, joista osa oli tuhoutunut täysin sodassa.⁹ Venäläiset olivat polttaneet Äänisen rannalla olevasta, vepsäläisten asuttamasta Soutjärven kylästä vetäytyessään julkisia rakennuksia. Myös kirkollisia rakennuksia oli tuhottu.¹⁰

Monet kylät olivat tuhoutuneet osittain tai kokonaan sotatoimien takia ja kansatieteellisen esineistön tila oli huolestuttava. Museoesineitä etsittiin lumppukasoista, palaneista tai autoista taloista ja niiden pihoilta, jopa

---

¹ Merikoski 1956, 599.

² Laine 1982, 103.

³ Pesonen 1998, 143-144.

⁴ Pälsi 1942, 42.

⁵ Paloheimo, Oiva: Itä-Karjala – suuri museo. Helsingin sanomat 2.11.1943; Pimiä 2009, 33.

⁶ Itä-Karjalan kansanelämää käyty tutkimassa. Aamulehti 20.10.1942.

⁷ Pälsi 1942, 22, 32-33.

⁸ SKM: KTKKA 975/Vilppula 1942.

⁹ Pimiä 2009, 152-153.

¹⁰ Pimiä 2009, 154.

tienvierustoilta.¹ Aineellisen kansankulttuurin keruusta tuli heti pelastuskeruuta, jota vaikeuttivat vallatun alueen olosuhteet. Esineistö oli vaarassa tuhoutua ja hävitä kokonaan. Vanhaa kulttuuria haluttiin ottaa talteen myöhemmin tutkittavaksi ja pelko kulttuurisesti tärkeän materiaalin häviämisestä johti useiden kansankulttuuria tutkivien hankkeiden toteutumiseen. Huoli vanhan katoamisesta oli yhteinen niin Muinaistieteelliselle toimikunnalle, Suomen Muinaismuistoyhdistykselle kuin Itä-Karjalan Sotilashallintoesikunnalle.² Huoli ei ollut aiheeton, sillä kaikkialla Itä-Karjalassa kansatieteilijät ja esinekerääjät törmäsivät keruuolosuhteita entisestään huonontavaan, harmilliseen ongelmaan – esineiden ryöstelyyn. Loputkin arvokkaaksi koetusta materiaalista uhkasi hävitä suomalaisten sotilaiden harjoittaman ”evakuoinnin” takia.³ Museomiesten ja -naisten huolenaiheena oli sotilaiden jatkuva ryöstely, sotamuistojen ottaminen ja ”evakuoiminen” ilman lupaa.⁴

Sakari Pälsi oli erityisesti kiinnostunut kirkollisesta esineistöstä, jota hänen mukaansa hävisi jatkuvasti:

Vieläkin rumempaa jälkeä on tehnyt vallaton ihmistoimi, tällä kerralla omien joukkojemme saalistushalu, joka tunnetusti on kohdistunut nimenomaan kirkollisiin taideteoksiin. --- Karjalaiset pyhimyskuvat ovat olleet ja yhä ovat kaikkein halutuimpia sotamuistoja. Niitä otetaan, mistä vain saadaan, evakuoidaan reppuun ja kuljetetaan kotiin. Jokaisessa tyhjennetyssä kylässä, missä liikuin, näitä sotamuistojen kerääjiä oli käynyt edelläni, ja harva talo oli säästynyt heiltä. Pirttien nurkista oli otettu alas kuvat, kiskottu väkivalloin useinkin arvokkaista kehyksistään, ja nämä tyhjinä ja särjettyinä jätetty jäljelle. Näitä Karjalasta ryöstettyjä pyhäinkuvia on kulkeutunut Suomeen arvaamattomat määrät, ja niillä jo käydään täällä kauppaa.⁵

Pälsin raportti perustui hänen näkemäänsä ja kokemaansa Tiedotuskomppaniassa rintamalla ollessaan sotavuoden 1941 ja vuoden 1942 alkupuolella.

Helmi Helminen kirjoittaa Repolan matkasta kertovassa päiväkirjassaan useaan otteeseen monen käsiparin käännelleen esineistöä ennen hänen saapumistaan ja kaiken kansatieteellisesti arvokkaan jo kadonneen nopeampien matkaan. Paremman puutteessa esimerkiksi vaatteita ja tekstiilejä jouduttiin etsimään lumppukasoista.⁶

---

¹ Ks. esimerkiksi Helmisen matkapäiväkirja: Helminen 2008, 84-121. Myös Paavolainen 1982, 149.

² Laine 1993, 149.

³ Esim. Paavolainen 1982, 144, 149.

⁴ Pimiä 2007, 252. Pimiä 2009, 41-42. Myös Helminen 2008, 11.10.1941, 12.10.1941

⁵ SKSKIA, Valtion tieteellinen Itä-Karjalan toimikunta. Asiakirjoja I. Sakari Pälsin raportti 26.3.1942. Aunuksen kulttuurihistoriallisten muistomerkkien nykyisestä tilasta ja hoidosta.

⁶ Helminen 2008, 11.10.41, 25.10.41, 27.10.41, 7.11.41.

Vepsäläisalueella todellista ärtymystä aiheuttivat esineistöä ottavat suomenruotsalaiset sotilaat, jotka

jo talvisodan aikana liikkuvat ympäri kuin shakaalit tai Egyptin heinäsiirakat ja joilla ei ole mitään käsitystä moraalista, yksityisestä omistusoikeudesta ja vanhojen perinteiden kunnioittamisesta, vaan joille oman omaisuutensa kartuttaminen keinoja valitsematta on määräävänä. --- Koko alue olisi rauhoitettava ja kaikkalainen keräily olisi kiellettävä.¹

Vepsäläisen kulttuurin pelastamiseksi lähetetty kirje heijastelee kulttuurista aidosti kiinnostuneiden rintamamiesten tunteja. Kallisarvoiset esineet valuivat kuin hiekka läpi sormien kadoten kansankulttuurin kerääjien saavuttamattomiin.

Sotilaiden harjoittamaa ryöstelyä yritettiin kitkeä valistuksella ja tiedotuksilla sekä esineiden säilytyspaikkojen ja esimerkiksi kirkkojen vartioimisella ja lukitsemisella.² Kulttuurimuistojen suojelemisesta annettiin sotilashallintokomentajan määräys helmikuussa 1942. Määräyksen mukaan kaikki esineistön turmeleminen tai pois kuljettaminen oli kiellettyä.³ Valistusosastolla työskennellyt Eino Nikkilä piti Äänislinnan radiossa esitelmiä, jotka koskivat kulttuurimuistojen säilyttämistä ja vetosi sotilaisiin muistojen ja yksityisen ”evakuoinnin” lopettamiseksi. Toimenpiteistä huolimatta ryöstely jatkui ja esimerkiksi Äänislinnan museon kirjasto ja esineistö hävisivät sotilasvirkailija Nikkilän nenän alta.⁴

Sodan tuhojen ja sotilaiden ryöstelyjen seurauksena kerättävien esineiden valikoima lienee ollut suhteellisen suppea. Vaikuttaa siltä, että useilta alueilta kaikki rahallisesti arvokas ja ehjä oli jo päätyneenä parempiin käsiin kerääjien saapuessa paikalle. Mitä yksittäiset sotilaat eivät olleet ottaneet tai sotatoimet tuhonneet, oli sotasaalistomisto paikoin pitänyt huolta siitä, ettei esimerkiksi huonekaluja ollut taloissa jäljellä.⁵

Väinö Tuomaala keräsi kokoelmansa esineet alueelta, joka oli ollut pääosin venäläisten asuttamaa mutta nyt autiota, sillä Syvärin alue evakuoitiin suomalaisten toimesta lähes tyhjäksi.⁶ Tuomaala viittaa kirjeissään keruuolosuhteisiin.

Ensimmäinen esinelähetys oli Soginskij Pogostasta ja sen lähikylästä. Soginskijssa oli ollut kolhoosi ja osa kylän asukkaista oli evakuoitu epäkansallisina muualle. Kylä

---

¹ SKSKIA, Valtion tieteellinen Itä-Karjalan toimikunta. Asiakirjoja I. kirje nro. 149, 24.4.1942.

² Pimiä 2009, 58-61. Hyytiä 2008, 151-152.

³ Hyytiä 2008, 151-152.

⁴ Pimiä 2009, 57-59.

⁵ Pimiä 2009, 59.

⁶ Laine 1982, 118.

oli siis puoliksi autiona.¹ Vorobjevan kylä lienee myös ollut autiona Tuomaalan sinne saapuessa. Kirkollista esineistöä tuskin oli saatavilla, sillä kylän kirkko oli räjäytetty.²

Osa Tuomaalan keräämästä aineistoista löytyi ulkoa roskakasoista ja jätekeräyksestä. Tuomaala koki pelastavansa esineitä ja hän kirjoittaa keruustaan:

Pelastaessani vapaa-aikojen harrastelutyönä huomattavan määrän kulttuurillisia arvoja niiden varmasta tuhosta, sotilasmajoitusalueiden rikkakasoista y.m. mitä mahdottomimmistakin paikoista, olen siten uskonut tekeväni kiitollista palvelua heimokansamme menneen elämän valaisemiseksi³.

Olosuhteiden pakottamana Tuomaala näki työnsä tarpeellisena. Hän ymmärsi keräävänsä jotain sellaista, mitä ei kohta enää sotatilanteesta johtuen olisi.

Kansallismuseon historialliselle osastolle talletettiin Tuomaalan talteen ottama kirkkotekstiili, joka oli ”löydetty Voznesenjasta paperiromukasasta”.⁴ Vaate oli ”ajelehtinut maastossa. Samanlaisia vaatteita useita, pojat kertovat, oli paalattu paperiromuna ja kuljetettu massatehtaalle.”⁵ Tuomaalan keruutyössä oli pelastustyön luonnetta, minkä hän itsekin tiesi pyytäessään Kansallismuseota merkitsemään nimelleen häviämästä pelastamansa esineet.⁶

Tuomaala keräsi esineet pääosin maaseudun kylistä, jotka useimmiten olivat joko autioina tai osittain tyhjennettyjä. Kylät olivat ilmeisesti säästyneet pommituksilta ja tuhopoltoilta, sillä Tuomaala ei kirjoita yhdenkään kylän kohdalla sotatoimien tuhoista.⁷ Kylien syrjäinen sijainti ja nopeasti edennyt sota oli saattanut pelastaa ne. Ylä-Syvärin alue oli vaikeiden kulkuyhteyksien aluetta, sillä maasto oli suurimmaksi osaksi suota, korpea ja rämettä.⁸ Useat kylät sijaittivat huonokuntoisten teiden takana. Silti esineiden ”evakuointi” oli ongelma, joka todennäköisesti kosketti myös niitä kyliä, joista Tuomaala keräsi esineitä.

---

¹ SKM, VK5341 verifikaatit, kirje kansatieteelliselle osastolle 15.1.1942.

² SKM, VK5341 verifikaatit, kirje Kansallismuseolle 15.1.1942.

³ SKM, kokoelma ja tutkimusyksikkö, kansatieteen kirjeet ja esineverifikaatit, kirje E 32/212, 24.8.1942.

⁴ SKM, VK5375 verifikaatti, kirje 12.7.1943.

⁵ SKM, VK5375 verifikaatti, kirje 12.7.1943.

⁶ SKM, VK5375 verifikaatti, kirje 12.7.1943.

⁷ SKM, VK-verifikaatit 1941-1943.

⁸ Hyytiä 2008, 232.

Sotilaiden harjoittamasta tavaroiden ”evakuoinnista” kirjoitti Tuomaalalle hänen rintamalla ollut veli Reino. Tuomaala oli kysellyt, olisiko Reinolla ollut hänen havittelemiaan kahta tavaraa. Reino vastasi kyselyyn:

Ei kuule minulla ole ryssän kombatteja kuin yksi, sitten jos vain saata niin pidän sinun varallesi, ei ole minulla nakailiakaan. Niitä on vaikea sentäs saada sillä niillä on näitä mainittuja tavaroita vähän ja jääkärijoukkueet jotka ovat aina keulassa ne melkein ne jo sivumennen evakuoi. K.k. kun on vasta j.v. miesten jäljessä että meile vähän jää evakuoimista, niissä onkin sellain kilipailu evakuoimisessa ettei sitä tahdo riittää kaikille.¹

Oletettavaa on, että myös kylissä, joissa Tuomaala liikkui, oli harrastettu esineiden ryöstelyä ja ensimmäisenä tulleet olivat vieneet parhaat päältä. Tuomaalan tekemiin valintoihin vaikutti ratkaisevasti se, mitä ylipäätään oli tarjolla. Hanne Selkokari on vanhoja taidekokoelmia koskevassa tutkimuksessaan ottanut keruuajan olosuhteet huomioon ja tarkastellut kerääjän valintoja aineiston saatavuuden näkökulmasta. Kokoelman muodostumisessa saatavuudella on ollut osuutensa.²

Esineiden saatavuuden lisäksi sota-aika vaikutti myös postin kulkuun ja siten esineiden lähettämiseen Kansallismuseolle. Kansallismuseo ei itse pystynyt järjestämään yksittäisten kerääjien keräämien esineiden noutoa Itä-Karjalasta, vaan joutui pyytämään yksityishenkilöitä itse niitä lähettämään tai vaihtoehtoisesti ottamaan yhteyttä museon asiamieheen, sotilasvirkailija Nikkilään.³ Joissain tilanteissa Kansallismuseo saattoi pyytää puolustusvoimien kalustoa esinekeruun ja -kuljetusten käyttöön.⁴

Tuomaala lähetti suurimman osan keräämistään esineistä postipakettina suoraan Kansallismuseolle.⁵ Elokuussa 1942 Tuomaala kirjoittaa esineille esitettyjen lähetystapojen muuttuneen ja olevan käytännössä liian vaikeita toteuttaa. Ilmeisesti esineiden ryöstelyn ja sotamuistojen ottamisen takia rintamalta kulkenutta postiliikennettä alettiin tarkkailla. Ilman lupaa eivät yksittäiset ihmiset saaneet lähettää mitään sota-alueelta.⁶ Tuomaala yritti sotilasviranomaisten välityksellä saada

---

¹ Evijärven kunnantalo Kotiseutuarkisto, kenttäposti Tuomaalalle, kirje 18.9.1941.

² Selkokari 2008, 29, 70-71, 165.

³ SKM, Muinaistieteellinen toimikunta kirjekonseptit, kirje nro. 1095, 20.11.1941. Myös kirje nro. 1096, 21.11.1941.

⁴ SKM, Muinaistieteellinen toimikunta, kirjekonseptit, kirje nro. 1100, 22.11.1941.

⁵ SKM, VK5341 verifikaatit; SKM, kokoelma- ja tutkimusyksikkö, kansatieteen kirjeet ja esineverifikaatit, kirje E 24/217, 9.5.1943.

⁶ SKM, kokoelma- ja tutkimusyksikkö, kansatieteen kirjeet ja esineverifikaatit, kirje 1.11.1941; kirje 30.10.1941.

lupaa käyttää yksinkertaisempia lähetystapoja.¹ Hänen kokemustensa mukaan väliasemien kautta kulkeneet lähetykset eivät aina tulleet perille, ja Tuomaalan mukaan luotettavampi lähetystapa olisi jatkossa lähettää esineet edelleen suoraan Kansallismuseoon yksikön päällikön tarkastuksen ja luvan antamisen jälkeen.²

4.2. Aatteellinen ilmapiiri

Jatkosodassa Suomen päämääräksi esitettiin virallisesti talvisodassa menetettyjen alueiden takaisinsaaminen. Kun Suomen vanhat alueet oli tavoitettu ja ylitetty täytyi joukkojen jatkuva eteneminen perustella uudelleen. Mannerheimin kuuluisan ”miekantuppikäskyn” mukaan etenemisessä oli kyse talvisodassa menetettyjen alueiden valtaamisen lisäksi Itä-Karjalasta, joka suomenheimoisien kansojen asuttamana alueena täytyi vapauttaa venäläisten ikeen alta ja liittää osaksi suurta Suomea.³ Itä-Karjalan valtaaminen ja tunkeutuminen alueelle, joka ei ollut koskaan kuulunut Suomelle, perusteltiin heimoaateella ja Suur-Suomi-ajatuksella, joiden juuret ulottuvat kauas menneisyyteen. Propagandalle oli vahva tilaus, sillä joukkojen motivoiminen etenemisen jatkamiseksi yhä idemmäksi tuli vaikeammaksi kun vanhat rajat ylitettiin.⁴

Suomalaisten kiinnostus Karjalaan oli syntynyt jo kauan ennen jatkosotaa. Karjalassa kiinnostivat ihmisten ja luonnon alkukantaisuus sekä alueen luonnonrikkaudet. Laukkukauppiat ja romanttinen kansan ihannoiti vetivät runonkerääjiä Karjalaan. Runous ja romanttinen historismi herättivät suomalaisissa kansallistunnetta ja ajatuksen, jonka mukaan karjalaiset olivat osa suomenheimoisia.⁵ Suomenheimoisien tutkiminen voimistui 1800-luvun alkupuolella ja Karjala-aiheisten kirjoitelmien ja Kalevalan ilmestymisen myötä kansallisromantiikka oli puhjennut kukkaan.⁶ Yleisten näkemysten mukaan Karjalan veljeskansa oli säilyttänyt vanhan suomalaisen kulttuurin, jonka esiintulosta innostuttiin.⁷ Kieli aiheutti kuitenkin

---

¹ SKM, kokoelma- ja tutkimusyksikkö, kansatieteen kirjeet ja esineverifikaatit, kirje E 32/212, 24.8.1942.

² SKM, kokoelma- ja tutkimusyksikkö, kansatieteen kirjeet ja esineverifikaatit, kirje E 24/217, 9.5.1943.

³ Seppälä 1994, 162-163, 167; myös Salminen 1976, 64, 68-69.

⁴ Heinilä 2005, 288-292.

⁵ Sihvo 1973, 45, 117.

⁶ Sihvo 1973, 54; Laine 1982, 33.

⁷ Seppälä 1994, 60.

ongelmia. Aunuksessa karjalaisten puhetta oli vaikeaa ymmärtää, mutta Vienassa venäläisyyden leima ei näkynyt yhtä voimakkaasti.¹ Kiinnostuksen kohteena ollut Karjala käsitti kuitenkin myös sen Itä-Karjalan, jota jatkosodassa tavoiteltiin.²

Karjalan heimossa nähtiin yhteneviä piirteitä suomalaisten kanssa. Tämä heimoaатteen kantava ajatus yhdistyi pelkoon alueen venäläistymisestä. Venäläistymispelon seurauksena suomalaisesta heimoaатteesta muovautui 1910-luvulle tultaessa poliittinen Itä-Karjalan kysymys.³ Suomen itsenäistymisen aikoihin alettiin puhua Itä-Karjalan liittämistä Suomeen. Sisällissodan aikana Itä-Karjalan kysymys oli noussut esiin ja Mannerheim puki sanoiksi yleisesti jaetun käsityksen siitä, että Itä-Karjala tulisi liittää osaksi Suomea ja puhdistaa bolshevikeista. Tarton rauhassa suomalaisten haaveet kumottiin.⁴

Jatkosodan aikana voimakkaana elänyt ”ryssäviha” juontaa juurensa kauas historiaan. Kari Tarkiainen kirjoittaa venäläisvastaisuuden olleen yleiseurooppalaista 1500-luvulla ja saaneen alkunsa Iivana III:n toimista 1400-luvun lopulla. Suomalaisten keskuudessa venäläisvastaisuutta esiintyi vuosisatojen ajan isoonvihaan saakka, jolloin Tarkiaisen mukaan varsinainen kansa omaksui ”ryssävihan” voimakkaimmin.⁵ Kustaa H. J. Vilkun mukaan venäläisiin kohdistuvan vihan taustalla on ennen kaikkea isoviha, jolloin Venäjän miehittämänä suomalaiset kärsivät vuosia kestäneistä vainoista ja terrorista. Jo ennen isoavihaa ”ryssäviha” kuitenkin tunnettiin ja se kohdistettiin kreikkalaiskatolisen kirkon jäseniin, jotka voitiin yhdistää uskontonsa kautta tsaariin ja venäläiseen kansallisuuteen. Isonvihan päätyttyä venäläisviha ei loppunut. Henkiin jäänyt ”ryssittely” oli voimakas haukkumasana, jolla solvattiin ja loukattiin syvästi.⁶ Sodan ja miehitysvallan jälkeen viha jatkui, syveni ja muuttui koetellen yhteiskunnan rakenteita. Sortovuosien venäläistämisyrittäykset herättivät venäläisvastaisuutta, jota myöhemmin käytettiin propagandan apuvälineenä.⁷

Kansanperinteeksi ja paikallishistoriaksi muodostunut isonvihan aikainen venäläisvastaisuus loi otollisen maaperän 1900-luvun alun propagandalle. Matti

---

¹ Sihvo 1973, 9.

² Laine 1982, 34.

³ Sihvo 1973, 119, 196.

⁴ Seppälä 1994, 72-73, 92-93.

⁵ Tarkiainen 1986, 16-17, 311-312.

⁶ Vilkuna 2006, 31, 235, 239, 515.

⁷ Klinge 1972, 58, 60, 69.

Klinge käsittää ”ryssävihan” syntyneen vuosina 1917-1918 ja olleen ideologista, kommunismia vastaan suuntautunutta ja ei-kansallista.¹ Outi Karemaan mukaan venäläisvihaa lietsottiin sisällissodan aikana valkoisten toimesta, joiden pääasiallinen tarkoitus oli tehdä venäläisistä sodan ja kaiken muunkin syntipukki. Venäläisvihan avulla yritettiin motivoida suomalaisia sotaan ja valkoisten aatteiden taakse. ”Ryssäviha” valjastettiin aluksi poliittisiin tarkoituksiin. Alkujaan poliittisesti aktiivien joukossa tunnettu viha venäläisiä kohtaan haluttiin 1920-luvulla juurruttaa koko kansan keskuuteen. Propagandan tuloksena ja Akateemisen Karjala Seuran johdolla ”ryssäviha” levisikin nopeasti, ja siihen sekoittui kansallistunteen sekä isänmaallisuuden voimakas korostus. Viha venäläisiä ja venäläisyyttä kohtaan sopi myös heimoaatetta kannattavien tahojen työkaluksi heimoajatusta väkevöittämään ja oikeuttamaan.²

Akateeminen Karjala Seura perustettiin vuonna 1922 auttamaan itäkarjalaisia pakolaisia Suomessa. Heimoaatetta kannattavan seuran aatesuunta muuttui myöhemmin, ja toiminnan päämääräksi vaihtui Suur-Suomen tavoittelu. Venäläisvihaa lietsottiin seurassa avoimesti. Suur-Suomea kannattivat myös muutkin tahot. Suomen sisä- ja ulkopoliitikassa vahvasti vaikuttanut Lapuanliike haikaili myös Suur-Suomen perään. Liikkeen hurjimmissa suunnitelmissa oli venyttää Suur-Suomen rajoja aina Uralille saakka ja tuoda näin yhteen suomensukuiset kansat. Aatteita siivittivät tiedot Neuvostoliiton tapahtumista, ja Suomessa riehunutta venäläisvihaa kasvatti erityisesti tieto bolshevikkien Itä-Karjalaan kohdistamista sortotoimenpiteistä ja suomalaisten korviin kantautuneista kertomuksista Itä-Karjalan väestön kurjista oloista. Heimokansa haluttiin vapauttaa bolshevismista.³ Jo ennen jatkosotaa ja sen aikana ”ryssäviha” useimmiten muuttui vihaksi bolshevismia kohtaan.

Suomen sukukansojen yhdistäminen oli jo pitkään kyttenyt ajatus, jota alettiin toteuttaa itäkarjalaisten osalta jatkosodan aikana. Heimoaate ja Suur-Suomi-ideologia ohjasivat virallisilla tahoilla työskenteleviä, ja olivat taustalla olleita syitä tavoitteelle vapauttaa Karjala.⁴ Kansankulttuurin tutkimusta ohjailevat tahot olivat

---

¹ Klinge 1972, 58.

² Karemaa 1998, 197-199. Myös Matti Klinge esittelee sisällissodan merkittävänä ”ryssävihan” syntyajankohtana. Ks. Klinge 1972.

³ Seppälä 1994, 73, 80, 101-102, 103-104.

⁴ Laine 1982, 47

kyseisten aatteiden kannattajia. Akateeminen Karjala Seura oli keskeisessä asemassa Valtion tieteellisen Itä-Karjalan toimikunnan perustamisessa ja tutkimusten organisoimisessa samoin kuin Itä-Karjalan sotilashallinnon perustamisessa.¹ Sotilashallintoesikunnassa oli erityisesti alkuvaiheessa suuri määrä AKS:n jäseniä ja valistusosaston henkilökuntaan heitä oli rekrytoitu huomattava määrä.²

Virallisesti itäkarjalaisen kansankulttuurin keruu ja tutkimus palvelivat sodan päämääriä. Aineellisen ja henkisen kulttuurin keruun tuloksilla ajateltiin voitavan perustella karjalaisten olevan suomenheimoisia ja täten kuuluvan osaksi Suomea.³ Heimoajatus näkyi tiedotuskomppanian teksteissä ja valistustoiminnassa, joka perustui voimakkaasti kansallisuusaatteeseen. Sotilashallinnon valistustoiminnassa heimo- ja kansallisuusaatteet näkyivät sodan loppuun saakka.⁴ On kuitenkin muistettava, että heimoaateen ja Suur-Suomen kannattajia eivät olleet kaikki.⁵ Kaikki sotilaat tuskin jakoivat näitä yleviä aatteita siviili- ja sotilasjohdon sekä heimoharrastajien tavoin.

4.3. Heimokansojen mennyttä elämää?

Heimo- ja Suur-Suomi-aatteen värittämän ilmapiirin ympäröimäksi joutui rintamalla myös Väinö Tuomaala. Hän näyttää itsekin olleen heimoaateen ja Suur-Suomi-ideologian kannattaja. Erään Kansallismuseolle osoitetun kirjeen hän onkin päättänyt ”Suur-Suomi terveisin”.⁶ Pioneeripataljoona 1:sen ensimmäinen komppania, jossa Tuomaala palveli sen lakkauttamiseen saakka, kokoontui helmikuussa 1942 Ostretsinan pappilaan Kotiseudun edustajien vastaanottotilaisuuteen, jossa Tuomaala piti propagandistis-luonteisen ja heimoaatteella väritetyn puheen. Runollisessa puheessaan hän iloitsee heimokansojen vapauttamisesta:

Nyt Suomi-äiti on saanut kadonneet lapsensa Aunuksen ja Vepsän kotiin.
Äidin helliin suojiin ovat palaamassa myöskin Inkeri ja Viena. Nämä
heimolaiset me tapaamme nälkäisinä, alastomiksi ryöstettyinä, mutta sittenkin
ne ovat meille kallis aarre. Heissä Suomi-äidin vanhimmissa lapsissa ovat

¹ Laine 1982, 61-62, 70, 88-91. Myös Laine 1993, 112.

² Laine 1982, 88.

³ SKSKIA, Valtion tieteellinen Itä-Karjalan toimikunta. Asiakirjoja I. Kirje Tieteellisille laitoksille 3.1.1942.

⁴ Salminen 1976, 70-71.

⁵ Heinilä 2005, 292-293; Laine 1982, 367-368, 373-376.

⁶ SKM, kokoelma- ja tutkimusyksikkö, kansatieteen kirjeet ja esineverifikaatit 1942, E 32/212, 24.8.1942.

kansamme perusominaisuudet puhtaimpina säilyneet. --- Nyt Väinämön ylväs kansa luo sorron ikeensä, särkee balalaikkansa ja uuden kantelon virittää. Seppo Ilmarisen uusi sampo, onnen kultajyviä jauhaa. --- Tässä selvityksessä viimeinkin suomalainen asuma-alue Karjalassa vapautuu.¹

Puheesta käy selvästi ilmi Tuomaalan suhtautuminen heimokansoihin. Hän pitää alueen vapauttamista ja liittämistä osaksi Suomea itsestään selvänä asiana.

Tuomaalan romanttinen näkemys heimokansoista tulee esiin hänen puheestaan. Tuomaala koki suomalaiset sotilaat Karjalan vapauttajina ja Suomen sotatoimet askeleena kohti Suur-Suomea: ”Uusi, nouseva Suomi tulee kuntoamme kysymään jälleenrakennustyössämme ja sitä meiltä ei tule puuttumaan. Mutta nyt luodaan ensin mahdollisuus vapaaseen elämään viimeisillekin Karjalan ja Inkerin veljillemme!”² Itä-Karjalan suomensukuisten vapauttaminen näyttää olleen hänelle sydämen asia. Sodan päättymisen odotetuin lopputuloksin ja Neuvostoliiton tuhoaminen toisivat myös Suomelle pysyvät rauhan ajat, joista Tuomaala näyttää haaveilleen:

Historiansa aikana Suomi on yli sadan vuoden ajan seisonut aseissa idän barbarismia vastaan. Nyt on koittanut aika, jolloin tämä idän peto kokonaan tulee hävitetyksi. Korkeamman kulttuurin esitaistelijan, Saksan ja sen liittolaisten avulla Suomi tulee saamaan luonnolliset ja kansalliset rajansa. Isojen vihojen raskaat ajat loppuvat.³

Tuomaala vertaa itäkarjalaisten kohtaloa isonvihan aikana suomalaisten kokemiin vääryyksiin. Isonvihan tapahtumat jäivät elämään suulliseen kansanperinteeseen.⁴ Näihin isonvihan aikaisiin tapahtumiin Pohjanmaalla Tuomaala oli perehtynyt tarinoiden ja perimätiedon avulla jo ennen jatkosotaa. Kotiseudullaan hän oli pitänyt useita isoavihaa käsitteleviä tunnepitoisia esitelmiä ja puheita.⁵ Samankaltaista kohtaloa ja sortoa kokeneet karjalaiset todennäköisesti koskettivat Tuomaalaa.

Jonkinasteinen venäläisvastaisuus näyttää juurtuneen Tuomaalaan, jonka kotiympäristö oli venäläisviha-myötämielinen historiansa takia. Isoviha oli koitellut Pohjanmaata kovasti.⁶ Muistiin jääneet perimätiedot pitivät venäläisvihaa yllä. Isonvihan ja esimerkiksi sortovuosien tapahtumien johdosta Pohjanmaan valkoinen maaperä oli otollinen sisällissodan aikaiselle propagandalle. Venäläisten pahuuteen

---

¹ Väinö Tuomaalan arkisto, Puheita 1. Puhe 20.2.1942.

² Väinö Tuomaalan arkisto, Puheita I. Puhe 20.2.1942.

³ Väinö Tuomaalan arkisto, Puheita I. Puhe 20.2.1942.

⁴ Vilkuna 2006.

⁵ Väinö Tuomaalan arkisto, Tuomaalan puheita ja esitelmiä.

⁶ Vilkuna 2006, 41-46.

uskottiin siinä määrin, että sisällissodan aikana Pohjanmaalla jopa luultiin taisteltavan venäläisiä vastaan.¹ Sotien aikaan Tuomaalassa oli venäläisvihaa, joka nyt kuitenkin kohdistui lähinnä bolshevikkeihin. Esimerkiksi jo ennen jatkosotaa, vuonna 1939 Lappajärven Itäkylän Nuorisoseurassa Tuomaala piti tunteiden värittämän puheen, joka koski käynnissä ollutta talvisotaa. Puheessa jumalatonta Neuvostoliittoa verrataan itse paholaiseen:

[J]oulukirkoissa kaikuneet sanat tuntuvat kuin ontoilta tänä vuonna. Ne ikään kuin hukkuvat hetkeksi siihen tykkien ammuntaan, lentopommien putoilemiseen jota samanaikaisesti, kun kansa kirkoissa hartaana veisaa – Kristuksen vihollinen Perkele liittolaisillaan polseviikeilla meidän kristittyä kansaamme vastaan syyttää. --- Meidän vihollisemme maassa on jo aikoja sitten kristinusko kokonaan hävitetty. Jumalan evankeliumien julistajat on siellä murhattu polsheviikkiopin vihollisina. --- Suurimmat perkeleen kätyrit Stalin ja Molotov ovat huomanneet Suomen kansan suuren kristillisen mielen ja kuinka kansamme Jumalaan uskavana on kasvanut suureksi sivistysmaaksi, josta kommunismi, sivistyksen ja edistyksen vastaoppi on pois juurtunut.²

Heimoaatteen nurjana puolena oli kansalaisten erottaminen meihin ja muihin, ja sen myötä negatiivinen käsitys isovenäläisestä kansasta, joka oli sulauttanut itseensä Itä-Karjalan suomenheimoiset. Tuomaalan jatkosodassa pataljoonalleen pitämässä puheessa väikkyi vihaa, joka kohdistuu erityisesti bolshevikkeihin. Tuomaala kokee heimokansojen huonojen olojen olevan seurausta bolshevismista, joka ei ole tehnyt Itä-Karjalalle mitään hyvää, päinvastoin:

Meille ei enää tarvitse esittää kuvauksia bolsheviikkimaasta. Näistä ikkunoistakin kommunistien aikaansaannokset näemme. Tämä hävitetty kirkko, sen vangittu pappi, vangitut ja karkoitettut kyläläiset, pilputut talot, metsittyneet pellot, kurjat tiet ovat kaikki niitä neuvostokomennon loistavia saavutuksia, joita kaikkialla olemme tavannut.³

Samaan tyyliin bolshevismista aiheuttamista tuhoista kirjoitti myös Sakari Pälsi.⁴ Vihollisvastainen tiedotustoiminta käytti myös bolshevismista vastaista taistelua sodan puolustuksena, vaikka ylenpalttista ryssittelyä ja venäläisten halventamista vältettiin.⁵

Itä-Karjalassa Tuomaala sai vahvistusta uskollen bolshevikkien pahuudesta, sillä hän näki vanhan kansankulttuurin olevan tuhon partaalla. Neuvostoajan vaikutukset

---

¹ Karemaa 1998, 197.

² Väinö Tuomaalan arkisto, Puheita I, puhe 20.12.1939.

³ Väinö Tuomaalan arkisto, Puheita I. Puhe 20.2.1942.

⁴ Pälsi 1942.

⁵ Vilkuna 1962, 142-143.

olivat näkyvissä kaikkialla. Kolhoositaloudessa elänyt Karjala oli menettänyt kosketuksensa perinteiseen maanviljelyyn ja uskonto oli tärvelty muuttamalla kirkkoja mitä erilaisimpiin käyttötarkoituksiin. Kommunismia ja sen aikaansaannoksia sopi 18-vuotiaasta lähtien suojeluskuntaan kuuluneen Tuomaalan kauhistella.¹

Tuomaala oli ilmeisen kiinnostunut ja innostunut Itä-Karjalassa tapaamistaan heimokansoista. Kiinnostus näkyi Tuomaalan keruuharrastuksissa. Erityisesti vepsäläiset kiinnittivät Tuomaalan mielenkiinnon, ja heistä muodostui Tuomaalalle läheinen tutkimuskohde. Soutjärven läheisten kylien vepsäläisiä oli tammi- ja helmikuussa 1942 kuljettanut heiniä Syvärin alueen evakuoituista kylistä koteihinsa. Vepsäläiset olivat yöpyneet Ostretsinan kirkon luona.² Tuohon aikaan Tuomaalan komppania asui todennäköisesti Vorobjevassa, josta oli vain muutaman kilometrin matka Ostretsinaan.³ Tuomaala käytti tilaisuuden hyväkseen ja ryhtyi haastattelemaan tapaamiaan vepsäläisiä. Tuomaala teki myös omia huomioitaan vepsän kansasta:

Vepsäläiset ovat vankkarakenteisia, tavallisen pitkiä, ryhdikkäitä, komeakäyntisiä, avarakatseisia, rehellisiä puheissaankin, säyseitä, eivät hevillä kiivastu, eivätkä suutu (ei eräs mama välittänyt paljon mitään, vaikka tyttö poltti sen lapasen ja akalla puolensataa kilometriä ajomatkaa yli 30 asteen pakkasessa). Kerrotaan, että vepsäläiset eivät olisi vieraanvaraisia, mutta tätä en kyllä tunne, kun heidän kodissaan en ole käynyt, mutta toivat he sieltä parin päivän matkan takaa minulle tuliaisina pari pulloa maitoa. Ihan sydänystäviksi ehdin vepsäläisten (joita n. 200 henkeä näin) kanssa tulla. Siveellisesti vepsäläiset ovat korkealla tasolla ja naisen kunniaa pidetään loukkaamattomana. --- Hoksu heillä on mitä parhain. Vaikka kuinka salaa aikoi keskustella jonkun vepsäläisen kanssa esim. vaikka heidän tytoistään, niin toiset tämän huomasivat ja niin suomalaisen uteliaisuus ajoi karille. Älykkäitä he kieltämättä ovat. Lauluja sepittävät kuin puhetta. --- Vepsäläisissä on Suomen heimon parhaimmat perusominaisuudet puhtaimpina säilyneet.⁴

Vepsäläisiltä Tuomaala keräsi 46 laulua, jotka hän lähetti Suomalaisen Tiedeakatemian Keräilytoimistoon.⁵ Ennen lähettämistä Tuomaala oli pyytänyt

---

¹ SA, Väinö Tuomaalan sotilaskantakortti.

² SKSKRA, Tuomaala, Väinö KT248: 372, 1942.

³ SA, Pioneeripataljoona I:sen sotapäiväkirja 1.8.41-25.9.1942.

⁴ SKSKRA, Tuomaala, Väinö KT248: 372, 1942.

⁵ SKSKRA, Tuomaala, Väinö KT248: 372-418, 1942.

Soutjärven alue-esikunnassa asuvaa, suomalaisperäistä ja vepsänkielen taitoista Veikko Saarta suomentamaan ja kirjoittamaan puhtaaksi keräämiään lauluja.¹

Tuomaalan innostus vepsäläisistä välittyi myös hänen ystävilleen ja sukulaisilleen lähettämistä kirjeistä. Hänen ystävänsä kannustivat Tuomaalaa: ”Koitahan vaan kerätä niiltä vepsäläisiltä niitä lauluja, ne tulevat varmaan olemaan arvokkaita joskus.”² Keräämiään lauluja Tuomaala liitti välillä kirjeittensä mukaan. Kaikki eivät kuitenkaan heimokansan kulttuurista välittäneet. Tuomaalan tyttöystävä kirjoitti: ”Kyllä olet niin nuori kun saatat noin innostua vielä, kuten niihin vepsäläisiinkin. Minua ne eivät ollenkaan kiinnosta, ei edes tuo puoliryssälinen kieli. Älä vaivaudu mulle niitä lähettämään noita runoja, ne kovin tympäisevät minua.”³ Kirje paljastaa Tuomaalan äärettömän mielenkiinnon sekä heimokansoja että kansanperinnettä kohtaan.

Vepsäläisinnostus ei suinkaan laantunut sodan jatkuessa, vaan vielä kevättalvella 1943 Tuomaala piti järjestämässään illanvietossa esitelmän vepsäläisistä ja heidän lauluistaan. Kyseessä lienee ollut viihdytys- tai valistustilaisuus sotajoukolle, joka oleili ”vanhalla vepsänkansan asuma-alueella”.⁴ Kaninassa pitämässään esitelmässä Tuomaala puolusti sotaa vieraalta ja oudolta tuntuvassa maassa sillä, että kaiken lian, hävityksen ja rumuuden seassa on taistelujen arvoisia veljeskansoja. Mielialoja nostattavaksi, sivistäväksi ja motivoivaksi tarkoitettu puhe alkaa kuvailulla sotajoukkojen kohtaamista kylistä ja ihmisistä:

Kun me olemme taistellen edennyt halki Aunuksen kannaksen sinne, missä nyt Syvärin takana linjat kulkevat, on meistäkin saattanut tuntua, että tokko tällä alueella onkaan mitään yhteyttä meidän maahamme. Kaikki on ollut niin outoa ja toisenlaista: kurjuutta, hoitamattomuutta ja hävitettyä olemme nähneet kaikkialla. Silmämme ovat tavanneet eheää ja kaunista vain siellä, missä ihmiskädet eivät ole voineet näköaloja muuttaa. Entä ihmiset? Olemmehan niitäkin nähnyt. – Ne ovat järjestään olleet: isomahaisia, kurjia haisevia ryysykasoja!⁵

Puhe jatkuu kehotuksella optimistisuuteen ja kääntämään katseet isovenäläisten kurjuudesta vepsäläisten kulttuuriin. Sotilaiden muistuttaminen heimoveljistä ja sodan päämääristä on voinut tulla muita alueita enemmän tarpeeseen komppanian

---

¹ Evijärven kunnantalo Kotiseutuarkisto, kenttäposti Tuomaalalle, kirjeet 4.3.1942 ja 6.3.1942.

² Evijärven kunnantalo Kotiseutuarkisto, kenttäposti Tuomaalalle, kirje 6.3.1942.

³ Evijärven kunnantalo Kotiseutuarkisto, kenttäposti Tuomaalalle, kirje 26.2.1942.

⁴ Väinö Tuomaalan arkisto, Puheita 1. Puhe 20.2.1943.

⁵ Väinö Tuomaalan arkisto, Puheita 1. Puhe 20.2.1943.

asuttamalla venäläisperäisellä alueella, jossa karjalaisuutta ei juuri tavattu.

Puheessaan Tuomaala esitteli vepsäläisten historiaa, lukumäärää, luonteenpiirteitä ja keräämiään lauluja.

Laulujen esittämisen lomassa puhe kääntyy selittämään heimoaatteen kautta sodan tarpeellisuutta ja merkitystä. Tuomaala vetoaa kuulijoiden tunteisiin:

Vepsän kansa on niin orjuuden ja kurjuuden näännyttämää, ettei se ole enää ääneensä uskaltanut mitään toivoakaan paremmasta tulevaisuudesta. Vepsän kansa eläessään idän orjuudessa, Venäjän valtakunnan perustamisesta saakka, on käynyt läpi sellaisen kärsimyssarjan, ettei sille löydy vertaa. Ennen itsenäisestä ja onnellisesta kansasta on nyt jäljellä vain muutama tuhat henkeä ja nekin elävät ripoteltuina hajallaan Venäjällä, joskin melkoinen osa, ehkä noin 10000 henkeä on nyt pelastettu saamaan ihmisarvoista kohtelua. Vepsän kansa nousee! Jo toista vuotta ovat vapautuneet Vepsän lapset kyläkujillaan laulaneen iloisina täysin rinnoin: Me suomalaiset olemme ja suomalaisiks' jäämme, Me Suomen tavat pidämme ja suomalaisen päämme.¹

Jälleen puheessa näkyy Tuomaalan myötätuntoinen asenne heimokansojen kokemia vääryyksiä kohtaan. Kiinnostus vepsäläisiä kohtaan on todennäköisesti ollut olosuhteiden sanelemaa. Alue, jossa Tuomaala vietti sota-aikansa oli pääsääntöisesti venäläistä tai venäläistynyttä eikä kansallista väestöä juuri ollut.

Erityisesti asemasodan aika tarjosi Tuomaalalle kulttuurisia mahdollisuuksia ja mielenkiinnon kohteita. Tuomaala tuntuu viihtyneen loistavasti rintamalla harrastustensa ansiosta eikä sota ollut hänelle traumaattinen kokemus. Hän on kirjoittanut kokemuksistaan kirjevaihtokavereilleen. Tuomaalan veli Matti kirjoittaa:

Sain kirjeesi pari päivää sitten. Siitä huomasin, että tunnut viihtyvän siellä hyvästi. Se on hauskaa. Hyvin olen minäkin täällä viihtynyt. Alkuasukkaita täällä on vain siteeksi. Mukavia ihmisiä yksinkertaisuudessaan tuntuvat olevan täälläkin nämä asukkaat.²

Kansankulttuurista ja sukulaiskansoista kiinnostuneelle Tuomaalalle on riittänyt kirjoittamisen aiheita. Tuntematon kirjeenvaihtaja toteaa: ”Juu sinun on siellä varmaan kiva olla, kun ympäristö on sellaista epätavallista. Minä olen mielenkiinnolla myös seurailut niiden Vepsäkköjen vaiheita. Saamari, siellähän sinulla on käen päivät.”³ Vepsäläisten lisäksi Tuomaala oli kiinnostunut myös muista

¹ Väinö Tuomaalan arkisto, Puheita I. Puhe 20.2.1943.

² Evijärven kunnantalo Kotiseutuarkisto, kenttäposti Tuomaalalle, kirje 24.3.1942.

³ Evijärven kunnantalo Kotiseutuarkisto, kenttäposti Tuomaalalle, kirje 18.3.1942.

heimo- ja sukulaiskansoista. Keväällä 1942 hän oli alkanut opetella mordvan kieltä.¹ Innostus kielen opiskeluun oli saanut alkunsa, kun hän oli tavannut muutaman mordvalaisen perheen Itä-Aunuksen venäläiskylässä.²

Kaiken kaikkiaan kevät 1942 näyttää olleen Tuomaalalle harrastustensa puolesta tuottoisinta aikaa. Keruu- ja heimoharrastukset veivät vapaa-ajan lisäksi Tuomaalan halun ja edellytykset edetä sotilasuralla. Tuomaalan veli Matti näyttää olleen tietoinen veljensä Väinön puuhasteluista ja harmittelee Väinön heikkoja urakehitysnäkemyksiä:

Kansallismuseon vanhoja piikoja kävi täällä valokuvaamassa. Keskustelin erään Vilppulan kanssa. Hyvin hän tunsii lähetystesi perusteella Sinut, Alik. Väinö Tuomaalan Syväriltä. En heille mitään esitellyt. Olisihan täälläkin ollut jotakin. --- Vai on Pellinen vääpeli, niin on Armas Mellerikin. Niinhän sitä urhoolliset miehet ylenevät. Jotkut ovat ja pysyvät alikersantteina vaikka sota kestäisi 30 v. Niilo kuuluu olevan jo korpraali. Menee Sinusta edelle. Voi pian päästä vaikka alikersantiksi. Sillä tavalla sitä kohotaan kun on sotilaallisia taipumuksia. No leikki sijansa saakoon – hieman kalvaan Sinun luitasi.³

Tuomaala pysyi alikersanttina koko jatkosodan ajan.

Väinö Tuomaalan keruuseen ovat vaikuttaneet hänen aatteelliset ja ideologiset näkemyksensä. Tuomaalan omaksuma romanttisuonteinen heimoaate ja kansatieteellinen ymmärrys näkyivät esinekokoelmina, perinnekeräyksinä ja lehtikirjoituksina. Eräässä Kansallismuseolle osoitetussa kirjeessä Tuomaala kirjoittaa keränneensä esineitä ”heimokansamme menneen elämän valaisemiseksi”.⁴ Lauseessa kiteytyy hänen keruutoimintansa peruseriaatteet. Hän keräsi mielestään suomenheimoisten vanhaa kansankulttuuria. Tuomaalan kulttuurikäsitteissä merkittävän sijan sai jo ennen jatkosotaa kiinnostus vanhaan kansankulttuuriin, jota hän keräsi niin esineiden kuin suullisen perimän muodossa.⁵ Sodan olosuhteet ja Neuvostoliiton vaikutukset tekivät Tuomaalan keruusta pelastusluonteista. Toisaalta perehtyneisyys heimokansojen kulttuuriin motivoi keräämään sivistys- ja opetusmielessä. Hänen keruunsa kantavina ajatuksina olivat kuitenkin usko suomenheimoisten ja suomalaisten yhteenkuulumisesta, pelko perinteen

---

¹ Evijärven kunnantalo Kotiseutuarkisto, kenttäposti Tuomaalalle, kirje 26.4.1942.

² Väinö Tuomaalan arkisto, Lehtikirjoituksia, 3.5.1942.

³ Evijärven kunnantalo Kotiseutuarkisto, kenttäposti Tuomaalalle, kirje 1.10.1942.

⁴ SKM, kokoelma- ja tutkimusyksikkö, kansatieteen kirjeet ja esineverifikaatit 1942, E 32/212.

⁵ Väinö Tuomaalan arkisto, Todistukset, ura etc. Ansioluettelo; Tuomaala 1966, 8.

tuhoutumisesta nykytilanteessa,¹ vahva kansatieteellinen näkemys ja bolshevikkivihan pönkittäjä ajatus veljiä yhdistävästä Suur-Suomesta. Vaikka halu heimokansojen kulttuurin keräämiseen oli kova, siihen ei tarjoutunut juurikaan mahdollisuutta pääosin isovenäläisten asuttamalla alueella, jonne Tuomaala oli sijoitettuna koko jatkosodan ajan.

4.4. Kansallisuuden ongelma

Tuomaala oli itse sitä mieltä, että ainakin kesään 1942 mennessä hän oli kerännyt heimokansan vanhaa kulttuuria.² Kansallismuseossa esineet kuitenkin merkittiin venäläisiksi ja siirrettiin vierasheimoisten eli yleisethnografisten esineiden kokoelmaan. Käytäntönä oli, että otettaessa esineitä Kansallismuseon kansatieteellisen osaston kokoelmiin, merkittiin diaariin ja luettelointitietoihin esineet joko suomalaisiksi, suomalais-ugrilaisiksi tai vierasheimoisiksi. Diaariin merkittiin myös esineiden saantipaikka ja mahdollisesti myös kansa, jolta esineet oli kerätty.³ Tuomaalan keräämiä esineitä koskevia tietoja tutkiessa kokoelman kansallisuudesta herää kysymyksiä. Ovatko hänen keräämiensä esineiden kansallisuudet merkitty oikein?

Kansallismuseon kansatieteellisen osaston pukututkimukseen erikoistunut intendentti Tyyni Vahter vastasi 2.1.1942 Tuomaalan joulukuussa lähettämään kirjeeseen ja kiitti museon saamasta itäkarjalaisesta kokoelmasta. Kokoelman kansallisuus tuotti kuitenkin päänvaivaa: ”Meille olisi erittäin tärkeätä tietää mihin kansaan näiden käyttäjät ovat kuuluneet, lienevätkö karjalaisia, lyydiläisiä, vepsäläisiä vaiko mahdollisesti venäläisiä. Onkohan Teille mahdollista saada se selville.”⁴ Kansallisuuden määrittely oli tärkeää, sillä voidakseen ottaa esineet museon kokoelmiin, oli ne merkittävä diaariin. Tässä tapauksessa oli ilmeisesti epäselvää tulisiko esineet sijoittaa suomalais-ugrilaisiin vai vierasheimoihin kokoelmiin, eikä esineitä siksi vielä tuolloin voitu diaarioida.

---

¹ Pelastuksellisesta näkökulmasta suomalais-ugrilaisessa kansatieteessä ks. Lehtonen 1972 & 2005, 16-19.

² SKM, kokoelma- ja tutkimusyksikkö, kansatieteen kirjeet ja esineverifikaatit 1942, E 32/212.

³ SKM, Suomalais-ugrilaisten ja vierasheimoisten alkuperäinen diaario v.1939->

⁴ SKM, Muinaistieteellinen toimikunta kirjekonseptit, kirje nro. 2, 2.1.1942.

Väinö Tuomaala vastasi Vahterin lähettämään kirjeeseen 15.1.1942. Kirje oli osoitettu kansatieteelliselle osastolle ja kirjoitettu Vorobjevan tai Iivinan kylässä. Tuomaalan joulukuussa lähettämät esineet oli kerätty Soginskijn, Grissinan ja Trosinskajan kylistä. Tuomaalan oli vaikea saada varmaa tietoa kylän alkuperäisistä asukkaista. Hänen mukaan Soginskijn ympäristön kylien täysin venäjänkieliset perheet oli siirretty pois ja kylissä asui nyt alle 20 perhettä, jotka olivat puolittain karjalaisia. Paikallisen kolhoosin karjalaa puhuva isäntä kertoi sata vuotta sitten kylien asukkaiden puhuneen vain karjalaa. Tuomaala arvelee kylien nykytilanteen olevan seurausta siitä, ”että kyliin on aikojen kuluessa muuttanut joukko venäläisiä, jotka sitten ovat karjalaiset sulattaneet itseensä. Muuten tuntuu siltä, että seutu todella onkin alkuperäistä karjalan heimon aluetta.”¹

Tuomaalan mielestä Soginskijn kylien asukkaat olivat Aunuksen asukkaista kaikkein ”puhdasverisimpiä” eli lähimpänä karjalaisia. Hän kirjoittaa joulukuussa lähettämiensä esineiden käyttäjien olleen karjalaisia. Tähän tulokseen hän päätyy typologisin menetelmin vertailtuaan eri puolilla Aunusta näkemiään kehruvälineitä toisiinsa. Soginskijn alueella rukista ei ollut tietoaakaan ja vanhakantainen kehräpuu oli ”pienempi, piikkikärkinen ja muuten sievempää tekoa”,² joten hän päätyi tulokseen, että ”se kansa, joka on käyttänyt niitä lähettämiäni esineitä, on kuulunut Karjalan heimoon”.³ Päätelmä nojaa aikansa kansatieteelliseen tutkimustraditioon, joka uskoi kansojen evolutionistiseen kehitykseen ja alkukantaisimman kulttuurin löytämiseen typologian keinoin.⁴ Tuomaalan keruussa on havaittavissa typologiaan kuulunutta kehitysopillista ajattelua.⁵

Seuraavissa Kansallismuseolle osoitetuissa kirjeissä on Tuomaala oma-aloitteisesti kertonut kylien kansallisuuksista. Vorobjevan ja Iivinan kylistä Tuomaala kirjoitti:

Mitä Heimoa tämän kylän asukkaat ovat olleet, siitä minun on mahdoton saada selkoa. Mutta Iivinaan 2 vuotta sitten muuttanut kylän vanhin, karjalainen, kertoi, että näissä kylissä asui ryssiä ja ne kaikki siirrettiin valloitettuun Suomeen, koska näihin kyliin olisi laskettu vesi Syväriin perustettavan uuden jättiläisvoimalaitoksen vuoksi. Monta sataa taloa onkin tällä monikymmenkilometrisellä viljelyslakeudella sahattu haloiksi pinoon.⁶

---

¹ SKM, VK5341 verifikaatit, kirje kansatieteelliselle osastolle 15.1.1942.

² SKM, VK5341 verifikaatit, kirje kansatieteelliselle osastolle 15.1.1942.

³ SKM, VK5341 verifikaatit, kirje kansatieteelliselle osastolle 15.1.1942.

⁴ Sääskilahti 1997, 44-50.

⁵ Lehtonen 1972, 6.

⁶ SKM, VK5341 verifikaatit, kirje Kansallismuseolle 15.1.1942.

Venäläisten asukkaiden lukumäärästä kaikista Vorobjevan ja Iivinan kylän asukkaista ei ole tarkempaa tietoa, ei myöskään siitä, olivatko Tuomaalan ottamat esineet Neuvostoliiton Suomelta valloittamille alueille siirretyn venäläisväestön irtaimistoa vai kenties vielä vanhempaa kerrostumaa. Seuraavassa kirjeessään Tuomaala tarkensi kylien kansallisuusmäärittelyä ja kirjoitti olevan mahdollista, että venäläisten lisäksi Vorobjevassa olisi asunut vepsäläisiäkin, joiden asuttamia kyliä sijaitsi lähitienoilla.¹

Vorobjevan kylää ei nykyisin enää löydy kartalta. Se sijaitsi ”n. 1 km päässä Syväriltä (mutkasta) Iivinanjoen lähettyvillä”.² Kylä on todennäköisesti jäänyt, kuten Tuomaala kirjeessään kirjoittaa, Ylä-Syvärin tekojärven alle, joka syntyi kun Koskenalan eli Podporozhjen kaupunkiin rakennettiin Ylä-Syvärin vesivoimalaitos vuonna 1951. Myös Iivinan kylä jäi tulva-alueen alle.³

Helmikuun alussa 1942 lähetetty esinekokoelma oli kerätty Vorobjevan lisäksi Ostretsinan ja Verhovjen kylistä. Esineiden mukana tullessa kirjeessä ei kerrottu kylien kansallisuudesta mitään.⁴ Tuomaalan lähettämät esineet merkittiin diaariin 16.2.1942 vierasheimoisiksi ja kokoelman kansallisuudeksi kirjoitettiin venäläisyys, tosin kysymysmerkillä varustettuna.⁵ Diaarioinnin jälkeen museoon saapui jälleen esinelähetys ja kirje, joka selvensi Ostretsinan kansallisuutta. Kirjeen mukaan Ostretsinan oli pääosin venäläinen kylä, mutta siellä oli myös asunut vepsäläisiä. Tokarista oli myös kerätty esineitä, mutta kyläläisten kansallisuudesta Tuomaala ei maininnut mitään. Revselga sen sijaan oli ollut täysin venäläinen yhtä inkeriläismiestä ja karjalaista naista lukuun ottamatta.⁶ Ostretsinan kylä jäi myös Ylä-Syvärin tekojärven alle 1950-luvulla.

Edellä mainittujen kylien esineistöstä muodostui yksi venäläiseksi määritelty esinekokoelma. Kansatieteellisen osaston amanuenssi Auvo Hirsjärvi on kirjoittanut Tuomaalan kokoelmasta VK5341 pääluetteloon johdannon, jossa hän toteaa, että esineet ”suurimmaksi osaksi on peräisin Syvärin mutkan venäläiskylistä. Kerääjä ei itse ole voinut varmuudella tietää, olisiko joukossa myös esim. vepsäläistä tavaraa,

---

¹ SKM, VK5341 verifikaatit, kirje 20.1.1942.; Väinö Tuomaalan arkisto, Puheita I. Puhe 20.2.1943.

² SKM, VK5341 verifikaatit, kirje Kansallismuseolle 15.1.1942.

³ Ylä-Syvärin tekojärvestä: http://fi.wikipedia.org/wiki/Iivin%C3%A4n_tulva-alue.

⁴ SKM, VK5341 verifikaatit, kirje 5.2.1942.

⁵ SKM, Suomalais-ugrialaisten ja vierasheimoisten alkuperäinen diaari 1942.

⁶ SKM, VK5341 verifikaatit, kirje 18.3.1942.

koska kylät olivat kylmillään.”¹ Tuomaalan esittämien kansallisuusmäärittelyjen perusteella on ymmärrettävä, että esinekokoelmassa oli sekä suomalais-ugrilaisiin kokoelmiin että vierasheimoisiin kokoelmiin kuuluvaa esineistöä. Tuomaalan ensimmäinen lähetys oli kerätty karjalaiskylistä² mutta jostain syystä se oli liitetty myöhemmin tulleisiin venäläisiin esineisiin ja merkitty vierasheimoisiin kokoelmiin.

Kansallisuudeltaan epäselviä kokoelmia oli Itä-Karjalassa kerätty muutenkin. Sotilasvirkailija Eino Nikkilä oli kiinnittänyt huomiota esineiden kansallisuuden määrittelyn ongelmallisuuteen. Autoissa taloissa ja kylissä oli vaikea päätellä, olivatko esineet suomenheimosten vai venäläisten käyttämiä. Väliaikaiseksi ratkaisuksi hän kaavaili etnisesti epäselviltä alueilta kerättyjen esineiden ja karjalaisilta alueilta kerättyjen aineistojen kasaamista omiksi, toisistaan erotetuiksi kokoelmiksi.³ Myös Sotilashallinnon suorittamissa väestönlaskennoissa tehdyt jaot kansalliseen ja epäkansalliseen väestöön olivat ongelmallisia ja joskus vääriä.⁴

---

¹ SKM, päaluettelo VK5341.

² SKM, VK5341 verifikaatit, kirje 10.12.1941; kirje kansatieteelliselle osastolle 15.1.1942.

³ Pimiä 2009, 60.

⁴ Laine 1982, 104-115.

5. Kokoelma keräyskontekstien valossa

Tutkimustani on johdattanut kysymys siitä, miksi Väinö Tuomaalan kokoelma on sellainen kuin se on. Olen etsinyt vastausta kysymykseen kokoelman kontekstitietoja kartoittamalla ja tutkimalla. Metodin avulla on ollut mahdollista löytää selittäviä tekijöitä, sille, miksi kokoelma sisältää juuri sitä esineistöä, mitä se sisältää. Tuomaalan kokoelman osalta olennaisimmat kontekstit ovat keräyshistoriaan liittyviä. Niitä nimitän keräyskonteksteiksi. Tässä tutkimuksessa tarkasteltuja keräyskonteksteja ovat olleet kerääjä, fyysinen ja aatteellinen ympäristö, jossa keruu tapahtui sekä yhteenkuuluvat esineet. Osa näistä keräyskonteksteista voidaan jakaa Susan Pearcen esityksen pohjalta makrokonteksteiksi,¹ joihin kuuluvat sota-ajan olosuhteet ja aatteellinen ilmapiiri. Keräyskontekstien avulla Tuomaalan kokoelman muodostumisprosessi avautuu. Kokoelman synty on tiiviisti yhteydessä sekä kerääjään että keruuaajan olosuhteisiin ja ympäristöön.

Kenties tärkein esinekokoelman keräyskonteksti on kerääjä itse. Kokoelma on kerääjän toiminnan tulosta, eikä kokoelmaa olisi ilman kerääjää.² Mielestäni kokoelman muodostajan personointi on tärkeää ja välttämätöntä, jos halutaan selvittää kokoelman muodostumisen syitä. Tuomaalan henkilöhistoria, hänen aatteellinen taustansa ja käsityksensä kansankulttuurista ovat merkittävässä asemassa, kun tarkastellaan hänen keräämiään kokoelmia. Kokoelmat ovat materiaalisia ilmentymiä kerääjän maailmankuvasta ja ne heijastavat kerääjän identiteettiä. Kokoelma on aina kerääjänsä mukainen ja kerääjä jättää usein jälkensä keräämäänsä kokoelmaan.³ Cecilia Hammarlund-Larsson on tutkinut Nordiska Museetin perustajan, Artur Hazeliuksen persoonan vaikutusta kokoelmien karttumiseen. Hän on todennut Hazeliuksen mielipiteiden, aatteiden ja käsitysten muokanneen museon kokoelmia hänen näköisikseen. Hammarlund-Larssonin mukaan kerääjän isänmaallisuudesta, evolutionismista ja typologiasta vaikutteita saaneet peruskäsitykset loivat esimerkiksi tarpeen kerätä samanlaisia esineitä, jotta ne voisi asettaa typologisiksi sarjoiksi ja koota kokoelma, joka esittelisi koko Ruotsin maaseutua.⁴ Myös Nina Puurunen on tutkimuksessaan tarkastellut keräilijöiden

---

¹ Pearce 1994, 130.

² Pöyhtäri 1996, 12.

³ Kiuru 2000a, 68.

⁴ Hammarlund-Larsson 2004.

taustoja, sillä hänen mukaansa niillä oli vaikutusta kokoelman esineiden valikoitumiseen.¹ Myös Väinö Tuomaala on jättänyt jälkensä, aatteensa, historiansa ja mielipiteensä kokoelmaan.

Väinö Tuomaala oli kansanperinteeseen ja -kulttuuriin perehtynyt pohjalainen kerääjä, joka oli aloittanut keruuharrastuksensa jo 17-vuotiaana sananparsia kokoamalla. Keruunostus jatkui vuosikymmeniä, aina Tuomaalan kuolemaan saakka. Suullisen perinteen keräämisen lisäksi Tuomaala kiinnostui jo ennen jatkosotaa museoesineiden keräämisestä. Omaan museoon hän alkoi kerätä esineistöä 1930-luvulla sukutalonsa esineistä. Elämänsä aikana Tuomaala keräsi tuhansittain museoesineitä eri museoille, perusti oman kotiseutumuseon, oli aktiivisesti mukana museotoiminnan kehittämisessä niin Pohjanmaalla kuin valtakunnallisesti, keräsi henkistä kansanperinnettä ja oli ahkera kirjoittaja ja tutkija. Tuomaalan puheet, esitelmät ja artikkelit käsittelivät usein vanhaa pohjalaista kansankulttuuria, jota hän oli tutkinut esimerkiksi tarinoita, sananparsia ja satuja keräämällä. Tuomaala oli kansatieteellisesti orientoitunut kerääjä, joka oli tutustunut oppialaan itsenäisesti. Koulutuksen puutteesta huolimatta hänestä tuli varteen otettava kansatieteen osaaja, joka tunsi erityisesti talonpoikauskulttuuria ja ymmärsi sen katoavaisuuden modernisaation ja muutosten keskellä muiden kansatieteilijöiden ja museoalan ammattilaisten tavoin.²

Kokoelmat muodostuvat kerääjän tekemistä valinnoista ja ovat siten subjektiivisia. Valinnat tehdään kerääjän omien mieltymysten ja näkemysten pohjalta.³ Tuomaalan jatkosodan aikainen esinekeruu nojasi aikansa kansatieteelliseen tutkimustraditioon ja toisti kansatieteellisten museoesineiden keruulinjaa. Tuomaala ihannoii ajalleen tyypillisesti talonpoikauskulttuuria.⁴ Esinekeruussa talonpoikauskulttuurin ihailu näkyi pyrkimyksenä kerätä autenttista, vanhaa kansankulttuuria, joka ilmeni erityisesti tavassa valita kotitekoista esineistöä.⁵ Vaikka tarjolla olisi ollut uudempaa ja modernimpaa esineistöä, hänen mieltymyksensä vanhaan kansankulttuuriin puhuu sen puolesta, ettei hän olisi tällaista esineistöä kelpuuttanut kokoelmiinsa.

Kokoelmasta merkittävä osa on tuohisia, puisia, kankaista tai langoista valmistettuja,

---

¹ Puurunen 2002, 2.

² Lehtonen 2005, 16-19.

³ Pearce 1992, 7.

⁴ Lehtonen 2005, 17-19.

⁵ Ks. kotitekoisten esineiden keruusta esim. Sihvo 2000.

kotitekoisia esineitä. Keruuajan olosuhteet vaikuttivat esineiden saatavuuteen. Tuomaalan kokoelmasta puuttuvat lähes kokonaan koristeelliset ja rahallisesti arvokkaat esineet sekä ehjät tekstiilit. Alueen köyhyys sekä evakuointitoimenpiteet olivat todennäköisesti harventaneet tarjolla olevaa materiaalia.

Tuomaala pyrki keräämään klassista kansatieteellistä aineistoa monipuolisesti kansankulttuurin eri elämänalueilta aikaisempien kansatieteilijöiden esimerkin mukaan. Kerääjien keräystapaan ja kokoelmien luonteen muodostumiseen vaikuttavat yleensä tutkimusalojen suuntaukset ja painotukset, sekä yhteiskunnan muutokset.¹ Tuomaala oli tutustunut kansatieteellisiin tutkimussuuntauksiin, mikä selvästi näkyy esinekeruussa. Hän oli omaksunut kansatieteellisen, typologiaan nojaavan keruumetodin, jonka avulla hän perusteli esineiden kehityskaarta ja toisaalta keräsi useita kappaleita samasta esineestä.

Tuomaalan keruuhistorian tarkastelu paljastaa hänen keränneen erityisesti vanhaa kansankulttuuria, jotakin sellaista, joka oli jo kadonnut tai vaarassa kadota. Katoavaisuuden aspekti tekee Tuomaalan keruusta pelastusluonteista, joka kohdistui esineiden lisäksi henkiseen kansankulttuuriin. Fyysisyytensä takia esineistä usein tuleekin luonnollisia pelastustyön kohteita.² Itä-Karjalassa sodankäynnin tuhojen lisäksi evakuointi ja tavaroiden ryöstely hävittivät museoesineiden massaa. Jäljellä olevan esineistön keruusta tuli pelastustoimintaa. Vanhan kansankulttuurin pelastaminen esineitä keräämällä oli Tuomaalan keruun yksi pääasiallinen tarkoitus. Pelastuskeruu oli sekä museomaailmassa että kansatieteessä tavallista.³ Tuomaalan keruulla oli myös opetuksellinen tarkoitus – vanhat esineet opettaisivat nykypäivän ihmisille menneiden sukupolvien elämästä.

Tuomaala suhtautui myötämielisesti Itä-Karjalan sukulais- ja heimokansoihin. Hän kannatti heimoaatetta ja Itä-Karjalan liittämistä osaksi Suur-Suomea. Hän näki sodan suomenheimoisten vapauttamisena bolshevikkien ikeen alta. Tuomaala vihasi bolshevismia ja sen aiheuttamaa tuhoa, joka oli myös konkreettisesti näkyvää. Jo ennen jatkosotaa Tuomaala vihasi venäläisiä isonvihan tapahtumien ja perimätiedon seurauksena. Jatkosodassa viha venäläisiä kohtaan muutti vihaksi bolshevismia

---

¹ Nilsson 2004.

² Kiuru 2001, 67.

³ Sääskilähti 1998, 67.

kohtaan. Tenho Pimiän mukaan vallatulle alueelle lähetetyt tutkijat ja kerääjät olivat seulomassa venäläisperäiseltä alueelta esiin alkuperäistä suomenheimoista elämänmuotoa edustavia yksityiskohtia, jotka palvelisivat kansallisia pyrkimyksiä. Tutkijoilla oli ”sinivalkeiset silmälasit”, joiden läpi itäkarjalaista kulttuuria katsottiin, ja josta etsittiin kansallisia piirteitä. Venäläiset, karjalaiset ja suomalaiset erotettiin toisistaan.¹

Myös Tuomaala katseli vallattua aluetta ”sinivalkeisten silmälasien” linssien läpi. Aatteellisesta taustastaan johtuen hän yritti kerätä kansallista esineistöä, mutta olosuhteet tekivät sen vaikeaksi. Tuomaalan keruuhan tapahtui alueella, joka oli lähinnä isovenäläisten asuttamaa. Äärimmäisen kiinnostuksen vepsäläisiä kohtaan voi tulkita pyrkimykseksi kerätä edes jotain oikeasti kansallista, alueella, joka tarjosi siihen hyvin vähän mahdollisuuksia. Kansallismuseolle osoitetussa kirjeessä Tuomaala on tylogisoin keinoja ja kylien kansallisuuksien selvittämisen kautta yrittänyt perustella keränneensä osittain kansallista esineistöä. Jatkosodan aatteellinen propaganda ja ajan ilmapiiri saattoivat tehdä hyvin vaikeaksi venäläisten esineiden keräämisen varsinkin kun kerääjä itse näki heimokansat merkittävinä kansallisina ryhminä ja vihasi bolshevismia, kommunisteja ja venäläisyyttä. Tuomaala ei korosta venäläisyyttä kokoelmassaan vaan pikemminkin peittää sen muun informaation alle. Ildikó Lehtinen kirjoittaa vuonna 1923 Kansallismuseossa avatusta näyttelystä, jossa toimijoiden taholta suomalaisen ja sukukansojen kulttuurin yhteyttä pyrittiin korostamaan esineiden avulla samalla kieltämällä venäläiset piirteet – myös jo keruuvaiheessa. Kansallisuuden merkkeinä toimivat kotitekoisuus, taidekäsiyö ja arkaaisuus.² Samat piirteet esiintyvät myös Tuomaalan kokoelmassa, jossa mahdollisuuksien mukaan korostetaan kansallisuutta ja jätetään huomiotta venäläisyys. Kokoelmassa olevat kuriositeetit ja erikoisuudet eivät myöskään kerro venäläisyydestä vaan Tuomaala on yhdistänyt ne suomalaisuuteen (kuten päivännäkemätön ja *paslikka*) tai kansalliseen arkaaisuuteen (kuten käsikivet ja kehruvälineet). Tuomaalan sisäinen minä näkyy kokoelman muodostumisen prosessissa ja itse kokoelmassa.³

---

¹ Pimiä 2009, 239.

² Lehtinen 2005, 144.

³ Pearce 1992, 257.

Museoesineen elämänkaareen kuuluvassa keräystapahtumassa kokoelmaan kerättävä esine saa kulttuurista arvoa kerääjensä silmissä, jolloin kerääjä näkee esineen merkittävänä.¹ Tuomaalan kokoelma koostuu Tuomaalan arvoista ja asenteista, jotka ovat vaikuttaneet valintojen tekemiseen. Tuomaalan jatkosodan aikana kerätty kokoelma on yritys kerätä vanhaa itäkarjalaista, kansallista talonpoikaiskulttuuria.

Tuomaalan kokoelman etnisyys on kuitenkin vaikeasti määriteltävissä. Tuomaalan kokoelman kokonaisuudessaan Kansallismuseossa saama venäläisyys-leima on kyseenalainen, sillä ainakin osa esineistä on kerätty myös karjalaisten ja vepsäläisten asuttamista kylistä, ja ne voisivat kuulua suomalais-ugrilaisiin kokoelmiin.

Kansallisuuden määrittely on ollut vaikeaa olosuhteissa, joissa alkuperäiset asukkaat eivät enää olleet haastateltavissa ja paikalla olleetkin puhuivat vain venäjää.

Venäjänkielisyys ei sinänsä merkitse isovenäläisyyttä, vaan kyseessä on voinut olla kieleltään venäläistyneitä karjalaisia.

Tuomaalan tekemiin keruuvaihtoihin vaikutti myös Kansallismuseo. Museon intendentin kehotuksesta Tuomaala keräsi paljon tekstiilejä, yhteensä yli kolmasosan kaikista esineistä. Ylipäänsä esinekeruun jatkumiseen ja esinelähetysten toistumiseen saattoi vaikuttaa Kansallismuseon positiivinen ja kannustava suhtautuminen Tuomaalan harrastukseen.² Myös keräyspalkkiolla on voinut olla keruuta edistävä vaikutus, vaikka hän ei kerännyt museoesineitä pelkästään rahan takia. Esineiden valintaan vaikutti myös niiden koko. Lähetysvaikeuksien takia Tuomaala keräsi vain pienikokoisia esineitä, joita oli helppo lähettää postitse.

Jokaisella kerääjällä on omat motiivinsa keräilyn harjoittamiseen. Usein kerääjien käyttäytymisen syynä on suunnaton intohimo ja rakkaus kokoelmansa esineitä kohtaan ja yksi keräilyn motiivi on siitä saatava mielihyvä.³ Nähdäkseni Tuomaala oli kerääjä, joka vilpittömästi halusi pelastaa merkittäviksi katsomansa esineet häviöltä, koota ne museoon, jossa ne eläisivät ikuisesti ja kertoisivat menneiden sukupolvien elämästä. Tuomaalan keruu oli luonteeltaan pelastuskeruuta, mutta samalla yritys museoida jonkin alueen esineellinen kansankulttuuri täydellisenä kokonaisuutena opetuksiksi nykyisille ja tuleville sukupolville menneiden

---

¹ Koskijoki 1994, 72.

² Kokoelman ottaminen museoon voi merkitä kerääjälle harrastuksensa hyväksymistä. Ks. Belk 1994, 320.

³ Kiuru 1995, 65, 69-70.

sukupolvien elämästä. Esineiden loppusijoittaminen museoon oli todennäköisesti mielihyvää tuottava toimenpide, hän oli tehnyt jotain tärkeää. Usein kerääjät lahjoittavatkin kokoelmansa museoon sen ikuisen elämän takaamiseksi, kerääjän saaman kunnioituksen vuoksi ja siksi, että kokoelmat koetaan historiallisesti tärkeinä.¹

Kati Mikkola on tutkinut Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkiston vastaajaverkon motiiveja suullisen kansantietouden keruuseen. Kansankerääjien motiivit ovat osittain samoja kuin Tuomaalan motiivit, joka keräsi myös suullista kansanperinnettä. Mikkolan mukaan osalle kansankerääjistä kerääminen oli tärkeä osa elämää ja keräysten saattaminen arkistolaitokseen saattoi olla kerääjän elämässä suuri saavutus. Keruumotivaationa oli oman, hyödylliseksi koetun työn saattaminen tutkimuksen käyttöön. Keruuharrastuksen yhtenä syynä oli näkemys siitä, että työtä tehtiin tulevia sukupolvia varten. Aineiston keruu oli tiedonvälitystä menneiden ja tulevien sukupolvien välillä, joka kohdistui katoamassa olevaan, pelastettavaan ja ikuisesti säilytettävään materiaaliin.² Myös Tuomaalaa motivoivat samat ajatukset.

Jatkosodan alussa itäkarjalaisen kansankulttuurin keruun, tutkimisen ja suojelemisen tarkoituksena oli tutkimusta ohjailevien virallisten tahojen mukaan todistaa alueen kuuluvan Suomelle, ja siten oikeuttavan Itä-Karjalan valtaamisen ja haltuunoton. Kansatieteelliselle osastolle lähetetty 400:n venäläisen esineen ryhmä koostui epäkansallisesta aineistosta, eikä se ollut virallisten tahojen mielenkiinnon kohteena. En ole löytänyt yhtään asiakirjaa käyttämistäni arkistoista, joissa olisi käsitelty eikansallisen kulttuurin keräämistä Itä-Karjalasta. Itäkarjalaisen kansankulttuurin keruun mielenkiinto on ollut nimenomaan heimokansojen kulttuurin keruussa. Se, että Muinaistieteellinen toimikunta ei ole arkistojensa perusteella edes harkinnut venäläisen esineistön hankkimista kokoelmiinsa, kertoo siitä, että venäläisten esineiden kokoelma on syntynyt pääosin sattumalta. Poikkeuksen tässä sattumassa voi tehdä Sakari Pälsin yli sadan esineen kokoelma, jonka hän keräsi tietoisesti juuri venäläiskylistä Kansallismuseon kokoelmiin. En ole kuitenkaan tavannut asiakirjoja, joissa olisi Kansallismuseon tai Muinaistieteellisen toimikunnan osalta erityisesti kehoitettu keräämään venäläistä, kansatieteellistä esineistöä. Venäläisen esineistön

---

¹ Pearce 1992, 65.

² Mikkola 2009, 111-117.

kerääminen ei yksinkertaisesti sopinut vallitsevaan tilanteeseen, jossa heimokansojen kulttuurin keruu oli etusijalla.

Venäläisten esineiden kokoelma ei ole organisoidun toiminnan tulosta, eikä sen syntymiseksi tehty Kansallismuseon osalta aloitetta. Kokoelma syntyi yksittäisten kerääjien toimesta – sattumalta. Juhani Kostet on nostanut esiin sattuman merkityksen museoiden kokoelmien synnyssä. Sattumalla on sijansa museologisessa kokoelma-ajattelussa.¹ Knut Drake on puolestaan esittänyt museokokoelmien olleen vain harvoin määrätietoisien keräystoiminnan tulosta.² Myös Susanna Pettersson näkee museokokoelmien kartuttamisessa hallitsemattoman keräilyn piirteitä, joka johtaa kasautumien kasautumiseen.³ Suomalaisen museokokoelmien käsitetään karttuneen passiivisesti 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa.⁴ Venäläisten esineiden kokoelma osoittaa passiivisen kokoelmakartuttamisen jatkuneen ainakin 1940-luvulle. Museoiden passiivisuus antaa kokoelmien karttumiselle keräilyn sijaan kasautumisen piirteitä.⁵ Venäläisten esineiden kokoelman syntymisessä aktiivisessa roolissa toimivat kerääjät museon toimiessa passiivisena vastaanottajana, joka muodosti kokoelman museoon kasautuneista lähetyksistä. Kasaaminen ei ole suunnitelmallista eikä valikoivaa. Objekteja kasautuu ikään kuin vahingossa, kuten venäläisten esineiden kokoelman tapauksessa. Vaikka venäläiset esineet ovat museossa kasautumia, ovat ne voineet olla kerääjilleen kokoelmia.⁶

Miksi sitten Tuomaalan kokoelma syntyi? Tuomaalan keruuhistoriaa vasten katsottuna näyttää siltä, että jatkosodan aikainen esinekeruu oli luonnollinen jatke sille, mitä hän oli jo tehnyt kotiseudullaan. Tuomaalalla kerääminen oli ”verissä” ja oli vain ajan kysymys, milloin hän keräisi rintamalta jotain. Museoesineiden keruu oli luontevaa toimintaa Tuomaalalle, joka oli jo nuorena aloittanut kansanperinteen keräämisen ja keruutulosten lähettämisen eri arkistoihin ja museoihin. Tuomaalalla oli taustastaan johtuen palava halu kerätä esineitä, joista hän uskoi olevan hyötyä, ja jotka olivat hänen mielestään tärkeitä, mielenkiintoisia ja säilyttämisen arvoisia. On todennäköistä, että Tuomaala olisi kerännyt esineistöä missä päin Itä-Karjalaa

---

¹ Kostet 2007, 147-153.

² Drake 1975, 77-78.

³ Pettersson 1999, 22.

⁴ Kostet 2007, 147, 150.

⁵ Kostet 2007, 142.

⁶ Pöyhtäri 1996, 11-12.

tahansa. Oli sattumaa, että hän oli jatkosodan ajan pääosin isovenäläisten asuttamalla seudulla. Tuomaalan kokoelmassa ei ole kyse halusta kerätä juuri Syvärin alueen kulttuuria, vaan halusta kerätä mitä tahansa vanhaa kansallista kulttuuria.

Maantieteellisesti kyse on sattumalta valikoituneesta alueesta, joka olisi voinut olla mikä hyvänsä. Maantieteellinen alue ei ollut keruun motiivi, vaan olosuhteiden asettama raja, jonka sisällä Tuomaalan keruutoiminta tapahtui. Hän keräsi esineistöä siellä, mihin puolustusvoimat hänet kulloinkin sijoitti.

Tuomaalan keruu oli aluksi suvun muistoesineiden fetisististä keruuta muistuttavaa toimintaa, joka laajeni myöhemmin koko kotiseudun kattavaksi ja lopulta laajemmallekin.¹ Keräilystä tuli ajan myötä systemaattista, suunniteltua ja täydellisyyteen pyrkivää.² Yleensä keräilijöillä on jatkuva tarve täydentää kokoelmaansa ja tehdä siitä täydellinen.³ Myös Tuomaalalla oli elämänsä läpi jatkunut tarve kerätä. Tuomaala oli innokas ja kyltymätön kerääjä, jonka kokoelmat eivät koskaan tulleet täydellisiksi, vaan aina oli löydettävissä lisää museotavaraa. Tuomaalalle keruutyö oli rakas harrastus, josta tuli lopulta elämäntehtävä. Jatkosodan aikainen keruu muistutti systemaattista keräilyä, vaikka se ei kokonaan täytä sen suunnitelmallisuuteen ja täydellisyyteen pyrkiviä rajoja.⁴

Vaikka Tuomaalan kokoelma on virallisista tahoista riippumattomista syistä syntynyt kokoelma, on sen esineistö suurilta osin linjassa sen kanssa, millaista esineistöä Valtion Tieteellinen Itä-Karjalan toimikunta, Itä-Karjalan Sotilashallinto tai Muinaistieteellinen toimikunta pyysivät keräämään suomenheimoisilta. Viralliselta taholta keräämisen arvoiseksi nähtiin vanha, tuhoutumisvaarassa oleva, kansallinen esineistö. Juuri tällaista esineistöä Tuomaala ainakin pyrki keräämään.

Jos ajattelemme museoiden sisältävän ja esittävän kulttuuriperintöä,⁵ on tarpeellista selvittää se, mitä tuo museoiden seinien suojassa oleva kulttuuriperintö on, mistä tai kenestä se kertoo, ja kuka on valinnut sen tallentamisen arvoiseksi.⁶ Keräyskontekstit antoivat uutta tietoa Tuomaalan kokoelmasta. Tuomaalan kokoelma siihen liittyvine verifikaatteineen on museoon tallennettu kertomus yhden kerääjän jatkosodan

---

¹ Pearce 1995, 68-84.

² Pearce 1995, 87-88.

³ Kiuru 1995, 71-72.

⁴ Pearce 1992, 87-88.

⁵ Bohman 2003, 12; Lehtinen 2005, 136.

⁶ Silvén-Garnert 2003, 27.

aikaisista kulttuuritoimista. Kokoelma kertoo enemmän jatkosodasta ja Tuomaalasta kuin itäkarjalaisten kansankulttuurista, aiheesta, jota varten kokoelma kerääjän mukaan kerättiin. Keräyksen alkuun panema ajatus kokoelman yhteiskunnallisesta tarkoituksesta ja vaikutuksesta ei välttämättä kestä ajan hammasta vaan museokokoelmien syntyajankohdan tutkimus saattaa osoittaa keräysmotivaatioiden ja -tarkoitusten muuttumisen. Myös kokoelman yhteiskunnallinen merkitys ja sen sisältämä yhteiskuntaa jäsentävä voima saattaa muuttua ajan myötä.¹ Vaikka Tuomaala tarkoitti esineet heimokansojen ja osittain isovenäläistenkin menneen elämän pelastamiseksi ja opetuksesi jälkipolville, ei kokoelman merkitys ole kansallisuuden esittämisessä. Kokoelman esineistön perusteella ei voi yksiselitteisesti tutkia itäkarjalaista kansankulttuuria, vaikka siinä on näkyvissä alueen kokemaa historiaa. Esineen alkuperäisen viitetaustan² puuttuessa sen merkitys löytyy keräyskonteksteista.

Tuomaalan kokoelma on täynnä esineitä, joiden omistajasta, valmistajasta, käyttöpaikasta tai -ajasta ei ole mitään tietoa. Edes esineiden kansallisuudesta ei voida olla varmoja. Tuomaalan kokoelman esineistön perusteella ei voi tutkia 1940-luvun venäläistä kansankulttuuria. Jatkosodan aikaan, ja sitä ennen, alueella vallinneiden olosuhteiden takia kokoelman edustavuus on huono, eikä se sinällään kerro mitään venäläisten elämästä jatkosodan kynnyksellä. Kokoelman perusteella ei myöskään voi tehdä päätelmiä vanhasta talonpoikauskulttuurista, sillä esineiden ajoittamisessa on ongelmia. Emme myöskään tiedä, kuka ja milloin esineet alkujaan oikeastaan omisti. Todennäköisesti kyseisillä köyhillä seuduilla vanhanaikaisiakin esineitä käytettiin vielä myöhään, mutta saattaaahan olla, että Tuomaala keräsi esineet talojen vinteiltä tai aitoista, sinne jo alkuperäisten omistajien toimesta turhina hyljättyinä. Vaikka Tuomaala pyrki keräämään vanhaa talonpoikaista kulttuuria, ei kokoelma ole esitys Syvärin alueen talonpoikauskulttuurista. Näistä puutteista huolimatta kokoelma ei ole museaalisesti turha.

Museokokoelma on aina otos todellisuudesta, eikä se voi antaa siitä täydellistä kuvaa.³ Mistä todellisuudesta tutkimani kokoelma kertoo? Tuomaalan kokoelma kertoo ennen kaikkea kerääjästä ja hänen henkilöhistoriansa sekä keruuajankohdan

---

¹ Svanberg 2009, 11.

² Sihvo 1979, 49-50.

³ Lehtinen 1995, 35.

merkityksistä kokoelman muodostumisessa. Kerääjän keruutaustalla, aatteilla ja olosuhteilla on ollut vaikutuksensa esineiden valikoitumiseen. Tähän valintaan ovat myös vaikuttaneet ulkoiset tekijät, kuten Kansallismuseon henkilökunta ohjeineen. Kokoelma kertoo myös siitä, mikä oli Tuomaalan mielestä jatkosodan aikana tärkeää museoon tallennettavaa materiaalia. Kokoelma kulttuuriperintönä kertoo enemmän kerääjästä, Kansallismuseon jatkosodan aikaisesta keruupolitiikasta, eikä niinkään 1940-luvun itäkarjalaisesta kansankulttuurista.

Koko venäläisten esineiden kokoelma on otos jatkosodan keruutapahtumista, joihin kuuluu myös kansankulttuurin sekä järjestelmällinen että organisoimaton keruu. Venäläisten esineiden kokoelma on osa laajempaa kokonaisuutta, jonka tutkiminen paljastaa suomalaisen yhteiskunnan toimintatapoja kriisiaikana alueella, johon oli liitetty romanttisia haaveita ja toiveita jo vuosikymmeniä. Kokoelma heijastaa Kansallismuseon ja kansatieteen katseen kohdistumista Itä-Karjalaan, kun sen tutkiminen vihdoin mahdollistui. Se kertoo myös jatkosodan aikaisesta tavasta luokitella ihmisiä ja esineitä kansallisiin ja ei-kansallisiin – käsityksistä Suomen heimokansoista ja niiden kohtaloista. Toisaalta se kertoo kulttuuria arvostavien ihmisten halusta pelastaa jotain tuhoutumassa olevaa. Kenties venäläisten esineiden kokoelma on osa sitä itäkarjalaista kokoelmaa, jonka keruu oli jo Suomessa kadotetun kulttuuriperinnön tallettamista.

Museokokoelman keräyskontekstilähtöinen tutkimus paljastaa sen, kuinka sattumanvaraista kokoelmien muodostuminen saattaa olla. Kokoelman muodostumiseen vaikuttavat kerääjän lisäksi monet asiat,¹ jotka voivat vaihdella eri kokoelmien kohdalla. Uskon, että keräystilanteen tutkiminen siihen kuuluvine toimijoineen antaa edellytykset tarkastelemaan sitä, miksi jokin kokoelma on sellainen kuin se on. Museomme ovat täynnä kokoelmia, joiden muodostumisprosessit kaipaisivat tarkempaa tutkimista.² Ilman keräyskontekstien tutkimisen kautta saatua tietoa, satunnainen kokoelman katsoja voisi olettaa, että tutkimani lähes 400 esinettä kertovat venäläisistä ja heidän kulttuuristaan 1940-luvun alussa. Tämä tutkimus on kuitenkin osoittanut, että näin ei ole, ja juuri siksi esinekokoelmien synty- ja keräyshistorian tarkastelu on tärkeää.

---

¹ Kostet 2007, 154; Alzén 1999, 198-200.

² Rönkkö 2008, 8.

Museoiden kokoelmien karttumisesta näkee usein puhuttavan ilman museon henkilöimistä.¹ Ikään kuin koko museoinstituutio olisi yhtä ja samaa toimijaa. Jokaisen museon takana on ihminen/ihmisiä,² silti heistä ei juuri puhuta vaan keskitytään museon ulkopuolisiin toimijoihin, vaikka museohenkilökunta viimekädessä päättää, mitä museon kokoelmiin otetaan. Tässä tutkimuksessa ei ollut mahdollista tarkastella museon osuutta, mutta jatkossa näkisin keräyskontekstien lisäksi tarpeelliseksi tutkia myös museon toimia. Kokoelmien tutkimuksessa olisi tarpeen personoida museon henkilökunta ja tutkia kokoelmia yksilölähtöisesti.³ Museo ei ole nimetön kokoelmien kartuttaja, vaan jokaisen kokoelman taustalla on ihminen ja hänen ideansa, mielipiteensä ja käsityksensä. Tämä näkökulma olisi tärkeää huomioida museokokoelmia tutkittaessa. Hanneleena Hieta on väitöskirjassaan paneutunut juurikin museoiden henkilökuntaan ja heidän vaikutukseensa museon luonteeseen. Hänen mukaansa museoiden henkilökunnan toimintaan ovat vaikuttaneet yhteiskunta ja kulttuuri. Ajan henki on vaikuttanut instituutioiden ja niissä työskentelevien henkilöiden toiminnan muotoutumiseen.⁴

Tämä tutkimus on esimerkki erilaisesta kokoelmatutkimuksesta, jossa on tutkittu niitä kontekstitietoja, jotka usein jätetään esinetutkimuksissa huomiotta. Museoesineistä puhutaan usein mykkinä esineinä, kun emme tiedä niiden käyttötarkoitusta, mitä ne symboloivat tai esineiden alkuperäistä omistajaa.⁵ Museoesineellä on nähty olevan merkitystä vain tyyppin levinneisyyden todisteena ja tilastollisena numerona, mikäli esineen kansanomaisia nimityksiä, käyttötapaa tai esimerkiksi ympäristön kuvausta ei tiedetä.⁶ Mielestäni esine on juuri niin mykkä kuin me haluamme sen olevan. Monen mykän museoesineen keräyshistoriaa tutkimalla myös esine alkaisi puhua, saada uusia merkityksiä ja esittää uutta tietoa itsestään. Yksinkertaiselta näyttävä esine voi muuttua sen taustatietoihin perehdyttyä monitahoiseksi kertomukseksi, joka voi symboloida yhteiskunnallisesti tärkeitä tapahtumia ja asioita. Esine voi olla fyysinen merkki esimerkiksi omistajan

---

¹ Esim. Kostet 2010; Heinonen & Lahti 2001.

² Kiuru 2000b, 317.

³ Gjestrum 1999, 168-170.

⁴ Hieta 2010, 228, 237, 239-240.

⁵ Esim. Kananen 2007, 174. Poistoihin liittyen ks. Heinonen & Lahti 2001, 86

⁶ Kostet 2000, 14.

kokemasta terroristista, kuolemasta tai sairaudesta tai se voi kertoa museon toimista tai projekteista, joiden seurauksena esine museoitiin.¹

Museologisessa kokoelmatutkimuksessa olisi tarpeen entistä useammin kiinnittää huomiota juuri siihen, miksi esine on otettu museoon.² Museoinnin syihin on kiinnitetty huomiota lähinnä uusia kokoelmia tutkittaessa, mutta näkökulma olisi tarpeen myös vanhoja kokoelmia tutkittaessa. Museot ja kerääjät valitsevat sen, mitä kulttuuriperintönä tallennetaan, ja siten vaikuttavat siihen miten näemme menneisyyden. Valinnat tehneet ihmiset ovat merkittävässä asemassa museoiden tyylin ja luonteen sekä kokoelmien muodostumisessa, ja siksi valintojen syitä on tarkasteltava.³ Esineiden historia ennen museoimista on tärkeä esinettä tai pikemminkin kokoelmaa määrittävä tekijä. Keruuajankohta ja -tapahtumat liittyvät usein laajempiin ilmiöihin ja historiallisiin tapahtumiin. Kun nämä ilmiöt ja tapahtumat otetaan huomioon on kokoelman tutkiminen hedelmällistä. Keräyskonteksteja tutkimalla esineestä voi löytyä sellaista tietoa, joka antaa esineelle oikeutuksen olla jatkossakin museoesineenä, vaikka emme edelleenkään olisi saaneet tietoomme esimerkiksi sen käyttötarkoitusta tai omistajaa.

Fredrik Svanberg on kritisoinut museokokoelmien kartuttamisen ja museon näkyvän toiminnan erottamista toisistaan. Kokoelmat nähdään itsestään selvänä osana kulttuuriperintöä, mutta ei ole juurikaan tutkittu sitä, miten museot kartuttavat ja ovat kartuttaneet kokoelmiaan. Svanberg esittää, että kokoelmat muokkaavat kerääjäänsä, eli museota. Kokoelmien tutkimisella voidaan saavuttaa ymmärrys niiden yhteiskuntaa jäsentävästä luonteesta, jota edustavat kulttuuriperinnöksi kutsumamme elementit. Kokoelmien karttumisen prosessi, siihen vaikuttaneet toimijat on selvitettävä, jotta tietäisimme, mitä museot yhteiskunnastamme oikeasti esittävät.⁴

Svanberg esittää tuoreen ja kaivatun näkökulman museoiden ja museoiden kokoelmien tutkimisen kenttään. Yhdessä keräyskontekstien tutkimisen kanssa kokoelmatutkimus avaisi merkittäviä näköaloja kulttuuriperintöömme. Museon pohjana on sen omat kokoelmat, joista ammennetaan myös näyttelyitä, jotka ovat

---

¹ Silvén 2005.

² Gjestrum 1999, 170.

³ Spalding 2002, 7.

⁴ Svanberg 2009, 9-11.

museon kommunikointikeinoja yhteiskunnan kanssa. Mielestäni tulisi kiinnittää yhä enemmän huomiota siihen, kuka, missä, milloin ja miksi keräsi kokoelmat ja kuinka ne otettiin museon kokoelmiin. Esimerkiksi Kansallismuseon kokoelmien syntyhistorian tutkiminen auttaisi meitä ymmärtämään mitä museo pitää sisällään, kenen aatteita, käsityksiä, mielihaluja ja mielipiteitä se tallentaa tulevaisuutta varten. Olisi kiinnostavaa selvittää, kenen toiminnan varaan olemme rakentaneet käsityksemme kulttuuriperinnöstä ja historiallisesti tärkeistä tapahtumista. Uskon, että kokoelmat ovat aikansa tuotteita, joihin liittyneet motiivit saattavat olla vanhentuneita, osittain jo unohdettujakin, mutta ne selittävät sen, miksi museomme sisältävät sellaisia kokoelmia kuin ne sisältävät.

LÄHTEET:

Painamattomat lähteet

Museot ja arkistot

Evijärven kunnantalo Kotiseutuarkisto

Väinö Tuomaalan ja Maissi Wilénin kenttäposti 1941–1944.

Järvisseudun museo, Väinöntalo

Luettelointitiedot esineistä nro. 423, 5228, 5231.

Kansallisarkisto, Sörnäisten toimipiste (ent. Sota-arkisto, SA)

Pioneeripataljoona 1.:sen sotapäiväkirja

Pioneeripataljoona 35.:sen sotapäiväkirja

Väinö Tuomaalan kantakortti

Pioneeripataljoona 35:n päiväkäsky n:o 28/1.10.1942.

Pioneeripataljoona 35:n päiväkäsky n:o 9/7.6.1943.

Seinäjoen kaupunginkirjasto-maakuntakirjasto

Kotiseutuneuvos Väinö Tuomaalan arkisto.

Kirjekokoelma

Puheita I, II, IV

Todistukset, ura etc.

Lehtiartikkelit 1941–1944

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkisto (SKSKRA)

Väinö Tuomaalan keräämät aineistot.

Kansantieto ja pienet keräelmät (KT) 248: 372-418, 1942.

Väinö Tuomaala: 290-371, 421-617.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjallisuusarkisto (SKSKIA)

Valtion tieteellinen Itä-Karjalan toimikunta. Asiakirjoja I-II.

Suomen kansallismuseo (SKM)

Kulttuurien museo

yleisetsnografisten kokoelmien diaari 1941–1947.

yleisetsnografisten kokoelmien verifikaatit 1941–1943.

yleisetsnografisten kokoelmien pääluetelot.

suomalais-ugrilaisten kokoelmien diaari 1941–1948.

suomalais-ugrilaisten ja vierasheimoiset, alkuperäinen diaari 1939–1948.

Kulttuurien museon arkisto. Ildikó Lehtisen tekemä haastattelu: Paula Jaakkola 14.6.2010.

Hallinto-osaston arkisto

Muinaistieteellisen toimikunnan lähetetyt kirjeet

Muinaistieteellisen toimikunnan kirjekonseptit

Muinaistieteellisen toimikunnan pöytäkirjat

Kokoelma ja tutkimusyksikkö

Kansatieteen kirjeet ja esineverifikaatit 1941-1944.

Historiallisten kokoelmien diaari 1941-1943.

Historiallisten kokoelmien pääluetelot.

Historiallisen osaston arkisto, Jouni Kuurteen selvitys 2004.

Arkeologisten kokoelmien diaari 1941, 1943.

Arkeologisten kokoelmien pääluetelot.

Keruuarkisto (KTKKA)

Suomalais-ugrilaiset arkistokertomukset.

Itä-Karjala. Hilikka Vilppula: Kansatieteellinen katsaus

Porajärven alueen kyliin. Nro 975/1942.

Taideteollisuusmuseon säätiö

Henkilötiedot Ornamon suunniteltua matrikkelia varten.

Alva Bergrothin henkilötiedot.

Internet

Suomen Museot Online-sivusto: venäläiset ja itäkarjalaiset esineet.

<http://suomenmuseotonline.fi/fi> 20.9.2010.

Kulttuurien museon kokoelmia esittelevät internet-sivut:

http://www.nba.fi/fi/kumu_kokoelmat 4.8.2010.

van Mensch, Peter 1992: Towards a methodology of museology. PhD Thesis, University of Zagreb. Teos on Viron museoille tarkoitetulla nettisivustolla

http://www.muuseum.ee/en/erialane_areng/museoloogiaalane_ki/p_van_mensch_to_war 20.9.2010.

Järvisseudun museon internet-sivut: <http://museo.evijarvi.fi/index.htm> 26.7.2010.

Ylä-Syvärin tekojärvestä: http://fi.wikipedia.org/wiki/Iivin%C3%A4n_tulva-alue, 10.6.2010.

Painetut lähteet ja kirjallisuus

Aamulehti 20.10.1942. Itä-Karjalan kansanelämää käyty tutkimassa.

Ailio, Julius 1931: Museoiden suhde yksityiskeräilijöihin. – Kolmannet museopäivät Tampereella 1930. Selostus kokouspäivistä ja esitelmät. Suomen museoliiton julkaisuja 3. Suomen museoliitto, Helsinki. 26-27.

Alsop, Joseph 1981: The Rare Art Traditions. The History of Art Collecting and its Linked Phenomena wherever these have appeared. Bollingen Series XXXV. Princeton University Press, New York.

- Alzén, Annika 1999: Kommentar av Annika Alzén. – Kulturarvet, museerna och forskningen. Rapport från en konferens 13-14.11. 1997. Red. Alzén, Annika & Hillström, Magdalena. Riksbankens Jubileumsfond, Gidlund, Stockholm. 198-200.
- Alzén, Annika & Hillström, Magdalena 1999: Inledning. – Kulturarvet, museerna och forskningen. Rapport från en konferens 13-14.11. 1997. Red. Alzén, Annika & Hillström, Magdalena. Riksbankens Jubileumsfond, Gidlund, Stockholm. 9-22.
- Analecta Archaeologica Fennica XII, 1955. Muinaistieteellisen toimikunnan vuosikertomukset vuosilta 1941–1945. Helsinki.
- Aurasmaa, Anne 2002: Salomonin talo. Museon idea renessanssiajattelun valossa. Helsinki.
- Belk, Russel W. 1994: Collectors and collecting. – Interpreting Objects and Collections. Ed. Pearce, Susan. Leicester Readers in Museum Studies. Routledge, London. 317-326.
- Belk, Russel & Holbrook, Morris & Sherry jr., John & Wallendorf, Melanie 1991: Collecting in a Consumer Culture. – Highways and Buyways: Naturalistic Research from the Consumer Behaviour Odyssey. Toim. Belk, Russel. Association for Consumer Research, Provo (Utah). 178-215.
- Bohman, Stefan 2003: Vad är museivetenskap, och vad är kulturarv. – Museer och kulturarv. En museivetenskaplig antologi. Red. Bohman, Stefan & Palmqvist, Lennart. Carlsson, Stockholm. 9-24.
- Burcaw, George Ellis 1997: Introduction to Museum Work. 3. Painos. American Association for State and Local History book series. Walnut Creek, AltaMira.
- Dahlblom, Taika 2010: Puuhun kasvanut hevosen leukaluu. Eläinnäytteet luonnontieteellisen tiedon kohteena ja lähteenä renessansista 1900-luvulle. – Esine ja aika. Materiaalisen kulttuurin historiaa. Toim. Mäkikalli, Maija & Laitinen Riitta. Historiallinen arkisto 130. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 108-146.
- Drake, Knut 1975: Museoiden kokoelmat. – Muuttuva museo. Toim. Nissinen, Arja & Rissanen, Kaarina. Gaudeamus, Helsinki. 75-82.
- Dunn, Richard 2004: The future of collecting: lessons from the past. – Museums and the Future of Collecting. Ed. Knell, Simon, J. Second Edition. Department of Museum Studies, University of Leicester. 62-71
- Ekholm, Kai 2007: Kulttuurin varkaat. Kulttuuriaarteiden varkaita ja varkauksia. BTJ Kustannus, Vaajakoski.
- Elo, Pekka & Melanko, Kirsti 2000: Kulttuuriperinnön arvot. –Kulttuuriperinnön kauneus, hyvyys ja totuus. Toim. Elo, Pekka et. al. Suomen Tammi-projekti, Helsinki. 11-19.
- Evijärven Väinöntalo. Väinö Tuomaalan Museosäätiö 1966, Seinäjoki.
- Gjestrum, John Aage 1999: Kommentar av John Aage Gjestrum. – Kulturarvet, museerna och forskningen. Rapport från en konferens 13-14.11. 1997. Red. Alzén,

Annika & Hillström, Magdalena. Riksbankens Jubileumsfond, Gidlund, Stockholm. 166-172.

Haavio, Martti 1991: Me marssimme Aunuksen teitä. Päiväkirja sodan vuosilta 1941–1942. Neljäs painos. WSOY, Helsinki.

Hammarlund-Larsson, Cecilia 2004: ”I denna tid af slapp nationalkänsla”. Om Artur Hazelius, vetenskapen och nationen. – Hammarlund-Larsson, Cecilia & Nilsson, Bo G. & Silvén, Eva. Samhällsideal och framtidsbilder. Perspektiv på Nordiska museets dokumentation och forskning. Carlsson och Nordiska museet, Stockholm. 11-66.

Heinilä, Harri 2005: Vanhan rajan ylitys hyökkäysvaiheessa 1941 jalkaväkimiesten näkökulmasta. – Jatkosodan pikkujättiläinen. Toim. Juutilainen, Antti & Leskinen, Jari. WSOY, Porvoo. 286-294.

Heinonen, Jouko & Lahti, Markku 2001: Museologian perusteet. 3. painos. Suomen museoliiton julkaisuja 49. Suomen museoliitto, Helsinki.

Helminen, Helmi 1941: Matkapäiväkirja – Museoesineiden keruumatka Repolassa 6.10-18.11.1941. Toim. Lehtinen, Ildikó. – Rajantakaista Karjalaa. Toim. Lehtinen, Ildikó. Kulttuurien museon näyttelyjulkaisu 4. Museovirasto, Kulttuurien museo, Helsinki. 80-123.

Hieta, Hanneleena 2010: Mukautuva museo. Kolmen eurooppalaisen kansanelämänmuseon muutostarina 1970-luvulta 2000-luvun alkuun. Turun yliopisto, Turku.

Hyytiä, Osmo 2008: ”Helmi Suomen maakuntien joukossa”. Suomalainen Itä-Karjala 1941-1944. Edita, Helsinki.

Hämynen, Tapio 1998: Karjalan yhteiskunta ja talous 1800-luvun lopulta toiseen maailmansotaan. – Karjala. Historia, kansa, kulttuuri. Toim. Nevalainen, Pekka & Sihvo, Hannes. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 705. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 153-206.

Härö, Mikko 1984: Suomen Muinaismuistohallinto ja antikvaarinen tutkimus. Muinaistieteellinen toimikunta 1884-1917. Museovirasto, Helsinki.

Härö, Mikko 2010: Maan museotoimen kivijalka eli Museoviraston ja Suomen kansallismuseon historiaa. – Suomen museohistoria. Toim. Pettersson, Susanna & Kinanen, Pauliina. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1265, Tieto. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 129-152.

Itkonen, T. I. 1963: Sakari Pälsi. – Kalevalaseuran vuosikirja 43. Helsinki. 7-18.

Järvinen, Irma-Riitta 2004: Kylä ja erämaa. Helmi Helmisen perinteentallennusmatkat Itä-Karjalaan 1941–1944. – Kenttäkysymyksiä. Toim. Laaksonen, Pekka, Knuutila, Seppo & Piela, Ulla. Kalevalaseuran vuosikirja 83. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 43-60.

Kaaoksesta kokoelmaksi. Sodan ja evakuoinnin seurauksena syntynyt Suomen ortodoksinen kirkkomuseo. Toim. Päivi Sturm. Suomen ortodoksinen kirkkomuseo, Kuopio.

- Karemaa, Outi 1998: Vihollisia, vainoojia, syöpäläisiä. Venäläisviha Suomessa 1918-1923. *Bibliotheca historica* 30. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- Kaukonen, Toini-Inkeri 1970: Tyyni Vahter 1886-1969. – Kalevalaseuran vuosikirja 50. 355-363.
- Kinanen, Pauliina 2003: Erään kokoelman tarina. Gunnar Landtmanin etnografisen esinekokoelman muodostuminen ja museoelämä. *Etnologian pro gradu*, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Kinanen, Pauliina 2007: Museologiset objektit. – *Museologia tänään*. Toim. Kinanen, Pauliina. Suomen museoliiton julkaisuja 57. Suomen museoliitto, Helsinki. 168-186.
- Kiuru, Elina 1995: Rakkaudesta esineisiin. Keräilijän esinesuhde modernin ihmisen haaveiden ja päämäärien kuvastajana. *Etnologian pro gradu*. – Kiuru, Elina & Latvala, Johanna: Rakkaista esineistä kulttuurirelativismiin. Jyväskylän yliopiston etnologian laitos. *Tutkimuksia* 28. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä. 9-100.
- Kiuru, Elina 1999: Esineet etnologiassa.– *Kulttuurin muuttuvat kasvot. Johdatusta etnologiatieteisiin*. Toim. Kiuru, Elina, Lönnqvist, Bo & Uusitalo, Eeva. *Tietolipas* 155. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 219-231.
- Kiuru, Elina 2000a: Yksityiset ja yhteiset esineet: keräilijän ja museon kokoelmat esineellisen kulttuuriperinnön säilyttäjinä. – *Näkökulmia museoihin ja museologiaan*. Toim. Vilkuna, Janne. *Ethnos-toimite* 10, Ethnos ry., Helsinki. 64-71.
- Kiuru, Elina 2000b: Esineet. – *Arjen säikeet – aikakuvia arkielämään, sivilisaatioon ja kansankulttuuriin*. *Etnografia* 3. Jyväskylän yliopiston etnologian laitoksen julkaisusarja, Jyväskylä. 275-322.
- Kiuru, Elina 2001: Itsestänselvyyksiä ja umpisolmuja – kansatieteellisestä esinetutkimuksesta Suomessa. – *Pandoran lipas. Virvatulia esineiden maailmasta*. Toim. Lönnqvist, Bo & Vesterinen, Ilmari. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, *Tietolipas* 179, Helsinki. 63-74.
- Klinge, Matti 1972: Vihan veljistä valtiososialismiin. Yhteiskunnallisia ja kansallisia näkemyksiä 1910- ja 1920-luvuilta. *Taskutieto* 100. WSOY, Helsinki.
- Kolmannet Museopäivät Tampereella 1930. Selostus kokouspäivistä ja esitelmät. Suomen Museoliiton julkaisuja 3, 1931. Suomen museoliitto, Helsinki.
- Koskijoki, Maria 1994: Suomalainen keräilijä. – *Kohti hyvän elämystä. Sosiosemioottisia näkemyksiä kulutuksesta*. Toim. Kekki, Mirja & Pantzar, Mika & Perälä, Liisa. Kuluttajatutkimuskeskus, Helsinki 1994. 55-89.
- Kostet, Juhani 2000: Mikä museo? Muutamia ajatuksia museo-käsitteen sisällöstä ja sen ongelmista. – *Näkökulmia museoihin ja museologiaan*. Toim. Vilkuna, Janne. *Ethnos-toimite* 10, Ethnos ry, Helsinki. 13-26.
- Kostet, Juhani 2007: Kokoelmien muodostuminen. – *Museologia tänään*. Toim. Kinanen, Pauliina. Suomen museoliiton julkaisuja 57. Suomen museoliitto, Helsinki. 136-162.

Kostet, Juhani 2010: Suomalaisten museoiden kokoelmat 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa. – Suomen museohistoria. Toim. Kinanen, Pauliina & Pettersson, Susanna. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1265, Tieto. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 266-284.

Kotkavaara, Kari 2005: Rajamaiden kuvia ja muutama ajatus niiden teistä politiikassa ja taiteentutkimuksessa. – Viimeinen tuomio. Ikoneita Itä-Karjalasta. Turun maakuntamuseo näyttelyesite 39. Turun maakuntamuseo, Turku. 10-37.

Kulttuuriaineiston luokitus 1996. Outline of Cultural Materials. Toim. Sihvo, Pirkko. Museovirasto, Helsinki.

Käspaikat. Pyhäiset pyyhkiöt. Toim. Lukkarinen, Annikki & Heikkilä-Palo, Liisa 1995. Valamon luostari, Heinävesi.

Laine, Antti 1982: Suur-Suomen kahdet kasvot. Itä-Karjalan siviiliväestön asema suomalaisessa miehityshallinnossa 1941–1944. Otava, Keuruu.

Laine, Antti 1993: Tiedemiesten Suur-Suomi – Itä-Karjalan tutkimus jatkosodan vuosina. – Historiallinen Arkisto 102. Toim. Aalto, Eeva-Liisa & Endén, Rauno. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki. 91-202.

Laine, Antti 1998: Venäjän Karjala 1900-luvulla. – Karjala. Historia, kansa, kulttuuri. Toim. Nevalainen, Pekka & Sihvo, Hannes. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 705. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 207-249.

Lehtinen, Ildikó 1995: Museoesine ja kontekstit: ”etnografista todellisuutta” kohtaamassa. – Suomen Museo 102. vuosikerta. Suomen Muinaismuistoyhdistys, Helsinki. 27-35.

Lehtinen, Ildikó 2005: Suomalais-ugrilainen kulttuuriperintö ja identiteetti. – Sukukansaohjelman arki. Suomalais-ugrilainen perintö ja arkipäivä. Studia Fenno-Ugrica 21.9.–16.11.2004. Toim. Kokkonen, Paula. Castrenianumin toimitteita 64. M. A. Castrénin seura, Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen laitos, Helsinki. 131-147.

Lehtonen, Juhani U. E. 1972: Esineistön tyypityksestä kansatieteessä. – Ethnologia Fennica 2/1972. Helsinki. 3-12.

Lehtonen, Juhani U. E. 2005: Kansatieteen tutkimushistoria. – Polkuja etnologian menetelmiin. Toim. Korkiakangas, Pirjo; Olsson, Pia & Ruotsala, Helena. Ethnos-toimite 11. Ethnos ry., Helsinki. 11-24.

Leväniemi, Veikko 1975: Poliitikka ja maanpuolustus. - Järvisseudun historia II. Kunnallishallinnon toteuttamisesta 1970-luvulle. Toim. Nygård, Toivo. Vaasa Oy, Vaasa. 559- 628.

Luukkanen, Arto 2004: Neuvostojen maa. Neuvostoliiton historia 1917–1991. Edita, Helsinki.

Luukkanen, Arto 2009: Muutosten Venäjä. Venäjän historia 862–2009. Edita, Helsinki.

- Manninen, Ohto 1987: Suomi toisessa maailmansodassa. – Suomen historia 7. Espoo. 277-416.
- Merikoski, V. 1956: Itä-Karjalan sotilashallinto. – Suomen Sota 1941–1945. Osa 6. Toim. Sotahistoriallisen tutkimuslaitoksen sotahistoriallinen toimisto. Helsinki. 598-648.
- Mikkola, Kati 2009: Tulevaisuutta vastaan. Uutuuksien vastustus, kansantiedon keruu ja kansakunnan rakentaminen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1251, Tiede. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Museoalan asiasanasto 1997. Toim. Leskinen, Riitta-Liisa. Museovirasto, Helsinki.
- Mäkikalli, Maija 2010: Johdanto. Materiaalisen kulttuurin historiaa. – Esine ja aika. Materiaalisen kulttuurin historiaa. Toim. Laitinen, Riitta & Mäkikalli, Maija. Historiallinen arkisto 130. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 9-33.
- Nilsson, Bo G. 2004: Framtidens salt. Om museernas och folklivsforskasrnas bidrag till folkhemsbygget. – Hammarlund-Larsson, Cecilia & Nilsson, Bo G. & Silvé, Eva. Samhällsideal och framtidsbilder. Perspektiv på Nordiska museets dokumentation och forskning. Carlsson och Nordiska museet, Stockholm. 67-139.
- Paavolainen, Olavi 1982: Synkkä Yksinpuhelu. Päiväkirjan lehtiä vuosilta 1941–1944. Otava, Helsinki.
- Paloheimo, Oiva 1943: Itä-Karjala – suuri museo. Helsingin Sanomat 2.11.1943.
- Pearce, Susan 1992: Museums, Objects and Collections: A Cultural Study. Smithsonian Institution Press, USA, Washington, D.C.
- Pearce, Susan 1994: Thinking about things. – Interpreting Objects and Collections. Ed. Pearce, Susan. Leicester Readers in Museum Studies. Routledge, London. 125-132.
- Pearce, Susan 1995: On Collecting. An investigation into collecting in the European tradition. Routledge, London.
- Pearce, Susan 2004: Collections and collecting. – Museums and the Future of Collecting. Ed. Knell, Simon, J. Second Edition. Department of Museum Studies, University of Leicester. 47-51.
- Pesonen, Pekka 1998: Venäjän kulttuurihistoria. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, Lahti.
- Pettersson, Susanna 1999: Muodostuvatko museokokoelmat kasautumista vai kerätyistä kokoelmista. – Museo. 2/1999. Suomen museoliitto, Helsinki. 21-23.
- Pettersson, Susanna 2008: Suomen Taideyhdistyksestä Ateneumiin. Fredrik Cygnaeus, Carl Gustaf Estlander ja taidekokoelman roolit. Dimensio 6. Valtion taidemuseon tieteellinen sarja. Historiallisia Tutkimuksia 240. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Pimiä, Tenho 2007: Sotasaalista Itä-Karjalasta. Suomalaistutkijat miehityillä alueilla 1941-1944. Gummerus, Jyväskylä.

Pimiä, Tenho 2009: Tähtäin idässä. Suomalainen sukukansojen tutkimus toisessa maailmansodassa. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Pomian, Krzysztof 1994: The collection: between the visible and the invisible. – Interpreting Objects and Collections. Ed. Pearce, Susan. Leicester Readers in Museum Studies. Routledge, London. 160-174.

Puurunen, Nina 2002: Saamelaisuus Kansallismuseossa. Suomen kansallismuseon saamelaisten esinekokoelmien muodostuminen, karttuminen ja analyysi. Kansatieteen pro gradu, Helsingin yliopisto, Helsinki.

Pälsi, Sakari 1942: Voittajien jäljissä. Sodanaikaisen Aunuksen oloja ja elämää. O. Y. Suomen Kirja, Helsinki.

Pöyhkäri, Ari 1996: Keräilystä kokoelmaan. Sosiologisia ja filosofisia näkökulmia keräilyyn. SoPhi, Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja 8. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Rönkkö, Marja-Liisa 2008: Museoparadigma muutoksessa. – Museo 1/2008. Suomen Museoliitto, Helsinki. 8-11.

Salminen, Esko 1976: Propaganda rintamajoukoissa 1941–1944. Suomen armeijan valistustoiminta ja mielialojen ohjaus jatkosodan aikana. Otava, Keuruu.

Sammallahti, Leena 1979: Museoesine ja tutkija. - Museoesine – opetus ja tutkimus. Toim. Dölle, Sirkku & Sihvo, Pirkko. Ethnos-toimite 1. Ethnos ry., Helsinki. 44-48.

Selkokari, Hannele 2008: Kalleuksia Isänmaalle. Eliel Aspelin-Haapkylä taiteen keräilijänä ja taidehistorioitsijana. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 115. Suomen Muinaismuistoyhdistys, Helsinki.

Seppälä, Helge 1994: Vuosisatainen taistelu Karjalasta. Kustannus Oy Taifuuni, Pieksämäki.

Sihvo, Hannes 1973: Karjalan kuva. Karelianismin taustaa ja vaiheita autonomian aikana. Joensuun Korkeakoulun Julkaisuja Sarja A:4., Joensuu. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 314. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Sihvo, Pirkko 1979: Lähdekritiikistä vanhoja valtiollisia kokoelmia tutkittaessa. – Museoesine – opetus ja tutkimus. Toim. Dölle, Sirkku & Sihvo, Pirkko. Ethnos-toimite 1. Ethnos ry., Helsinki. 49-54.

Sihvo, Pirkko 2000: Karjala on suomalaisen etnografin ja muinaistutkijan luvattu maa. Kokoilemisiä Korpiseliltä vuonna 1893. – Suomen museo 1999. 106. vuosikerta. Suomen Muinaismuistoyhdistys, Helsinki. 49-60.

Silvén, Eva 2005: Möjliga berättelser materialiserade minnen. – Föremål för forskning. Trettio forskare om det kulturhistoriska museimaterialets möjligheter. Red. Birgitta Svensson. Nordiska museets förlag. Nordiska museet, Stockholm. 144-149.

Silvén-Garnert, Eva 2003: Samtidsforskning som ett förhållningssätt. – Museer och kulturarv. En museivetenskaplig antologi. Red. Bohman, Stefan & Palmqvist, Lennart. Carlsson, Stockholm. 25-46.

Sirelius, U. T. 1919: Suomen kansanomaista kulttuuria I-II. Esineellisen kansatieteen tuloksia. Otava, Porvoo 1919 & 1921.

Spalding, Julian 2002: The Poetic Museum. Reviving Historic Collections. Prestel, Munich.

Suominen-Kokkonen, Renja 2008: Suomalainen taidehistorioitsija Itä-Karjalassa 1942-1944. – Rajantakaista Karjalaa. Toim. Ildikó Lehtinen. Kulttuurien museon näyttelyjulkaisu 4. Museovirasto, Kulttuurien museo, Helsinki. 125-132.

Svanberg, Fredrik 2009: Museer och samlande. The Museum on national Antiquities, Studies 12. Statens historiska museum, Stockholm.

Sääskilahti, Nina 1997: Kansa ja tiede. Suomalainen kansatiede ja sen kohde 1800-luvulta 1980-luvulle. Jyväskylän yliopisto, etnologian laitos. Tutkimuksia 31. Jyväskylä.

Sääskilahti, Nina 1998: Autenttinen kansankulttuuri? – ”Toinen” sivilisaatio. Jyväskylän yliopisto, etnologian laitos. Tutkimuksia 36. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä. 64-78.

Sääskilahti, Nina 1999: Kansan kulttuurista arkipäivän merkityksiin. – Kulttuurin muuttuvat kasvot. Johdatusta etnologiatieteisiin. Toim. Kiuru, Elina, Lönnqvist, Bo & Uusitalo, Eeva. Tietolipas 155. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 145-154.

Söder, Aarno 2007: Pioneeripataljoona 35 jatkosodassa 1941-1944. Pohjois-Karjalan Pioneerikilta r.y., Joensuu.

Talve, Ilmar 1979: Suomen kansankulttuuri. Historiallisia päälinjoja. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 355. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Tarkiainen, Kari 1986: Se vanha vainooja. Käsitykset itäisestä naapurista Iivana Julmasta Pietari Suureen. Historiallisia Tutkimuksia 132. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.

The Formation of National Collections of Art and Archaeology 1996: Ed. Wright, Gwendolyn. Studies in the history of art 47. Symposium Papers 27. National Gallery of Art, Washington.

Thompson, Michael 1994: The filth in the way. – Interpreting Objects and Collections. Ed. Pearce, Susan. Leicester Readers in Museum Studies. Routledge, London. 269-278.

Tuomaala, Väinö 1946: Kotiseututyön opas. Ohjeita kotiseutuasiainharrastajille. Etelä-Pohjanmaan Maakuntaliitto r.y. ja Etelä-pohjanmaan Nuorisoseura r.y., Seinäjoki.

Turpeinen, Outi 2005: Merkityksellinen museoesine. Kriittinen visuaalisuus kulttuurihistoriallisen museon näyttelysuunnittelussa. Taideteollisen korkeakoulun julkaisu A 63. Taideteollinen korkeakoulu, Helsinki.

Uusitalo, Eeva 1999: Empirian ja teorian välimaastossa: mitä etnologi tekee? – Kulttuurin muuttuvat kasvot. Johdatusta etnologiatieteisiin. Toim. Kiuru, Elina,

Lönnqvist, Bo & Uusitalo, Eeva. Tietolipas 155. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 203-218.

Varjola, Pirjo 1981: Suomen kansallismuseon yleis-etnografinen kokoelma. Suomen Museo 1981. 88. vuosikerta. Suomen Muinaismuistoyhdistys, Helsinki. 51-86.

Venäläinen perinnekulttuuri. Neuvostoliiton Pohjois-Euroopan venäläisväestön etnologiaa 1800-luvulta 1900-luvun alkuun. Toim. Chistov, K. V. & SNTL:n Tiedeakatemian N. N. Mikluho-Maklain nimelle omistetun Etnografian instituutin itäslaavilaisen jaoston työryhmä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Vesterinen, Ilmari 2001: Esinepeli. – Pandoran lipas. Virvatulia esineiden maailmasta. Toim. Lönnqvist, Bo & Vesterinen, Ilmari. Tietolipas 179. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 13-60.

Vilkuna, Janne 1996: Museologiska tankar om föremål och föremålsforskning. – Etnologisk föremålsforskning. Red. Nils Storå. Etnologiska institutionen vid Åbo Akademi, Rapport 6. Åbo.

Vilkuna, Kustaa 1962: Sanan valvontaa. Sensuuri 1939–1944. Otava, Helsinki.

Vilkuna, Kustaa 1966: Etelä-Pohjanmaan Järviseuutu, Väinö Tuomaala ja Väinöntalo. – Evijärven Väinöntalo. Väinö Tuomaalan Museosäätiö, Seinäjoki. 5-7.

Vilkuna, Kustaa 1975: Väinö Tuomaala 30.8.1916-2.4.1975. – Kytösavut XII. Etelä-Pohjanmaan Maakuntaliiton julkaisu. Etelä-Pohjanmaan Maakuntaliitto, Seinäjoki. 7-11.

Vilkuna, Kustaa H. J. 2006: Viha. Perikato, katkeruus ja kertomus isostavihasta. 2. painos. Historiallisia Tutkimuksia 229. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Vuorela, Toivo 1979: Kansanperinteen sanakirja. WSOY, Porvoo.

Vuoristo, Osmo 2000: Auvo Hirsjärvi 1909–1998. – Suomen museo 1999. 106. vuosikerta. Suomen Muinaismuistoyhdistys, Helsinki. 103-108.

Liite 1

Kansallismuseoon jatkosodan aikana kerätyt venäläiset esineet aihepiireittäin.

kerääjä päänumero lukumäärä	Nuorviita VK5336	Pälsi VK5338	Tuomaala VK5341	Holmström VK5348	Hirsjärvi VK5353	Tuomaala VK5354	Bergroth VK5356	Nikkilä VK5358	Rahkonen VK5364	Bergroth VK5372	Tuomaala VK5375	Tuomaala VK5377	Mattila VK5381	Petersson VK5383	tuntematon VK5403	tuntematon VK5421
	1	106	140	1	11	37	21	7	1	5	7	14	4	2	4	32

RUOKATALOUS

YHTEENSÄ

pata		1			1												2
puuastia		1	1														2
puukauha		2	2			1										2	7
puulusikka		1	1		5												7
sokerikko		1															1
tuohivakka		1															1
tuohiputina/pönttö/tölkki		4	2			2	1								1		10
lautanen		1				1											2
hiilipihdit		2															2
hiilikoukku		2															2
patahanko		1															1
survin		4															4
petkel/kaalirauta		1	1														3
hierin		4				1										1	5
piiraskaulin		1															1
leipälapio		2															2
suti		2															2
maitosarvi		1															1
jauhokauha			1														1
nappo		1	1														1
tuohipullo						2						1				2	5
suola-astia/pullo			4									1					5
paistinpannun nostorauta		1	1														2
sokerisaksat			1														1
saviruukku							1									2	3
piirasvoastia							2										2
tarjotin							1										1
saviastia										2							2
marjanpoimimiskauha										1					1		2
lypsyastia																1	1
puuallas																1	1
kattila																2	2
tee/kahvipannu																1	1
juomakannu(messinki ja savi)																2	2
käsikivet			1		1											1	3
YHTEENSÄ	0	33	16	0	7	7	5	0	0	3	0	2	0	0	2	15	90

TALOUSTAVARAT

YHTEENSÄ

käsiastia		3								1							4
käsiastian osia		3															3
käsiastian alusastia					1												1
pyykkikarttu		6															6
kaulaustukki		1															1
kaulauslautu		4	1		1									1			7
sylyykuppi			1														1
kynttilänjalka			1														1
kynttiläsakset			2								1						3
pärepihti					1						1						2
juurikori						1			1								2
lukko									1								1
tulitikkuja											1						1
kukkaruokku																1	1
tuohikontti		1			1												2
korento		2														1	3
tukku niinti		1															1
tuohikerä					2												2
YHTEENSÄ	0	21	5	0	0	6	1	0	1	2	0	3	0	0	1	2	42

PUKINEET, TEKSTIILIT

YHTEENSÄ

kerä pellavarihmaa		1															1
lapsesen alkku		1															1
hame			2								1				1		4
käsine		1	4														5
villasukka			1														1
päähine			2		1		1			1							5
kangasnäyte			4		1	8	5										18
alaset			1														1
koristeltuja kangastilkkuja			19		3	2					1						25
lakanan reuna			1			2											3
käspaikan pää			21			1				1	1						24
käspaikka			1											1			2
seinäkori		1	1														2
kanttausnahha			1														1
tuohivirsut			1			3											4
niinivirsut			1			1											2
kangaspussi						1											1
tyynyn pitsi						1											1
merkkaukirjaimisto							1										1
kaulahuivi										1							1
pirtanauha										2							2
pojan pusero											1						1
esiliina														1			1
YHTEENSÄ	0	4	60	0	0	9	15	7	0	0	5	4	0	2	1	0	107

Liite 2

Väinö Tuomaalan kokoelman esineet aihepiireittäin.

päänumero	VK5341	VK5354	VK5375	VK5377
diariointivuosi	1942	1942	1943	1943
lukumäärä	140	37	7	14

RUOKATALOUS					YHT.
puuastia	1				1
puukauha	2	1			3
puulusikka	1				1
tuohiputina/pönttö/tölkki	2	2			4
lautanen		1			1
kaalirauta	1				1
hierin		1			1
jauhokauha	1				1
nappo	1				1
tuohipullo		2		1	3
suola-astia/pullo	4			1	5
paistinpannun nostorauta	1				1
sokerisakset	1				1
käsikivet	1				1
YHTEENSÄ	16	7	0	2	25

PUKINEET, TEKSTIILIT					YHT.
kangasnäyte	4	1			5
koristeltuja kangastilkkuja	19	3		1	23
lakanan reuna	1				1
käspaikan pää	21		1	1	23
käspaikka	1				1
seinäkoriste	1				1
kanttausnauha	1				1
pirtanauha			2		2
alaset	1				1
hame	2			1	3
käsine	4				4
villasukka	1				1
pasliikka	2	1			3
kaulahuivi			1		1
lakki			1		1
pojan pusero				1	1
tuohivirsut	1	3			4
niinivirsut	1	1			2
YHTEENSÄ	60	9	5	4	74

TALOUSTAVARAT					YHT.
käsastian alusastia		1			1
kaulauslauta	1	1			2
sylkykuppi	1				1
kynttilänjalka	1				1
kynttiläsakset	2			1	3
pärepihti		1		1	2
tulitikkuja				1	1
tuohikonitti		1			1
tuohikerä		2			2
YHTEENSÄ	5	6	0	3	14

ELÄINTALOUS					YHT.
satula	1				1
hevosenkenkä	1				1
aisakello	1				1
kulkunen	1				1
tiuút hevosen kaulavyössä	1				1
YHTEENSÄ	5	0	0	0	5

TEKSTIILIN VALMISTUS					YHT.
värttinäpyörän puolikas				1	1
kehräpuu		1			1
kuontalopuikko+nauha	3				3
kuontalonauha	1				1
sukkula	2	1	1		4
sukkulan puola	2				2
pellavaharja	3				3
läpilautanen	1				1
puolarukki		1			1
YHTEENSÄ	12	3	1	1	17

TYÖKALUT					YHT.
puntari	4				4
puntarin ketjut	1				1
hioin+tuppi	2				2
tuppi	4		1	3	8
pihkakoveli	3				3
räkkirauta	2				2
tuohiluta	4				4
vesuri	1				1
kehrotin		1			1
reiäntekoväline		1			1
kammantek. saha		1			1
viskain		1			1
sirppi	1				1
YHTEENSÄ	22	4	1	3	30

KALASTUS					YHT.
tuohikoho	1	1			2
kela		1			1
siima+koukkuja	2	4			6
atrain	1				1
YHTEENSÄ	4	6	0	0	10

METSÄSTYS					YHT.
pyssynlukko	2				2
teerenkuva	1	1			2
ansalavi	4				4
ruutipahka + luotipussi		1		1	2
YHTEENSÄ	7	2	0	1	10

LELUT JA KORISTEET					YHT.
naulakko	1				1
helistin	1				1
karhuveistos	1				1
ikoni	3				3
pääkampa	1				1
YHTEENSÄ	7	0	0	0	7

TAIKAKALUT					YHT.
päivännäkemätön	1				1
taikapussi	1				1
YHTEENSÄ	2	0	0	0	2

Liite 3.

Tutkimuksessa käytetyt paikannimet ja niiden vakiintuneet venäläiset kirjoitusasut.

Primääriaineistossa käytetyt paikannimet Nimet translitteroituna kyrillikasta

Barani	Barany
Ganina/Kanina*	
Grissina	Grishino
Gumboritsa*	
Iivina	Ivina
Karhumäki	Medvezhjegorsk
Kinkijeva	Kinkijeva
Latva	Ladva
Manshi*	
Ollila	Solnetshnoje
Ostretsina	Ostretshiny/Knjazevo/Ostretshini/Ahnus
Paja	Pai
Peresnik*	
Pitma/Pidma	Krishinskaja/Pidma
Revselga/Revonselkä	Revselga
Sambatus	Sambatuksa
Soginskij/Soginskij Pokosta/Sogiskij Pogosta	Soginitsy
Soutjärvi	Sheltozero
Tarsepol	Tarzhepol
Tokari	Tokari
Trosinskaja	Troshinskaja
Vaaseni	Vazhiny
Verhovje	Verhovje
Vorobjeva*	
Voznesenja/Vosnesenja	Voznesenje
Äänislinna/Petroskoi	Petrozavodsk

* paikannimeä ei löytynyt

Tiedot otettu lähteistä:

Venäjän federaation paikannimiä. Oikeinkirjoitus- ja painotusopas. Toim. Pirjo Mikkonen, Martti Kahla, Ida Kempinen & Anna Charnaya. Kielenkäytön oppaita 6. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Helsinki 2006.

Atlas Karelija Juzhnaja Tshast 2004. Red. I. V. Sokolov. Tver: Firma "Arbalet" & Izdatelstvo "Ultra Ekstent".

Internet-sivusto Venäjän paikannimistä <http://www.fallingrain.com/world/RS/> 29.9.2010.

Kartta

Tuomaalan keräysalueen kartta

Merkkien selite

Tarsepol Tuomaalan keräyspaikat

0 10 20 40 Km

Kartta: Tapio Kallio

Lähde: Jatkosodan historia 3, Hyökkäys jatkuu Itä-Karjalaan. Toim. Sotatieteen laitoksen sotahistorian toimisto. Sotatieteen laitoksen julkaisuja 25, Helsinki 1991. "Eteläisen Aunuksen yleiskartta".